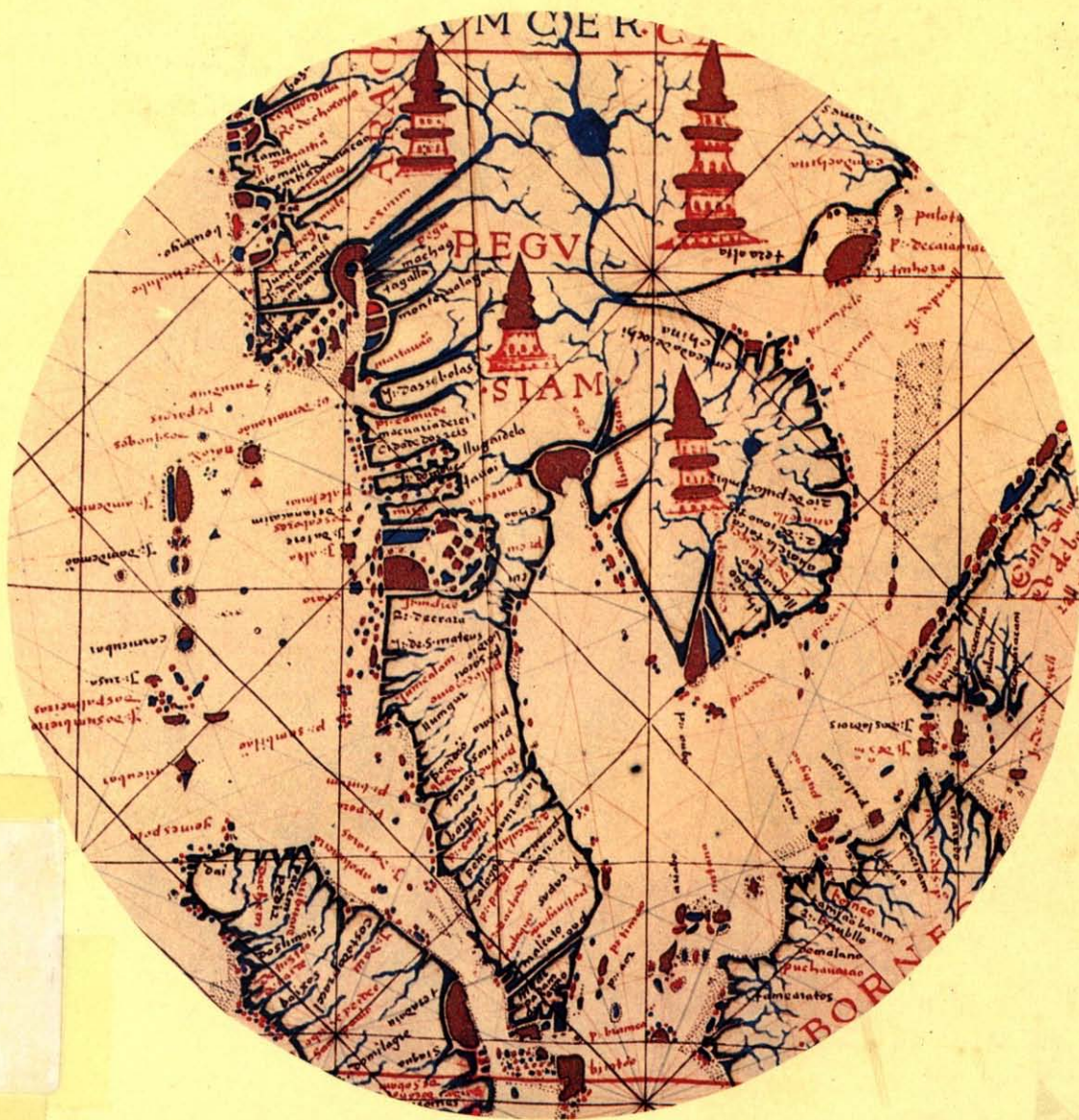




๔๗๐ ปี  
แห่งมิตรสัมพันธ์ระหว่างไทยและโปรตุเกส



กรมศิลปากรจัดพิมพ์  
พุทธศักราช ๒๕๒๘

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY



3961101590

95 -

#392

วันที่ 18 มพ 29  
เลขทะเบียน 6143  
เลขหมู่

DS  
575.5.P8  
ว588ค  
2528



สมบัติห้องสมุดรัฐสภา

๔๓๐ ปี

# แห่งมิตรสัมพันธ์ระหว่างไทยและโปรตุเกส

นางนันทนา ตันติเวสส แบล  
กรมศิลปากรจัดพิมพ์

พ.ศ. ๒๕๒๘

Handwritten notes and stamps at the bottom right corner.

**๔๗๐ ปี แห่งมิตรสัมพันธ์ระหว่างไทยและโปรตุเกส**  
**กรมศิลปากร พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๒๘**

จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

กรุงเทพฯ ๒๕๒๘

๓๒๗.๕๕๓๐๔๖๘ ศิลปากร, กรม. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์  
ศ ๕๒๘ ส ๔๗๐ ปี แห่งมิตรสัมพันธ์ระหว่างไทยและโปรตุเกส  
แปลและเรียบเรียงโดย นันทนา ตันติเวสส  
กรุงเทพฯ, ๒๕๒๘.

๙๑ หน้า. ภาพประกอบ, แผนที่

๑. ไทย — การสัมพันธ์กับต่างประเทศ — โปรตุเกส.

๒. โปรตุเกส — การสัมพันธ์กับต่างประเทศ — ไทย

๓. ชื่อเรื่อง.

ISBN 974-7925-00 1

**ปก** **แผนที่ราชอาณาจักรสยาม** **ฝีมือนักเขียนแผนที่ชาวโปรตุเกส**

**ชื่อ Fernão Vaz Dourado จากสมุดแผนที่ ค.ศ. ๑๕๗๑**

## คำนำ

เนื่องในโอกาสงาน สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๒๕ มูลนิธิ Calouste Gulbenkian ได้จัดพิมพ์หนังสือ “Thailand and Portugal 470 Years of Friendship” ตามคำชักชวนของ ฯพณ ฯ Dr. José Eduardo de Mello Gouveia เอกอัครราชทูตโปรตุเกสประจำประเทศไทย เพื่อร่วมเฉลิมฉลองวาระอันสำคัญดังกล่าวของประเทศไทยและเพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจอันดียิ่งขึ้นในสายสัมพันธ์อันยืนยาวระหว่างประเทศทั้งสอง

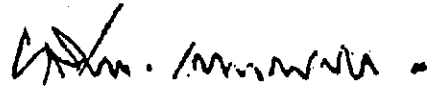
หนังสือดังกล่าวประกอบด้วยบทความ ๔ เรื่อง ซึ่งเขียนโดยนักประวัติศาสตร์มีชื่อของโปรตุเกส บทความเรื่องแรกเป็นการนำเสนอประวัติความสัมพันธ์ระหว่างไทยและโปรตุเกส โดยย้อนนับตั้งแต่มีการติดต่อกันอย่างเป็นทางการในปี ค.ศ. ๑๕๑๑ (พ.ศ. ๒๐๕๔) ในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ แห่งกรุงศรีอยุธยาจนถึงปัจจุบัน บทความเรื่องที่สองและสามเป็นการนำเสนอเอกสารชั้นต้นของโปรตุเกสที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทยในสมัยอยุธยา นับเป็นการรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์อันมีค่าสำหรับผู้ที่ต้องการทำการศึกษาและวิจัยงานด้านนี้ บทความสุดท้ายเกี่ยวกับการพระราชทานที่ดินให้แก่ชาวโปรตุเกส ในปี ค.ศ. ๑๘๒๐ (พ.ศ. ๒๓๖๓) นั้น ทางสยามสมาคมได้เคยนำลงพิมพ์เผยแพร่ใน the Journal of the Siam Society เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๔ แล้วครั้งหนึ่ง ผู้เขียนบทความได้อนุญาตให้มูลนิธินำบทความดังกล่าวมาพิมพ์เผยแพร่อีกครั้งในหนังสือเล่มนี้

กรมศิลปากรพิจารณาแล้วเห็นว่า หนังสือดังกล่าวเป็นประโยชน์ในการศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและโปรตุเกส ซึ่งเป็นชาวตะวันตกชาติแรกที่เดินทางเข้ามาติดต่อกับประเทศไทยตั้งแต่สมัยอยุธยา และเพื่อเป็นการตอบรับไมตรีจิตและสนองเจตน์เจานของมูลนิธิ Calouste Gulbenkian ในการจัดพิมพ์หนังสือนี้ กรมศิลปากรจึงมอบหมายให้นางนันทนา ตันติเวสส นักอักษรศาสตร์ ๕ งานแปลและลิขสิทธิ์ กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์

(๗)

แปลและเรียบเรียงหนังสือดังกล่าวเป็นภาษาไทยโดยให้ชื่อว่า “๕๗๐ ปีแห่งมิตรสัมพันธ์ระหว่างไทยและโปรตุเกส” ทั้งนี้กรมศิลปากรได้รับอนุญาตลิขสิทธิ์จากมูลนิธิดังกล่าวแล้ว ในการแปลและเรียบเรียงนี้ ผู้แปลได้ค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมและจัดทำเป็นเชิงอรรถในบางแห่ง เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวได้แจ่มชัดขึ้น โดยได้เขียนท้ายคำอธิบายไว้ว่า กวป. เพื่อไม่ให้ปะปนกับเชิงอรรถของผู้เขียนในต้นฉบับภาษาอังกฤษ

กรมศิลปากรหวังว่าหนังสือนี้จะเป็นประโยชน์แก่บรรดานักเรียน นักศึกษา และประชาชนผู้สนใจโดยทั่วกัน



(นายวิทิตก์ เสนาณรงค์)

อธิบดีกรมศิลปากร

กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์

๕ กรกฎาคม ๒๕๒๘

## สารบัญ

	หน้า
คำนำ	(ก)
การศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างโปรตุเกสและสยามตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๕๑๑ ถึงสมัยปัจจุบันโดยย่อ	๑
โดย อันตอโนโอ ดา ซิลวา เรโก	
เอกสารสมัยแรกของโปรตุเกสที่เกี่ยวกับประเทศสยาม	๓๓
โดย ลูอิส เดอ มาโตส	
เอกสารโปรตุเกสในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ เลือกลงเฉพาะที่เกี่ยวกับประเทศสยาม	๕๑
โดย อัลแบร์โต อีเลีย	
การพระราชทานที่ดินให้แก่ชาวโปรตุเกสในปี ค.ศ. ๑๘๒๐	๘๗
โดย เฮลเคอร์ เดอ เมนคอนซา เอ กุนญา	

หน้าว่าง

**การศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างโปรตุเกสและสยาม**

**ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๕๑๑ ถึงสมัยปัจจุบันโดยย่อ**

หน้าว่าง



พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถทรงเยี่ยมชมโรงราชรถที่ลิสบอน  
เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๓ (ค.ศ.๑๙๖๐)

หน้าว่าง

# การศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างโปรตุเกสและสยาม

ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๕๑๑ ถึงสมัยปัจจุบันโดยย่อ

โดย อันตอญีโอ คา ซิลวา เรโก

(António da Silva Rego)

ในปี ค.ศ. ๑๙๗๙ ระหว่างที่พำนักในมาเก๊า ข้าพเจ้า\* ได้พิมพ์หนังสือเล่มเล็ก ๆ ชื่อ "A Short Survey of Luso—Siamese Relations 1511—1900", Macau, Imprensa Nacional, 1979, 28 pp.

หนังสือดังกล่าวอาศัยข้อมูลจากเอกสารที่เก็บรักษาไว้ที่ห้องจดหมายเหตุทางประวัติศาสตร์ของมาเก๊า และแบ่งออกเป็น ๕ บทสั้น ๆ ดังนี้

๑) ต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ เมืองกัว ค.ศ. ๑๕๑๐ เมืองมะละกา ค.ศ. ๑๕๑๑ เมืองมาเก๊า ค.ศ. ๑๕๕๗

๒) การติดต่อในระยะต่อมา พ่อค้า พวกมิชชันนารี คริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินกู้แก่มาเก๊า

๓) โปรตุเกสเสื่อมอำนาจ คริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ การติดต่อค้าขายลดน้อยลง

๔) การฟื้นฟูความสัมพันธ์ครั้งก่อน คริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ สนธิสัญญาที่ไม่สมบูรณ์ โรงสินค้าโปรตุเกส (ค.ศ. ๑๘๒๐) ความสัมพันธ์ฉันมิตรระหว่างมาเก๊าและประเทศสยามตั้งแต่ ค.ศ. ๑๘๘๐ ถึง ค.ศ. ๑๙๐๐

๕) บทสรุป การศึกษาในปัจจุบันเป็นเรื่องย่อของหนังสือเล่มก่อนของข้าพเจ้าโดยนำมาเชื่อมต่อกับเหตุการณ์ปัจจุบัน ซึ่งข้าพเจ้าได้ทำการค้นคว้าเอกสารจากกระทรวงการต่างประเทศของโปรตุเกส

---

\* อันตอญีโอ คา ซิลวา เรโก-กvp.

## ๑. จุดเริ่มต้น

หลังจากการเข้าครอบครองมะละกาในปี ค.ศ. ๑๕๑๑ อฟอนโซ เดอ อัลบูเกอ์เก (Afonso de Albuquerque) ได้เริ่มต้นสถาปนาสัมพันธภาพฉันมิตรกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยทันที แน่นนอนประเทศสยามเป็นหนึ่งในบรรดาประเทศแรก ๆ ที่โปรตุเกสเข้ามาติดต่อกัน \* พระเจ้าแผ่นดินสยามเมื่อทรงทราบว่า ใครเป็นผู้ปกครองคนใหม่ของมะละกาแล้ว จึงทรงส่งผู้แทนไปพบ อัลบูเกอ์เกได้ให้การต้อนรับ และได้ตัดสินใจส่งอันตอนิโอ เดอ มิรานดา เดอ อาเซเวโด (António de Miranda de Azevedo) เป็นทูตไปยังอยุธยา โดยนำของขวัญไปถวายพระเจ้าแผ่นดิน พร้อมทั้งรับคำสั่งให้ทำหนังสือสัญญาทางการค้ากับประเทศสยาม ภารกิจที่เขาได้รับมอบหมายประสบผลสำเร็จ

ตามหลักฐานของนักประวัติศาสตร์โปรตุเกสชื่อ กาสปา คอร์เรีย (Gaspar Correia) ทูตมิรานดา เดอ อาเซเวโด ได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นจากกษัตริย์สยาม ถึงกับทรงนำทูตไปชมช้างเผือกตัวหนึ่งซึ่งพระองค์พระ ราชทานความรักใคร่เอาใจใส่อย่างมาก จนพระองค์ทรงเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า “พระเจ้าช้างเผือก” ในคราวที่ทูตเดินทางกลับมะละกา พระองค์ได้พระราชทานของขวัญอันโอ้อ่างงดงาม อันได้แก่ ระฆังชุดหนึ่งพร้อมด้วยที่ตีทำด้วยไม้ ระฆังสองใบ ในจำนวนนั้นนั้นมีขนาดใหญ่ และใช้ตีในเวลามีศึกสงคราม เนื่องจากเสียงอันทุ้มฟังดูวังเวงนำกลัว<sup>(๑)</sup>

นักประวัติศาสตร์ชาวโปรตุเกสผู้หนึ่งได้อ้างถึงบุคคลชื่อ อันตอนิโอ เดอ ปาเวา (António de Paiva) ซึ่งเคยเดินทางไปยังสยามและสามารถทำตัวจนเป็นที่โปรดปรานในราชสำนักถึงขนาดที่กล่าวกราบบังคมทูลพระเจ้าแผ่นดินในเรื่องเกี่ยวกับศาสนา ตามหลักฐานของนักประวัติศาสตร์คนเดียวกันคือ มานูเอล เดอ ฟาเรีย เอ ซูซา (Manuel de Faria e Sousa)

\* ในหนังสือเรื่อง Early Portuguese Account of Thailand ของ J. de Campos ได้กล่าวว่า โปรตุเกสได้ส่ง Duarte Fernandes เป็นทูตมาเฝ้าสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ในปี ค.ศ. ๑๕๑๑—กมล.

(๑) Gaspar Correia, *Lendas da India*, II, Lisboa, 1859, pp. 262–264.

กล่าวว่า พระเจ้าแผ่นดินเองทรงเข้าพิธีเป็นคริสต์ศาสนิกชนและมีพระนามในภาษาโปรตุเกสว่า ด็อง โจอา(๒) (Dom João) แน่نونเหตุการณ์ดังกล่าวจะต้องเป็นเรื่องที่ผิดธรรมดา และตามบันทึกเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในปี ค.ศ. ๑๕๔๔ ก่อนหน้านั้นประเทศสยามได้ต้อนรับพ่อค้าโปรตุเกสจากเมืองกัวในอินเดีย และจากมะละกาในมาเลเซียมาแล้ว

จากจดหมายที่เขียนโดยกัปตัน มาร์ติม อฟอนไซ เตอ เมโล เอ คาสโตร (Martim Afonso de Melo e Castro) ถึงพระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกส ทำให้เราทราบว่าก่อนปี ค.ศ. ๑๕๖๕ มีชาวโปรตุเกสกว่า ๒ พันคนอาศัยอยู่ทั่วดินแดนตะวันออกในจีน พะโค (พม่าตอนใต้) เบงกอล โอริสสา และสยาม พวกเขาไม่ได้งานในอินเดีย จึงเดินทางไปยังที่ต่าง ๆ ซึ่งพวกเขาจะหางานเลี้ยงชีพได้ บางคนทำงานรับใช้ผู้ปกครองชาวมุสลิม และถึงกับยอมรับนับถือศาสนาอิสลาม (๓)

ช่วงเวลานี้เองในปี ค.ศ. ๑๕๖๖ ที่พระในนิกายโดมินิกันได้เดินทางมายังประเทศสยาม และจัดตั้งคณะสอนศาสนาขึ้น พวกเขาได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีไม่เฉพาะจากพ่อค้าชาวโปรตุเกสเท่านั้นแต่จากเจ้าหน้าที่ของบ้านเมืองด้วย ซึ่งเป็นผู้จัดหาที่พักอาศัยให้แก่พวกเขา ชื่อของบาทหลวงในคณะเผยแพร่ศาสนาดังกล่าวได้แก่ บาทหลวง เจโรนิโม ดา ครูซ (Father Jerónimo da Cruz) และบาทหลวง เซบัสติเอา โต แคนโต (Father Sebastião do Canto) ซึ่ง

(๒) Manuel Faria e Sousa, *Asia Portuguesa*, III. Porto, 1945, pp.126–127.

เราเชื่อว่าพระมหากษัตริย์ที่กล่าวถึงคือ พระชัยราชาธิราช พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๑๔ ของราชอาณาจักรสยาม ซึ่งทรงปกครองประเทศเป็นเวลา ๑๓ ปี ในหนังสือ *The Short History of the Kings of Siam* เขียนโดย Jeremias van Vliet ในลักษณะเรียบเรียงพงศาวดารของสยาม ปรากฏข้อความที่อ้างถึงพระองค์ในหน้า ๑๐–๑๑ ดังบางตอนที่ยกมานี้ “...พระเจ้าแผ่นดินทรงกอบกู้ด้วยพระเมตตา ปรีชาญาณ และทรงเคร่งครัดในพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงทำศึกสงครามกับกัมพูชาบ่อยครั้งและทรงได้รับชัยชนะ พระองค์ทรงอ่อนโยนและหนักแน่นในการปกครองทรงเป็นผู้รักความยุติธรรม พระองค์มีทรงผลิตหลามลงโทษผู้กระทำความผิดจนกว่าจะได้พิจารณาได้ส่วนอย่างรอบคอบ...พระองค์ทรงสร้างและบูรณะวัดวาอารามหลายแห่ง.....” Jeremias van Vliet ผู้เขียนเป็นชาวฮอลันดาทำงานอยู่ที่วังสินค้าของฮอลันดาในสยาม ดังนั้นเขาจึงมีโอกาสรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ในการเขียนหนังสืออันมีค่าของเขา สยามสมาคมที่กรุงเทพฯ ได้จัดพิมพ์หนังสือของเขาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๘ (ค.ศ. ๑๘๗๕) ฉบับที่พิมพ์นั้นพิมพ์เป็นภาษาฮอลันดาพร้อมด้วยคำแปลภาษาอังกฤษ

(๓) A. da Silva Rego, *Documentação para a História das Missões do Padroado Português do Oriente*, vol. IX, Lisboa, 1952, p. 539 Letter of Martin Afonso de Melo de Castro to the King of Portugal, on December 12, 1565.

เดินทางมาจากมะละกาทั้งคู่ ชาวมุสลิมที่นี้ก็เ็นเดียวกับขั้ที่อื่น ๆ ซึ่งขัดขวางการดำเนินงานของคณะ  
สอนศาสนา และยังก่อเหตุวิวาทกับชาวโปรตุเกส บาทหลวงทั้งสองได้เข้าไปช่วยไกล่เกลี่ยเพื่อให้  
อยู่ร่วมกันโดยสันติ นี่เป็นสิ่งที่พวกมุสลิมรอคอยอยู่แล้ว บาทหลวงทั้งสองจึงถูกพวกมุสลิมทำ  
ร้าย บาทหลวง เจรอนิโม ดา ครูซ ถูกฆ่าตาย และบาทหลวง เซบัสติเอา ได้รับบาดเจ็บสาหัส

พระเจ้าแผ่นดินเมื่อทรงทราบข่าวดังกล่าว จึงทรงมีพระบรมราชโองการให้ลงโทษ  
สถานหนักต่อคนร้าย อย่างไรก็ตามบาทหลวงเซบัสติเอาได้ขอพระราชทานอภัยโทษแก่ผู้กระทำผิด  
พระเจ้าแผ่นดินทรงซาบซึ้งพระราชหฤทัยอย่างยิ่งต่อการให้อภัยของผู้ที่ถูกทำร้ายจนบาดเจ็บ<sup>(๔)</sup>

ก่อนจะสิ้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ ระหว่างปี ค.ศ. ๑๕๗๘ — ค.ศ. ๑๕๘๐ โปรตุเกส  
ตกเป็นประเทศราชของราชอาณาจักรสเปน พระเจ้าฟิลิปที่ ๒ แห่งสเปนได้ทรงตั้งสัตย์ปฏิญาณ  
ว่าจะทรงปกครองโปรตุเกสประหนึ่งว่าพระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ชาวโปรตุเกส ต่อมาได้มีเหตุการณ์  
ต่าง ๆ ที่ชี้ให้เห็นว่าความยุ่งยากทั้งหลายจะเกิดขึ้น ในระหว่างนั้นได้เกิดความหายนะขึ้นแก่การค้า  
และการเดินเรือของโปรตุเกสในตะวันออกไกลเมื่อปี ค.ศ. ๑๖๕๑ กล่าวคือ บริษัทอินเดีย-  
ตะวันออกของฮอลันดา (the Dutch East Indian Company) ได้เข้าครอบครองมะละกา  
ซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมของโปรตุเกสตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๕๑๑ เหตุการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหา  
รุนแรงในการคมนาคมระหว่างมาเก๊าและกัว และมีผลกระทบถึงประเทศสยามด้วย เนื่องจากชาว  
ฮอลันดาได้ขับไล่ชาวโปรตุเกสออกจากตำแหน่งผู้นำในทางการค้า พวกฮอลันดาจึงพยายามที่จะ  
ครอบครองมาเก๊าในปี ค.ศ. ๑๖๒๒ แต่ไร้ผล

ทั้ง ๆ ที่สถานการณ์เป็นเช่นว่านี้ มิตรภาพระหว่างประเทศสยามและเมืองกัวและระ-  
หว่างสยามกับมาเก๊าก็ยังคงดำเนินต่อไป อย่างไรก็ตามอาจกล่าวได้ว่าในช่วงเวลานั้นชาวโปรตุเกส  
สูญเสียอิทธิพลของตนในตะวันออกไกลให้แก่ชาวฮอลันดาและชาวอังกฤษ

## ๒. การติดต่อในระยะต่อมาระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ พระเจ้าแผ่นดินสยามทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินกู้แก่มาเก๊า

ในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ กษัตริย์อังวะและกษัตริย์สยามได้ส่งทูตไปยังเมืองกัว

(๔) A. da Silva Rego, op. cit., vol. VII, pp. 458-459.

กษัตริย์ทั้งสองพระองค์ทรงเป็นศัตรูกัน และต่างทรงปรารถนาจะได้รับความเห็นใจจากพ่อค้าต่าง  
ชาติ กษัตริย์สยามทรงอนุญาตให้ชาวโปรตุเกสสร้างบ่อนและโรงสินค้าที่เมืองท่ามะตะบัน (Mar-  
tavan) แต่เมืองท่านี้ถูกกษัตริย์อังวะอ้างสิทธิ์ (๕)

อุปราชโปรตุเกส ชื่อ เจรอนิโม เดอ อาเซเวโด (Jerónimo de Azevedo) ได้  
ส่งบาทหลวงโดมินิกัน ชื่อบาทหลวง ฟรานซิสโก ดา อานันเซียซา (Francisco da Anun-  
ciacao) เป็นผู้แทนมายังประเทศสยาม บาทหลวงออกเดินทางจากกัวเมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ค.ศ.  
๑๖๑๖ โดยได้นำทูตสยามกลับมาด้วย หลังจากเดินทางมาถึงอยุธยาได้สองสามวัน พระเจ้าแผ่นดิน\*  
ทรงมีรับสั่งให้บาทหลวงและคณะสอนศาสนาอื่น ๆ เข้าเฝ้า ณ ที่ประทับและได้ทรงเชิญให้ทุกคน  
มาร่วมงานเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๒๕ ชันษาของพระองค์ ซึ่งจะจัดให้มีขึ้นนอกเมือง  
ชาวฮอลันดาและชาวอังกฤษก็ได้รับเชิญไปร่วมในงานนี้ด้วย ท่ามกลางมหาสมาคมพระเจ้าอยู่หัว  
ทรงมีรับสั่งกับราชเลขาการของพระองค์ด้วยพระสุรเสียงอันดังว่า “จงแจ้งให้บาทหลวงฟราน-  
ซิสโก ดา อานันเซียซา ทราบว่า ข้าพเจ้าจะชาบซึ่งอย่างยิ่ง หากท่านอุปราชจะส่งกองทหารมา  
ช่วยข้าพเจ้าในการยึดเอาดินแดนคืนมา”

ในการเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินสยาม บาทหลวงอานันเซียซาได้กราบบังคมทูลให้พระ-  
องค์ทรงทราบถึงข้อเรียกร้องของ อุปราชแห่งอินเดีย ซึ่งขอร้องพระองค์ไม่ให้ต้อนรับ ชาวฮอลันดา  
ในราชอาณาจักรของพระองค์ เนื่องจากพวกเขาเป็นพวกกบฏและโจรสลัด อุปราชได้มีสาส์นมา  
ถวายตั้งกล่าว เนื่องจากชาวฮอลันดาได้จับอาวุธต่อสู้เพื่อปลดแอกจากสเปนและยังโจมตีเรือของ  
โปรตุเกสในน่านน้ำสากลอีกด้วย (๖)

พระเจ้าแผ่นดินทรงมีพระราชดำรัสตอบทูตว่า พระองค์ไม่ทรงมีเหตุผลใดที่จะขับไล่  
ชาวฮอลันดา พระองค์ทรงทำให้เป็นที่เข้าใจว่าปัญหาตั้งกล่าวไม่เกี่ยวข้องกับอันใดกับความสัมพันธ์

(๕) António Bocarro, *Década 13 da Historia da India*, Lisboa, 1876, pp. 518–521.

\* ตรงกับรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1610–1628) – กวป.

(๖) António Bocarro, *op. cit.*, pp. 519–520.

## ระหว่างโปรตุเกสและสยาม

นักประวัติศาสตร์มีชื่อแห่งเมืองมาเก๊าชื่อ มอนตาลโต เดอ จีซัส (Montalto de Jesus) เขียนไว้ว่า “ยิ่งกว่านั้นชื่อเสียงในทางการทหารของโปรตุเกสชักนำให้กษัตริย์สยามทรงว่าจ้างทหารโปรตุเกสมาเป็นกองทหารรักษาพระองค์ในอยุธยา หลังจากได้ทำสัญญากับโปรตุเกสในปี ค.ศ. ๑๖๑๖ ทหารโปรตุเกสดังกล่าวได้แต่งงานกับสตรีในท้องถิ่นและได้จัดตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของพวกตนขึ้น ซึ่งคณะสอนศาสนาและพ่อค้าจากมาเก๊ามีส่วนอย่างมากในการพัฒนา” (๑)

ในปี ค.ศ. ๑๖๓๙ อุปราชแห่งสยามได้เรียกพ่อค้าชาวโปรตุเกสมาพบและได้ส่งคนถือหนังสือโดยผ่านทางพ่อค้าเหล่านั้นไปถึงผู้สำเร็จราชการที่มะละกา ช่างนี้ได้รับรู้ไปถึงมาเก๊า ผู้สำเร็จราชการชื่อ ดอน เซบัสติเอา โลโบ ดา ซิลเวรา (Don Sebastião Lobo da Silveira ค.ศ. ๑๖๓๘—๑๖๕๕) ถือโอกาสส่ง ฟรานซิสโก เดอ อากีอาร์ อีแวนเจลโย (Francisco de Aguiar Evangelho) เป็นตัวแทนมายังประเทศสยาม การเข้ามาในครั้งนั้นประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี ชาวสยามถึงขนาดขอให้ส่งคณะเผยแผ่ศาสนาเข้ามา<sup>(๒)</sup> อย่่างไรก็ตาม ในภายหลังพวกคริสเตียนถูกลงโทษ และมีความขัดแย้งหลายประการเกิดขึ้นระหว่างคณะสอนศาสนาของโปรตุเกสและของฝรั่งเศส

ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่า ชาวโปรตุเกสหรือน่าจะเป็นบรรดาชาวยุโรปในอยุธยายังคงแข่งขันชิงดีชิงเด่นกันเช่นเดิม ชาวโปรตุเกสและชาวฮอลันดาไม่ลงรอยกันจนถึงปี ค.ศ. ๑๖๔๑ หรือ ปี ค.ศ. ๑๖๕๒ สัมพันธภาพระหว่างโปรตุเกสและอังกฤษก็มีลักษณะเช่นเดียวกันหรือเกือบจะเช่นเดียวกัน ไม่น่าประหลาดเลย เพราะชาวสยามไม่รู้ว่าเชื่อใครกันแน่

ในปี ค.ศ. ๑๖๖๐ กษัตริย์สยามทรงแสดงให้เห็นชัดเจนว่า พระองค์ทรงชื่นชมชาวมาเก๊าเพียงใด มอนตาลโต เดอ จีซัส (Montalto de Jesus) เขียนไว้ว่า “ในปี ค.ศ. ๑๖๖๐ พระเจ้าแผ่นดินสยาม” ซึ่งทรงรักษาสัมพันธมิตรอันจริงใจกับวุฒิสภาของมาเก๊าได้ให้ความช่วย-

(๑) Montalto de Jesus, *Historic Macao*, 2nd edition, Macao, 1926, p. 80.

(๒) A. da Silva Rego, *Documentação para a História das Missões do Padroado Português do Oriente*, Lisboa, 1952, vol. VII, pp. 462-463.

\* ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. ๑๖๕๖-๑๖๘๘) - กวป.

เหลือในรูปของเงินกู้ พร้อมทั้งผลิตผลต่าง ๆ ของสยามแก่มาเก๊า ซึ่งไม่นานก่อนหน้านั้นเมื่อการค้าของญี่ปุ่นเจริญรุ่งเรือง มาเก๊าร่ำรวยมากจนถึงขนาดที่นักท่องเที่ยวคนหนึ่งเขียนไว้ว่า ถนนหนทางนั้นสามารถปูลาดด้วยเงิน นักท่องเที่ยวผู้นั้นเป็นชาวอิตาลีเขียนชื่อ เจเมลลี คาร์เรรี (Gemelli Carreri) เขาเขียนหนังสือชื่อ Giro del Mondo ซึ่งได้สร้างชื่อเสียงให้แก่เขา (๘)

หนังสือดังกล่าวนี้ใช้เวลานานกว่าจะชำระเสร็จสิ้นดังจะได้เห็นเรื่องนี้เป็นหัวข้อประจำในการประชุมวุฒิสภา ตัวอย่างเช่นวันที่ ๓๐ มกราคม ค.ศ. ๑๖๘๗ ที่ประชุมได้พิจารณาเห็นว่าสภาพการณ์เลวร้ายมากจนแทบจะทำอะไรไม่ได้เลยเกี่ยวกับหนี้สิน อย่างไรก็ตามที่ประชุมได้ลงมติเป็นเอกฉันท์ว่าจะกันรายได้ของแผ่นดิน ๑% ไว้สำหรับการนี้ (๑๐)

ในปีเดียวกันเรือสยามสองลำภายใต้การบังคับการของกัปตันชาวอังกฤษได้แวะเข้ามาเทียบท่าที่มาเก๊า พวกเขาได้แจ้งต่อเจ้าหน้าที่ของบ้านเมืองว่า พวกเขาถูกส่งมายังกัมพูชาเพื่อขับไล่โจรสลัดชาวจีน เมื่อจะเดินทางกลับประเทศสยาม เรือต้องประสบกับปัญหาเรื่องลมแรง จึงต้องจอดหลบอยู่ที่มาเก๊า ชาวมาเก๊าซึ่งในขณะนั้นถูกเฝ้ามองโดยใกล้ชิดจากเพื่อนบ้านชาวจีน จึงตัดสินใจให้ส่งเรือออกจากท่าโดยเร็วที่สุด หลังจากให้ความช่วยเหลือที่จำเป็นแล้ว การตัดสินใจในเรื่องนี้ได้กระทำในวันที่ ๒๐ มิถุนายน ค.ศ. ๑๖๘๗ (๑๑)

อย่างไรก็ตามเรือสยามทราบดีถึงสิ่งที่อาจจะเกิดขึ้น และได้ไปพบผู้สำเร็จราชการมาเก๊าชื่อ อันตอนิโอ เมสกีตา พิเมนเตล (António Mesquita Pimentel ค.ศ. ๑๖๘๕—๑๖๘๘) พวกเขาแจ้งต่อผู้สำเร็จราชการว่าจะยอมเสียโดยยอมจ่ายทุกสิ่งที่ชาวจีนเรียกร้อง เพียงแต่ขอให้อนุญาตให้พวกเขาอยู่ต่อไปที่มาเก๊า เพื่อรอลมมรสุมที่เอื้ออำนวยต่อการเดินเรือ อย่างไรก็ตามที่มาเก๊ายังคงยืนยันในคำตัดสินเดิม

ในปีต่อมา (ค.ศ. ๑๖๘๘) วุฒิสภาได้ปรึกษากันว่าสมควรจะส่งเรือไปยังสยามหรือไม่ ในด้านหนึ่ง สภาพการณ์ของมาเก๊าย่ำแย่มาก ส่วนอีกด้านหนึ่ง ดูเหมือนว่าจะจะเป็นช่วงเวลา

(๘) Montalto de Jesus, *Historic Macao*, p. 122.

(๑๐) *Arquivos de Macau*, 2nd series, 1941, pp. 147–148.

(๑๑) *Arquivos de Macau*, 2nd series, pp. 157–158

เหมาะจะเดินทางไปถวายบังคมกษัตริย์พระองค์ใหม่ของสยาม อันเป็นการรับรองความสัมพันธ์ในทางการค้าตามปกติ

เนื่องจากข่าวที่ได้รับจากสยามขัดแย้งกันเอง วุฒิสภาจึงตกลงให้กัปตันเรือถือหนังสือไปสองฉบับ ฉบับหนึ่งถึงชาวกรีกที่ชื่อ คอนสแตนติน ฟอลคอน ในกรณีที่เขาไม่อาจอยู่และได้รับการสนับสนุนจากฝรั่งเศส หนังสืออีกฉบับหนึ่งมีไปถึงรัฐบาลชุดใหม่ในกรณีที่พวกฝรั่งเศสถูกขับไล่ออกไป<sup>(๑๒)</sup>

ดังที่ทราบกัน คอนสแตนติน ฟอลคอน อัครมหาเสนาบดี\* ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชถูกฆ่าในวันที่ ๖ มิถุนายน ค.ศ. ๑๖๘๘<sup>(๑๓)</sup> ช่วงแรกของอิทธิพลฝรั่งเศสในประวัติศาสตร์สยามเริ่มตั้งแต่ ค.ศ. ๑๖๖๒ ถึง ค.ศ. ๑๖๘๘ ปีแรกเป็นการเข้ามาของคณะสอนศาสนาของฝรั่งเศส และปี ค.ศ. ๑๖๘๘ เป็นปีที่สมเด็จพระนารายณ์ถูกขับออกจากราชบัลลังก์\*\* และฟอลคอนถูกฆ่าก่อนหน้าที่คณะสอนศาสนาของฝรั่งเศสจะเข้ามาในปี ค.ศ. ๑๖๖๒ นั้น มีพระในคริสต์ศาสนา ๑๑ รูป ในสยาม เป็นชาวโปรตุเกส ๑๐ รูป ชาวสเปน ๑ รูป คณะสอนศาสนาของฝรั่งเศสมีหัวหน้าชื่อ สังฆราช แลมแบร์ เดอ ลา มอต (the Apostolic Vicar Mgr. Lambert de la Motte) ซึ่งเป็นพระในคณะมิสซังต่างประเทศแห่งปารีส (Société des Missions Etrangères de Paris) คอนสแตนติน ฟอลคอน เป็นผู้คุ้มครองคนสำคัญของพระคณะนี้ ซึ่งได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นจากสมเด็จพระนารายณ์ ผลก็คือ คณะเผยแผร์ศาสนาโปรตุเกสซึ่งเป็นพระในคณะปาโตร-

(๑๒) Arquivos de Macau, 2nd series, pp. 275-276

\* ต้นฉบับใช้ว่า Prime Minister - กวป.

(๑๓) ดังที่ทราบ คอนสแตนติน ฟอลคอน อัครมหาเสนาบดีของสมเด็จพระนารายณ์ถูกสังหารในวันที่ ๖ มิถุนายน เรื่องราวดังกล่าวปรากฏอยู่ในหนังสือที่น่าสนใจชื่อ Memoire du Père de Beze sur la vie de Constance Phaulcon, premier ministre du roi Phra Narai et sa triste fin. Publié avec des documents par Jean Drans et Henri Bernard, S.J. Presses Salesiennes, Tokyo, 1947. หนังสือดังกล่าวประกอบด้วยเอกสารต่างๆ มากมาย ทั้งภาษาฝรั่งเศสและโปรตุเกส

\*\* เรื่องนี้ ไม่มีหลักฐานชัดเจนว่าถูกขับออกจากราชบัลลังก์ - กวป.

เอโด (Padroado) แห่งตะวันออกมองเห็นว่าคณะของตนถูกลดบทบาทลงอย่างเห็นได้ชัด<sup>(๑๔)</sup>

ย้อนกลับมาเรื่องของเรา ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. ๑๖๘๘ ฟอลคอนให้แต่งเรือลำหนึ่งมายังมาเก๊าโดยให้ถือหนังสือมาถึงวุฒิสภา ตามเนื้อความในหนังสือนั้น เรือดังกล่าวได้นำสินค้าอันมีค่ามาด้วย ชาวสยามต้องการปืนคาบศิลาฝีมือช่างดีเหล็กชาวจีนเป็นการแลกเปลี่ยน วุฒิสภาได้ปรึกษาหารือเกี่ยวกับเรื่องนี้ในที่ประชุมวันที่ ๒๘ สิงหาคม ค.ศ. ๑๖๘๘ <sup>(๑๕)</sup> พวกเขาแทบไม่รู้เลยว่าในตอนนั้นฟอลคอนได้ถูกฆาตกรรมไปแล้ว

ดังนั้นจึงพอจะลงความเห็นได้โดยง่ายว่า อิทธิพลของโปรตุเกสในสยามเสื่อมถอยลงตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๖๖๒ พวกเขาต้องยอมจำนนต่อสถานการณื พ่อค้าที่มาเก๊าแต่งเรือไปขายที่สยามเป็นครั้งคราว ชาวสยามตอบรับด้วยการให้การต้อนรับเอาใจใส่เพื่อนเก่าของตน นั่นคือเรื่องราวทั้งหมด

### ๓. โปรตุเกสเสื่อมอำนาจ คริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ และ ๑๘

ประมาณปี ค.ศ. ๑๖๗๗ บาทหลวงแห่งคณะออกัสตินชื่อ บาทหลวงเอสเตวา (Estevão) ได้แวะเข้ามาในประเทศสยามในระหว่างทางจากเมืองกัวกลับไปยังบ้านเมืองของตน บาทหลวงตัดสินใจหยุดการเดินทางและพำนักอยู่ที่สยามจนถึงปี ค.ศ. ๑๗๐๔ บาทหลวงเป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งบ้านพักสำหรับคนเดินทางโดยอุทิศแก่คริสต์ศาสนา เนื่องจากต้องประสบปัญหาในการบริหารงาน บาทหลวงจึงมีหนี้สินมากมายและไม่สามารถดำเนินงานไปได้นาน บ้านพักต้องปิดลงในปี ค.ศ. ๑๗๐๘ ตามคำสั่งของบาทหลวง คอนสแตนติโน โด เอสเปริโต ซานโต <sup>(๑๖)</sup> (Constantino do Espírito Santo)

(๑๔) ประวัติศาสตร์คณะสอนศาสนาของฝรั่งเศสในสยามตั้งแต่ ค.ศ. ๑๖๖๒ ถึง ค.ศ. ๑๘๑๑ ปรากฏอยู่ในหนังสือ Histoire de la Mission de Siam, Paris ๑๘๒๑ เขียนโดย Adrien Launay คณะสอนศาสนาของฝรั่งเศส เมื่อเดินทางมาถึงประเทศสยาม มีความคิดเห็นและความหวังในเรื่องการเปลี่ยนศาสนาไม่เฉพาะของสมเด็จพระนารายณ์เท่านั้น แต่หวังจะเปลี่ยนการนับถือศาสนาของคนทั่วประเทศโดยผ่านทางสมเด็จพระนารายณ์ (หน้า ๔๘-๔๙)

(๑๕) Arquivos de Macau, 2nd series, 1941, pp. 73-74.

(๑๖) A. da Silva Rego, Documentacao para a História das Missões do Padroado Português do Oriente, vol. II, Lisboa, 1952, pp. 225-226.

ชาวมาเก๊าค่อย ๆ ชำระหนี้คืนแก่ราชอาณาจักรสยาม ในปี ค.ศ. ๑๗๒๑ พวกเขาพิจารณาว่าจะสามารถชำระหนี้สินที่ค้างอยู่ได้ทั้งหมด หนี้สินทั้งหมดเป็นจำนวนเงินหนัก ๖๐๕ ชั่งเงินและหนี้สินงวดสุดท้ายที่ต้องชำระเป็นจำนวนเกือบ ๗๒ ชั่งเงิน กัปตันฟรานซิสโก คอร์วีอาลิเกอร์ (Francisco Correia Liger) ได้รับมอบหมายให้นำเงินจำนวนดังกล่าวซึ่งบรรจุอยู่ในถุงไหมสีขาวจำนวน ๒๑ ถุง มามอบให้แก่เสนาบดีสยาม วุฒิสภาได้มีหนังสือถึงเสนาบดีสยามขอความกรุณาให้มาเก็บได้รับอภิสิทธิ์ดังแต่ก่อน<sup>(๑๑)</sup>

สองสามเดือนต่อมา เรือยังคงจอดอยู่ที่มาเก๊า ในวันที่ ๒๔ มกราคม ค.ศ. ๑๗๒๑ วุฒิสภาได้มีหนังสือไปถึงเสนาบดีคนเดียวกันอีกครั้งหนึ่ง วุฒิสภาได้แสดงความสำนึกในบุญคุณที่สยามได้ให้กู้เงิน พวกเขากำลังส่งเงินไปชำระหนี้งวดสุดท้าย<sup>(๑๒)</sup>

ในเวลาเดียวกัน วุฒิสภาได้มีหนังสือไปถึงบาทหลวงคณะเยซูอิตชื่อ บาทหลวงอันตอนิโอ โซอาเรส (António Soares) ซึ่งอยู่ในสยามเวลานั้น กัปตันมานูเอล เดอ วิดิกัสกิเอา (Manuel de Vidigal Gão) ได้รับมอบหมายให้นำหนี้สินงวดสุดท้ายมาชำระ บาทหลวงโซอาเรส ได้รับการขอร้องให้แนะนำกัปตันกิวาต่อราชสำนักสยาม<sup>(๑๓)</sup> สองสามเดือนต่อมา บาทหลวงโซอาเรสจึงมีหนังสือตอบมาในวันที่ ๓๐ มิถุนายน ค.ศ. ๑๗๒๑ บาทหลวงได้พยายามทำหน้าที่อย่างดีที่สุด อย่างไรก็ตามได้มีการเปลี่ยนแปลงแผนการบางประการจากที่วางไว้แต่เดิม วุฒิสภาได้ละเว้นการถวายของแด่เจ้านายพระองค์นั้น\* (the Prince) นอกจากนี้ของที่นำมาถวายพระเจ้าแผ่นดิน ไม่อาจเปรียบเทียบกับของที่ชาวฮอลันดาที่เมืองปัตตาเวียนำมาถวายพระองค์ หรือไม่อาจเปรียบเทียบกับของที่ชาวอังกฤษที่เมืองมัทราสนำมาถวาย บาทหลวงโซอาเรสจึงต้องหาสิ่งอื่นมาถวายเพิ่มเติม แต่กระนั้นกิตติข้าราชการผู้หนึ่งได้ตั้งข้อสังเกตว่า ของที่มาเก๊านำมาถวายนั้นน้อยเกินไปในฐานะของถวายจากประชาชนที่ต้องการอภิสิทธิ์ที่เคยได้รับกลับคืนมา

(๑๑) Arquivos de Macau, 1st series, 1929, pp. 151-152.

(๑๒) Arquivos de Macau, ibid. pp. 153-154

(๑๓) Arquivos de Macau, ibid. pp. 155-156

\* ข้อความก่อนหน้านั้น ไม่อาจทำให้ระบุได้ว่าเป็นเจ้านายพระองค์ใด อาจเป็นได้ตั้งแต่หม่อมเจ้าถึงเจ้าฟ้า  
-กมล.

แต่อย่างไรก็ตาม ได้มีการเข้าเฝ้าถวายสาส์นและของขวัญต่าง ๆ ชาวสยามต้องการทราบสาเหตุที่เรือจากมาเก๊าไม่แวะเข้ามายังเมืองบางกอกดังที่ได้เคยกระทำในอดีต และยังเสริมอีกว่าหากมาเก๊าต้องการเงินเพิ่มเติมอีก พระเจ้าแผ่นดินสยามก็ทรงพร้อมที่จะช่วยตั้งแต่ก่อน<sup>(๒๐)</sup>

ในหนังสือตอบเจ้านายสยามทรงขอบพระทัยทูตที่นำของขวัญมาถวาย ในส่วนที่เกี่ยวกับอภิสิทธิ์ต่าง ๆ ที่เคยได้รับมาแต่ครั้งอดีต มาเก๊าก็จะได้รับพระราชทานอภิสิทธิ์ในบางเรื่องแต่ไม่ทั้งหมด<sup>(๒๑)</sup> หนังสือที่สำคัญอีกฉบับหนึ่งคือหนังสือจากบาทหลวงฟรานซิสโก เทลเลส (Francisco Telles) ซึ่งเป็นบาทหลวงอัคริการคณะเยซูอิตในประเทศสยาม เนื่องจากไม่มีตำแหน่งผู้สำเร็จราชการโปรตุเกสในสยาม อุปราชแห่งอินเดียจึงมีคำสั่งให้บาทหลวงอัคริการ รับผิดชอบหน้าที่นี้แทนบาทหลวงได้แจ้งแก่วุฒิสภาว่าในที่สุดแล้วหนี้สินยังชำระไม่หมดสิ้น เนื่องจากชาวจีนได้ประเมินราคาผ้าไหมที่ได้รับในราคาที่ต่ำมากจนทำให้ขาดเงินอยู่อีกกว่า ๒๑ ชั่งเงิน<sup>(๒๒)</sup> วุฒิสภาแห่งมาเก๊าเมื่อได้ทราบข่าวนี้จากบาทหลวงอัคริการ จึงมีหนังสือมากราบบังคมทูลพระเจ้าแผ่นดินสยามเพื่อแสดงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นเกล้า ๆ อีกครั้งหนึ่งในความอนุเคราะห์ที่พระราชทานแก่พวกเขาในอดีต และขอพระราชทานอภัยโทษในความพลั้งเผลอที่พวกเขาไม่ได้มีเจตนาเนื่องมาจากการคำนวณราคาที่แตกต่างกันในมาเก๊าและในสยาม หนี้สินส่วนที่เหลือนั้นก็ปัดใจเอาโชอาเรส วิลาส โบอาส<sup>(๒๓)</sup> (João Soares Vilas Boas) กำลังจะนำมาชำระให้ เจ้านายสยามทรงมีหนังสือตอบไปยังวุฒิสภาโดยทันที ปัดใจเอา โชอาเรส วิลาส โบอาส ได้นำเงินที่ค้างอยู่มามอบให้แล้วเป็นอันว่าหมดหนี้สินกัน<sup>(๒๔)</sup> เนื่องจากฝ่ายสยามได้ให้กู้เงินตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๖๖๐ จึงใช้เวลาถึง ๖๒ ปี ในการชำระหนี้สินทั้งหมด\*

หนึ่งปีต่อมาพระคลัง (the Barklaw) มีหนังสือมาถึงวุฒิสภา เขาแสดงความขอบคุณ

(๒๐) Arquivos de Macau, ibid. pp. 157-158

(๒๑) Arquivos de Macau, ibid. pp. 163-164

(๒๒) Arquivos de Macau, ibid. p. 165.

(๒๓) Arquivos de Macau, ibid. pp. 167-168. — จดหมายฉบับนี้เขียนในเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๖๖๒

(๒๔) Arquivos de Macau, ibid. pp. 171-172.

\* มนเก๊าเริ่มกู้เงินในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ชำระหนี้สินหมดสิ้นในสมัยพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ — กวป.

ที่ได้รับของขวัญซึ่งกัปตัน เฮนริก ซาร์เมนโต (Henrique Sarmento) นำมามอบให้และได้เขียนบรรยายของขวัญแต่ละชิ้นโดยละเอียด เขาได้ชี้แจงอีกครั้งว่ามีกรวยหนัสนินบางส่วนให้แค่ไม่ทั้งหมด<sup>(๒๕)</sup> หนังสือฉบับนี้เขียนในวันที่ ๒๔ มิถุนายน ค.ศ. ๑๗๒๓ เรื่องหนัสนินได้สิ้นสุดลงแล้วจะมีหนัสนินอีกครั้งหนึ่งในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙

จากหนังสือที่เขียนติดต่อกันนี้ เราพอจะสรุปได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์สยามและวุฒิสภาเป็นไปด้วยมิตรไมตรีอันดี ตัวอย่างเช่น ในคราวหนึ่งพระเจ้าแผ่นดินสยามทรงมีพระราชสาส์นไปถึงมาเก๊า เนื่องจากทรงมีพระราชประสงค์จะได้พรมโปรตุเกส เราคงพอจะเดาความรู้สึกของวุฒิสภาได้เมื่อพวกเขาอ่านพระราชสาส์นดังกล่าว พรมโปรตุเกสนั้น พวกเขาจะไปหาจากไหน เนื่องจากไม่สามารถสั่งพรมจากประเทศโปรตุเกสได้ พวกเขาจึงสั่งพรมเปอร์เซียไปถวายแทน ซึ่งตามความเห็นของพวกเขา นั้นมีค่ามากกว่าพรมโปรตุเกสมาก<sup>(๒๖)</sup>

เหตุการณ์เช่นนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมาเก๊าและสยามมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกันเท่านั้น

#### ๕. การฟื้นฟูความสัมพันธ์ครั้งก่อน คริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ โรงสินค้าโปรตุเกส มิตรภาพระหว่างมาเก๊าและสยาม (ค.ศ. ๑๘๕๐-๑๘๖๐)

คริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ เปิดศักราชแห่งเคราะห์กรรมอย่างที่สุดแก่ประเทศโปรตุเกส การปฏิวัติในฝรั่งเศสได้ก่อให้เกิดความสั่นสะเทือนไปทั่วทวีปยุโรป โปรตุเกสเข้าไปเกี่ยวพันในการปฏิวัติครั้งนั้นด้วย ในเวลานั้น สมเด็จพระราชินีมาเรียที่ ๑ ทรงปกครองโปรตุเกส ในปี ค.ศ. ๑๗๘๑ พระนางทรงมีอาการวิกลจริต มกุฎราชกุมารหรือต่อมาคือพระเจ้าโจอาที่ ๖ ทรงปกครองแทนในนามของพระราชมารดา เพียงแปดปีต่อมาใน ค.ศ. ๑๗๘๙ พระองค์ทรงเป็นที่รู้จักในฐานะเจ้าชายผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (Prince Regent)

(๒๕) Arquivos de Macau, ibid. pp. 173-174.

(๒๖) Arquivos de Macau, July 1966, p. 11.

ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๗๙๙ ถึงปี ค.ศ. ๑๘๑๕ ยุโรปอยู่ในช่วงเวลาที่วุ่นวายปราศจากความสงบสุข นโปเลียนโฝ่ฝันที่จะมีอำนาจโดยสมบูรณ์เหนือประเทศในยุโรปส่วนใหญ่ โปรตุเกสยังคงยึดตรงต่ออังกฤษพันธมิตรเก่า ในขณะที่สเปนต้านทานการรุกรานและความทะเยอทะยานของฝรั่งเศสอยู่จนถึงปี ค.ศ. ๑๗๙๕ อย่างไรก็ตามในปีดังกล่าวนี้สเปนได้ลงนามในสนธิสัญญากับประเทศฝรั่งเศส ยังผลให้โปรตุเกสเกือบจะถูกทิ้งให้อยู่ตามลำพัง

ในเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๘๐๗ นายพลจูโน (Junot) ได้รับคำสั่งจากจักรพรรดิฝรั่งเศสให้เข้ายึดครองโปรตุเกส เจ้าชายผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และพระราชวงศ์ต้องลี้ภัยไปอยู่ในบราซิลเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกจองจำอยู่ในลิสบอนโดยน้ำมือของกองทัพฝรั่งเศส โปรตุเกสได้กลายเป็นสนามรบแห่งหนึ่งที่ฝรั่งเศสและอังกฤษใช้ต่อสู้กันเพื่อชิงความเป็นใหญ่ ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๐๗ ถึงปี ค.ศ. ๑๘๑๑ ประเทศโปรตุเกสต้องประสบกับการรุกรานของฝรั่งเศสถึงสามครั้ง ภายใต้การบังคับบัญชาของ จูโน (Junot) ซูลท์ (Soult) และ มาสเซนนา (Massena) ตามลำดับ

ในปี ค.ศ. ๑๘๑๕ สงครามวอเตอร์ลูได้ปล้ำความหวาดกลัวในนโปเลียนและกองทัพของเขาจนหมดสิ้น อย่างไรก็ตามความคิดที่สั่งสมมาจากการปฏิวัติในฝรั่งเศสได้แพร่หลายออกไปอย่างกว้างขวาง สมเด็จพระราชินีมาเรียที่ ๑ สวรรคตในวันที่ ๒๐ มีนาคม ค.ศ. ๑๘๑๖ เจ้าชายรัชทายาททรงขึ้นครองราชย์เป็นพระเจ้าโจอาที่ ๖ ภายใต้เลือกนอกตั้งกล่าวการเคลื่อนไหวเพื่อให้เกิดการปฏิวัติกำลังพลุ่งพล่านอยู่ภายใน โดยมีเป้าหมายแรกในการประกาศระบอบการปกครองที่มีกษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ในเดือนกันยายน ค.ศ. ๑๘๒๒ มีการประกาศรัฐธรรมนูญฉบับใหม่อย่างเป็นทางการ โปรตุเกสมิได้ปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชอีกต่อไปแล้ว พระเจ้าโจอาที่ ๖ ได้กลับมาจากบราซิลในเดือนเมษายน ค.ศ. ๑๘๑๖ พระองค์ทรงยอมรับรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ร่างขึ้นมา

อย่างไรก็ตามประเทศโปรตุเกสเองไม่ได้เตรียมการสำหรับการเปลี่ยนแปลงที่ต้องอาศัยความเข้าใจอย่างลึกซึ้งดังกล่าวมาก่อน ผลลัพธ์ประการหนึ่งก็คือ การจัดตั้งพรรคการเมือง ๒ พรรค พรรคแรกสนับสนุนรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ และพรรคหลังมีความโน้มเอียงไปในการปก-

ครองระบอบเก่า พวกเขาเสรีนิยมและพวกสมบูรณาญาสิทธิราชได้ต่อสู้กันจนถึงปี ค.ศ. ๑๘๓๔ ซึ่งเป็นปีที่พวกเสรีนิยมได้ครองความเป็นใหญ่ ในระหว่างนั้นคือในวันที่ ๗ กันยายน ค.ศ. ๑๘๒๒ บราซิลได้ตัดสัมพันธ์ภาพกับโปรตุเกสและกลายเป็นอาณาจักรอิสระ ถึงแม้ว่าเจ้าชายโปรตุเกส ทรงพระนามว่า ดี. เปโดร (D. Pedro) จะทรงได้รับเลือกเป็นกษัตริย์พระองค์แรกของอาณาจักรก็ตาม หลังปี ค.ศ. ๑๘๓๔ ไปแล้ว โปรตุเกสได้ก้าวเข้าสู่ช่วงหนึ่งในประวัติศาสตร์ของประเทศที่มีสถานการณ์มั่นคงขึ้น

ย้อนกลับมาสู่ความสัมพันธ์ระหว่างโปรตุเกสและสยามในวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๘๑๖\* วุฒิสมาชิกชื่อ มิเกล เดอ อาร์เรียกา บรัม ดา ซิลเวรา (Miguel de Arriaga Brum da Silveira) ได้มีหนังสือไปกราบบังคมทูลพระเจ้าแผ่นดินสยามว่า เขาได้รับคำสั่งจากกษัตริย์ของเขา (พระเจ้าโจอาที่ ๖) ให้ฟื้นฟูความสัมพันธ์ที่มีมาแต่ดั้งเดิมระหว่างมาเก๊าและสยาม เขาได้พยายามมาแล้วครั้งหนึ่งในปี ค.ศ. ๑๘๑๑ แต่เคราะห์ร้ายเรือซึ่งมุ่งหน้ามายังประเทศสยามได้หายสาบสูญไปและไม่มีใครรอดชีวิต (๒๗)

เนื่องจากความยุ่งยากบางประการ เขาจึงต้องรอโอกาสที่ดีกว่าและรอเรือลำใหม่ บารอนผู้หนึ่งมีนามว่า เอส. โจเซ เดอ ปอร์โต อเลเกร (S. José de Porto Alegre) ได้เสนอให้ใช้เรือของเขา กัปตันเรือคือ คอนสแตนติโน โจเซ โลเปส (Constantino José Lopes) ผู้ซึ่ง บรัม ดา ซิลเวรา ได้ให้การรับรองให้อยู่ภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์

พระคลังอัครมหาเสนาบดีสยาม (The Siamese Prime Minister Phra Khland) ได้มีหนังสือตอบมาในวันที่ ๑ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๑๖<sup>(๒๘)</sup> พระคลังแสดงความยินดีที่ได้รับหนังสือดังกล่าวพร้อมกับของที่ส่งมาถวายกษัตริย์สยาม เขารู้สึกพอใจเป็นพิเศษที่โปรตุเกสมีความกระตือรือร้นที่จะฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการค้ากับสยาม เขาให้การต้อนรับกัปตันคอนสแตนติโน โจเซ โลเปสด้วยความรู้สึกที่ดี พร้อมทั้งได้มอบของขวัญสองสามชิ้นให้แก่กัปตันด้วย อย่างไรก็ตาม

\* ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. ๑๘๐๘-๑๘๒๔) - กวป.

(๒๗) Arquivos de Macau, 1st series, pp. 89-108, p. 11.

(๒๘) Arquivos de Macau, พิมพ์วันที่ผิด

จบถึงเวลานั้นก็ยังไม่มีความเร็วจากมาเก่าเข้ามาค้าขายในอยุธยา ด้วยเหตุนี้เขาจึงแต่งเรือลำหนึ่งไปค้าขายยังมาเก่าโดยมี โจเซ ดา ปีเอตาเด (José da Piedade) เป็นกัปตันเรือ

อุปราชแห่งอินเดียได้มีหนังสือมาถึงพระเจ้าแผ่นดินสยามในวันที่ ๓๐ เมษายน ค.ศ. ๑๘๒๐ เขาได้ส่งร่างสนธิสัญญาที่น่าจะเป็นไปได้ระหว่างโปรตุเกสและสยามมาถวายให้ทรงพิจารณา เขาได้แต่งตั้ง คาร์โลส มานูเอล ดา ซิลเวรา (Carlos Manuel da Silveira) เป็นกงสุลโปรตุเกสประจำสยามและผู้อำนวยการโรงสินค้าของโปรตุเกส

ในวันเดียวกันนั้น (๓๐ เมษายน ค.ศ. ๑๘๒๐) อุปราช ดี ดิโอโก เดอ ซูซา (D. Diogo de Sousa) ได้มีหนังสือถึงกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์\* (Prince Korma Chiet) กราบทูลให้ทรงทราบว่า เขาได้ส่ง คาร์โลส มานูเอล ดา ซิลเวรา มายังประเทศสยามเพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์ในทางการค้า เมื่อกลับมาถึงเมืองแก้ว คาร์โลส ซิลเวรา ได้ประกาศให้ทราบว่า ตนได้รับการต้อนรับอย่างดี ยิ่ง เมื่อเป็นดังนี้กงสุลคนเดียวกันนี้ ได้เดินทางมายังประเทศสยามบนเรือชื่อ เอส. โจอา บาติस्ता (S. João Baptista) เพื่อนำร่างสนธิสัญญาขึ้นต้นในด้านมิตรภาพ พันธมิตร และการค้ามามอบให้เสนาบดีการต่างประเทศของสยาม เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายได้พิจารณาต่อรองกัน ถ้าหากสามารถตกลงกันได้ ก็จำเป็นต้องส่งผู้แทนไปยังเมืองแก้ว เพื่อลงนามในสนธิสัญญา พวกเขาจะเดินทางโดยเรือลำเดียวกัน

เลขาธิการของรัฐบาลที่เมืองแก้วชื่อ มานูเอล โจเซ โกเมส ลูเรโร (Manuel José Gomes Loureiro) ได้แจ้งมาในหนังสือที่เขาเขียนถึงพระคลังคนเดียวกันนั้นว่า เขาได้รับทราบจาก บรูม ดา ซิลเวรา แห่งมาเก่าว่า ประเทศสยามต้องการคนต่อเรืออย่างยิ่ง ช่างไม่มีฝีมือสองคนที่เดินทางมาในเรือลำที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้นได้ทำสัญญารับงานดังกล่าว

ในช่วงนั้นกงสุล คาร์โลส มานูเอล ดา ซิลเวรา ได้ร่างสนธิสัญญาดังกล่าวซึ่งมีกว่า ๒๓ มาตรา

\* ต่อมาได้ขึ้นเสวยราชสมบัติทรงพระนามว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว - กวป.

มาตราแรกได้เน้นข้อเท็จจริงที่ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ (สยามและโปรตุเกส) ควรเป็นไปโดยสันติด้วยความผูกพันอันมิตรตั้งแต่ก่อน ในอดีตความสัมพันธ์ดังกล่าวต้องได้รับความกระทบกระเทือนโดยเหตุการณ์ภายนอก เนื่องจากรัฐบาลของทั้งสองประเทศมักจะยินยอมต่อเหตุการณ์ดังกล่าวตามข้อเท็จจริงเสมอ มาตราที่สองเป็นเรื่องเกี่ยวกับการประกันเสรีภาพในการนับถือศาสนาแก่ทุกคน มาตราที่สี่เกี่ยวกับวิธีการจัดตั้งสถานกงสุลและโรงสินค้า แต่ละโรงสินค้าจะมีทหารประจำการอยู่ ๖ คน มาตราที่หกอ้างสิทธิ์ของบุคคลทั้งสองชาติที่จะจับจองเป็นเจ้าของที่ดิน มาตราอื่นๆ ที่เหลือโดยทั่วไปเกี่ยวข้องกับการอำนวยความสะดวกในด้านการค้าพาณิชย์

ก่อนจะออกเดินทาง คาร์โลส มานูเอล ดา ซิลเวรา ได้รับรายการสิ่งของที่จะนำไปถวายแด่พระเจ้าแผ่นดินสยาม เขาได้รับสำเนาตราตั้งซึ่ง เคนท์แห่ง ริโอ ปาร์โด, ดี. ดีโอโก เตอ ซูซา (the Count of Rio Pardo, D. Diogo de Sousa) ดำรงตำแหน่งอุปราชโปรตุเกสประจำอินเดียเป็นผู้ลงนามรับรอง เขาได้รับมอบอำนาจให้เสนอร่างสนธิสัญญาดังกล่าวให้เจ้าหน้าที่ชาวสยามพิจารณาเพื่อขอความเห็นชอบ มาตราต่างๆ ที่สามารถตกลงกันได้ทันทีอาจนำมาให้ใช้ปฏิบัติได้เลย ส่วนมาตราที่เหลือนั้นเป็นเรื่องที่จะต้องนำมาพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง กงสุลได้รับมอบหน้าที่ให้มาปฏิบัติในกรุงเทพฯ โดยมีภารกิจสำคัญในการดูแลและส่งเสริมการค้าระหว่างชาวโปรตุเกสและชาวสยาม เขาต้องส่งรายงานประจำปีไปยังเมืองแก้วเกี่ยวกับมาตรการต่างๆ ที่เขาเห็นว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมการค้า เขาต้องดูแลรักษาผลประโยชน์ของพ่อค้าชาวโปรตุเกสด้วย เขาได้รับอนุญาตให้แต่งตั้งรองกงสุลได้ ประการสุดท้าย เขาได้รับมอบให้ดูแลบัญชีหนี้สินค่าใช้จ่ายต่างๆ ของสถานกงสุล

คาร์โลส มานูเอล ดา ซิลเวรา ได้ให้ ชิปริโอโน โจเซ บาดติสตา (Cipriano José Baptista) ติดตามเข้ามาในฐานะเลขานุการโรงสินค้า มาริโอโน (Mariano) ในฐานะคนรับใช้ นอกจากนี้ก็มีชาวนิโกร ๔ คน คนครัว คนซักล้าง คนรีดผ้า และเด็กผู้ชายอีก ๔ คน

กัปตันเรือ เอส. โจอา บาพติस्ता ก็ได้รับคำสั่งให้ออกเดินเรือโดยเร็วที่สุด และปฏิบัติตามคำสั่งของกงสุลในเรื่องการแวะตามเมืองท่าต่าง ๆ บุคคลที่อยู่ในความดูแลของเขาจะต้องปฏิบัติตามระเบียบวินัยอันเคร่งครัดระหว่างที่อยู่ในกรุงเทพฯ ฯ

สองสามเดือนหลังจากเขาเดินทางมาถึงประเทศสยามแล้ว กงสุล คาร์โลส มานูเอล ดา ซิลเวรา ได้มีหนังสือไปยังเมืองกัวในวันที่ ๒๑ สิงหาคม ค.ศ. ๑๘๒๑ พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงกระวนกระวายพระทัยที่จะได้เห็นการจัดตั้งโรงสินค้าขึ้น กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ทรงสอบถามกงสุลว่าเหตุใดจึงยังไม่มีเรือโปรตุเกสเดินทางเข้ามา มีความจำเป็นที่จะต้องส่งเรือเข้ามาในทันที (๒๕)

หนังสือดังกล่าวนี้ได้เปิดเผยให้เห็นข้อเท็จจริงต่าง ๆ มากมาย เนื้อความแสดงให้เห็นว่ากงสุลไม่พอใจกับเงินรายได้ ๖,๐๐๐ คำลึงเงินของเขา เลขานุการโรงสินค้าผู้มีเงินรายได้เพียง ๑,๐๐๐ คำลึงเงินก็เช่นเดียวกัน เขาต้องซ่อมแซมโรงสินค้า เขาแจกแจงอย่างตรงไปตรงมาเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ เขาไม่สามารถอยู่ในประเทศสยามได้ด้วยเงินรายได้อันน้อยนิดเช่นนี้ เขาและเลขานุการของเขาต่างรู้สึกว่าคุณค่าพวกเขา “ถูกทอดทิ้ง”

โรงสินค้าเป็นที่อิจฉาริชยาแก่ชาวฮอลันดา ชาวอังกฤษ และชาวอเมริกัน พ่อค้าอังกฤษจากสิงคโปร์และเบงกอลได้เดินทางเข้ามาเพื่อดูว่าเขาจะได้รับอนุญาตให้จัดตั้งโรงสินค้าของพวกเขาได้หรือไม่ กงสุลโปรตุเกสไม่ทราบว่าเขาได้รับการต้อนรับอย่างไรบ้าง

ในปี ค.ศ. ๑๘๒๒ กงสุล ซิลเวรา ได้มีหนังสือหลายฉบับไปยังเมืองกัวโดยชี้ให้เห็นอีกครั้งหนึ่งว่าเงินไม่พอกับค่าใช้จ่ายที่จำเป็น ในส่วนที่เกี่ยวกับโรงสินค้านั้นแล้ว ก็เป็นเพียงโรงเก็บของที่สูงจากพื้นเพียง ๘ ฟุต มี ๕ ห้อง เขาได้สั่งให้สร้างระเบียบรอบตัวโรงสินค้าเนื่องจากความร้อนของแสงแดดในหน้าร้อน เขาเรียกร้องว่าค่าใช้จ่ายดังกล่าวเกินรายได้อันน้อยนิดของเขา เขาเสริมว่าจนกระทั่งถึงตอนนั้นไม่มีการจ่ายเงินเดือน และค่าใช้จ่ายของเขาเกินเงินเดือนอยู่ถึง ๔ เท่า ตามหนังสือของเขาลงวันที่ ๒๑ มกราคม ค.ศ. ๑๘๒๒ เขาได้ร้องอุทธรณ์ให้มีการเพิ่มเงินรายได้

(๒๕) Arquivos de Macau. December 1969, pp. 298-299.

นี่เป็นคำอธิบายถึงสิ่งที่เกิดขึ้นต่อมาภายหลังเกี่ยวกับหนี้สินของกงสุล ตามคำสั่งของรัฐบาลชั่วคราวของเมืองกัว ลงวันที่ ๒๑ กันยายน ค.ศ. ๑๘๒๑ โรงสินค้าโปรตุเกสได้ถูกปิดลง เนื่องจาก “ไม่ได้ให้ผลประโยชน์ตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้” เลขธิการแห่งกัว\* มานูเอล ดูอาร์เต เลอิตา (Manuel Duarte Leitão) ได้มีหนังสือลงวันที่ ๑๗ กันยายน ค.ศ. ๑๘๒๑ ถึงกงสุลใหญ่และพ่อค้าที่กรุงเทพฯ ประชาชนและกองทหารในเมืองกัวได้รับรองรัฐบาลที่ถูกตั้งตามรัฐธรรมนูญ กงสุลควรจะแจ้งข่าวนี้แก่ทุกคนที่ทำงานรับใช้ในโรงสินค้า และเขายังกล่าวเสริมว่า “ขณะนี้ท่านจะกลับไปยังมาเก๊าหรือที่ไหน ๆ ก็ได้ตามแต่ใจท่าน กองทหารต้องกลับไปยังกัว”

ต่อมาภายหลัง เป็นที่ตระหนักกันว่า โรงสินค้านี้มีความสำคัญอย่างแท้จริง มาเก๊าก็มีความเห็นเช่นเดียวกันนี้ แต่ไม่ใช่ที่กัว อันนี้เป็นเหตุผลที่อธิบายว่าทำไมกัวจึงไม่ให้ความสนใจในการรักษาโรงสินค้าไว้ในสยาม

หลายปีผ่านไปและไม่มีอะไรคืบหน้า กงสุลซิลเวราที่น่าสงสารยังคงพำนักอยู่ในกรุงเทพฯ และต้องสร้างหนี้สินเพื่อให้มีชีวิตต่อไปได้ รัฐบาลโปรตุเกสที่อินเดียได้แจ้งให้วุฒิสภาทราบเกี่ยวกับสถานการณ์ดังกล่าว แต่ไม่อาจหาทางแก้ไขได้เนื่องจากมีข้อยุ่งยากหลายประการ

ในปี ค.ศ. ๑๘๒๔ ผู้สำเร็จราชการที่อินเดีย ชื่อ ดี มานูเอล ดา คามารา D. Manuel da Câmara (ค.ศ. ๑๘๒๒—๑๘๒๕) ได้มีหนังสือถึงวุฒิสภาในวันที่ ๖ เมษายน ออกคำสั่งให้ใช้หนี้สินให้แก่กงสุลและเลขานุการของเขา และพวกเขาควรได้รับอนุญาตให้กลับมายังเมืองกัว นอกจากนี้เป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องทราบว่าโรงสินค้าที่กรุงเทพฯ จะคงอยู่ต่อไปหรือจะปิดเสีย วุฒิสภาได้นำเรื่องนี้เข้าที่ประชุม ซึ่งมีขึ้นในวันที่ ๒๒ และ ๒๕ กันยายน และที่ประชุมได้ตกลงใจว่าควรใช้หนี้ให้แก่กงสุลและคงรักษาโรงสินค้าไว้ นอกจากนี้ที่ประชุมได้ลงความเห็นว่าจะส่งตัวแทนในทางการเมืองและการค้าซึ่งได้แก่ ซิเมา วิเซนเต โรซา (Simão Vicente Rosa) ไปดำรงตำแหน่งกงสุลที่นั่นแทน

\* คำนับใช้ The Secretary-General of Goa เป็นตำแหน่งเลขธิการใหญ่ของผู้สำเร็จราชการเมืองกัว - กวป.

เวลาผ่านไปและหนี้สินของกงสุลซิลเวราได้กลายเป็นอุปสรรคในการเดินทางออกนอกประเทศ เขาต้องขอความช่วยเหลือจากกัปตัน เอช. เบอร์นี\* (H. Burney) ทูตอังกฤษที่เดินทางเข้ามายังสยาม ในหนังสือของเขาลงวันที่ ๒๕ มิถุนายน ค.ศ. ๑๘๒๖ กล่าวไว้ว่า เขาได้รับหนังสือลง ค.ศ. ๑๘๒๒ จากรัฐบาลเจเพาะกาล แจ้งว่า เขาไม่ได้เป็นตัวแทนของรัฐบาลโปรตุเกสแล้ว เขาจึงถูกทอดทิ้งโดยไร้หนทางที่จะพึ่งพิงตนเองหรือแม้แต่จะเดินทางออกจากกรุงเทพ ฯ

รัฐบาลเมืองกัวเมื่อได้ทราบถึงสถานการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าว ก็ได้ออกคำสั่งในวันที่ ๒ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๒๗ ให้วุฒิสภามาแก้ดำเนินการที่จะยุติสภาวการณอันน่าเศร้าสลดดังกล่าวโดยทันที

อุปราชที่อินเดีย ชื่อ ดี. มานูเอล ฟรานซิสโก เดอ โปรตุกัล เอ คาสโตร (D. Manuel Francisco de Portugal e Castro) ดำรงตำแหน่งในช่วง ค.ศ. ๑๘๒๖—๑๘๓๕ ได้ขอให้วุฒิสภามาแก้ให้ความสนใจต่อข้อเท็จจริงที่ว่า สถานการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นจากผลประโยชน์ของพวกเขาเอง วุฒิสภาและวุฒิสมาชิก มิเกล เดอ อาร์เรียวกา บรูม ตา ซิลเวรา ได้ขอร้องมายังกัวในปี ค.ศ. ๑๘๑๑ ให้ดำเนินมาตรการที่จำเป็นเปิดการค้ากับสยามอีกครั้ง<sup>(๑๐)</sup>

ในปี ค.ศ. ๑๘๒๘ กงสุลซิลเวราก็ยังคงอยู่ที่กรุงเทพ ฯ ในที่สุดดูเหมือนว่าเขาจะออกจากสยามในปี ค.ศ. ๑๘๒๙ อุปราช ดี. มานูเอล เดอ โปรตุกัล เอ คาสโตร ได้เขียนถึงวุฒิสภาในวันที่ ๓๑ มีนาคม ค.ศ. ๑๘๒๙ เกี่ยวกับมาตรการที่วุฒิสภาได้ดำเนินการเพื่อแต่งตั้งชาวมาเก๊าชื่อ มิเกล เดอ อโรโจ โรซา (Miguel de Araújo Rosa) ดำรงตำแหน่งกงสุลแทน มานูเอล ตา ซิลเวรา เขาได้รับเงิน ๗,๐๐๐ ปาทาคัส\*\* (patacas) เพื่อชำระหนี้ซึ่ง มิเกล เดอ อาร์เรียวกา บรูม ตา ซิลเวรา ได้ติดค้างพระเจ้าแผ่นดินสยาม เนื่องจากเขาสัญญาว่าจะจัดอาวุธส่งไปยังกรุงเทพ ฯ แต่ตามความจริงแล้วไม่ได้ส่งไปให้<sup>(๑๑)</sup>

\* เฮนรี เบอร์นี - กวป.

(๑๐) Arquivos de Macau, *ibid.* pp. 298 - 299.

\*\* หน่วยเงินที่ใช้ในมาเก๊าและติมอร์ ซึ่งต่างก็เป็นอาณานิคมของโปรตุเกส - กวป.

(๑๑) Arquivos de Macau, February 1970. p. 104.

มิเกล เดอ อโรโจ โรซา เมื่อมาถึงกรุงเทพฯ ได้เขียนหนังสือ ลงวันที่ ๒๖ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๒๙ บรรยายสถานการณ์ของโรงสินค้าไว้ โรงสินค้าโปรตุเกสมีสภาพตั้งเช่นที่เคยเป็นมาในปี ค.ศ. ๑๘๒๐ ไม่มากนักน้อย ความผิดตกอยู่ที่ชาวโปรตุเกสเนื่องจากไม่มีเรือเข้ามาค้าขาย หลังจากมีการจัดตั้งโรงสินค้าแล้ว เจ้าหน้าที่ชาวสยามซึ่งกระตือรือร้นที่จะต้อนรับเรือของโปรตุเกสได้ชี้ให้เห็นสภาพการณดังกล่าวนี้อย่างถูกต้อง สนธิสัญญาระหว่างสยามและโปรตุเกสจึงไม่บังเกิดผล อย่างไรก็ตาม พระเจ้าแผ่นดินสยามก็ทรงแสดงความสนพระทัยในกิจการค้าของโปรตุเกสเสมอ เมื่อ มิเกล เดอ อโรโจ โรซา เดินทางมาถึงประเทศสยามนั้น เขาได้รับการปฏิบัติอย่างดี และลูกชายของเขาชื่อ มาร์เซลิโน เดอ อโรโจ โรซา (Marcelino de Araújo Rosa) ได้รับการยอมรับให้เป็นเลขานุการของโรงสินค้า โรงสินค้าต้องการผู้ควบคุมอย่างน้อย ๖ คน เพื่อบ่งกันในการปล้นหรือเพลิงไหม้ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ โรงสินค้าสร้างด้วยไม้และหลังคามุงจาก เป็นเรื่องเร่งด่วนที่จะต้องดำเนินมาตรการโดยฉับพลัน<sup>(๑๒)</sup>

ครั้นถึงเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๓๒ กงสุลโปรตุเกสประจำประเทศสยามคือ มาร์เซลิโน เดอ อโรโจ โรซา อุปราชได้แจ้งต่อวุฒิสภาว่ากงสุลควรรำนำของมาถวายอย่างที่เคยปฏิบัติตลอดมาด้วย พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงสังเกตว่าไม่มีเรือโปรตุเกสเข้ามาค้าขายที่กรุงเทพฯ เลย<sup>(๑๓)</sup>

เหตุใดแก้วและมาเก๊าจึงมีความแตกต่างกันเช่นนั้น

อาจกล่าวได้ว่ามาเก๊าได้สนับสนุนให้รักษาโรงสินค้าที่กรุงเทพฯ ไว้ตลอดมา ตรงกันข้ามกับที่มองไม่เห็นผลประโยชน์ที่ได้จากโรงสินค้าดังกล่าว นี่อาจอธิบายได้ว่าเหตุใดโรงสินค้าจึงอยู่ไม่ได้นาน บางทีชาวสยามอาจจะเห็นความสำคัญของโรงสินค้าดังกล่าวยิ่งกว่าชาวโปรตุเกสเองเสียอีก

ในระหว่างนั้นโปรตุเกสได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตในระดับปกติกับชาวสยาม ในวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๘๔๔ อยู่ในสมัยของผู้สำเร็จราชการมาเก๊า อิชิดโร ฟรานซิสโก

(๑๒) Arquivos de Macau, August, 1930, 1st series, pp. 89–93.

(๑๓) Arquivos de Macau, February 1970, pp. 142–145.



กีมาราเอส (Isidoro Francisco Guimarães) โปรตุเกสและสยามได้ลงนามกันในสนธิสัญญาทางการค้าและไมตรี ผู้สำเร็จราชการมาเก๊าได้รับแต่งตั้งให้เป็นทูตผู้มีอำนาจเต็มประจำราชสำนักสยามจีน และญี่ปุ่น ในฐานะดังกล่าวเขาต้องไปเยี่ยมเยือนแต่ละประเทศ เนื่องจากเราไม่มีจุดมุ่งหมายที่จะแจกแจงรายละเอียดความสัมพันธ์ดังกล่าว เราจึงขอกล่าวอีกเล็กน้อยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมาเก๊าและสยาม

ครั้นถึงปี ค.ศ. ๑๘๘๐ รัฐบาลสยามที่กรุงเทพฯ ได้ตั้งใจแน่วแน่ที่จะนำกฎระเบียบใหม่มาใช้ควบคุมการค้าสุรา เรื่องนี้เป็นสิ่งที่ทุกประเทศที่ทำสนธิสัญญากับประเทศสยามต่างให้ความสนใจเป็นพิเศษ ในวันที่ ๓๐ ตุลาคม ค.ศ. ๑๘๘๐ กงสุลโปรตุเกสที่กรุงเทพฯ ได้ส่งสำเนาสนธิสัญญาที่ได้วางเป็นโครงการไว้แล้วระหว่างเกรทบริเตนและสยามให้มาเก๊า หนึ่งในข้อเสนองของรัฐบาลอังกฤษเกี่ยวข้องกับเหล้าอุ่นและเบียร์ซึ่งกฎระเบียบใหม่ได้ครอบคลุมถึง<sup>(๓๔)</sup>

สองปีต่อมากงสุลทั้งหลายในกรุงเทพฯ ยังคงดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องนี้ พวกเขาพิจารณาและเห็นว่า กฎระเบียบใหม่ที่รัฐบาลจะนำออกมาใช้บังคับนั้นเข้มงวดเกินไป ระหว่างนั้นในวันที่ ๓ ตุลาคม ได้มีการตกลงกันเป็นการชั่วคราวว่า “ภายใน ๗ วันนับจากเดินี้ไปกงสุลทั้งหลายจะจัดทำรายการแจ้งจำนวนเหล่าซึ่งคนในปกครองของพวกเขาเป็นผู้สั่งเข้า และส่งรายการดังกล่าวไปให้เสนาบดีการต่างประเทศ จนถึงวันที่ ๑๐ ของเดือนนี้ รัฐบาลสยามจะยอมรับรายการเกี่ยวกับจำนวนสินค้าและใบแจ้งราคาสินค้าของบรรดาพ่อค้าซึ่งกระทำภายใต้คำสาบาน ใบแจ้งราคาสำหรับเป็นค่าระวาง ค่าประกันและอื่น ๆ เป็นต้น” ข้อความที่ยกมานี้แสดงให้เห็นว่าบรรดากงสุลต่างก็ปกป้องคนในปกครองของตน เนื่องจากพวกเขาเป็นพ่อค้าสุราที่สำคัญ คำว่าคนในปกครองนี้มีได้หมายเฉพาะประชาชนของประเทศนั้น ๆ เท่านั้น แต่ยังรวมบุคคลที่ได้จดทะเบียนเป็นประชากรที่สถานกงสุลของประเทศนั้น ๆ ด้วย สถานกงสุลโปรตุเกสมีบุคคลประเภทดังกล่าวอยู่เป็นจำนวนมาก<sup>(๓๕)</sup>

(๓๔) Historical Archives of Macao. เอกสารต่าง ๆ ได้รับจาก Administracão Civil. Processo 257. กงสุลโปรตุเกสที่กรุงเทพฯ ได้ส่งสำเนาสนธิสัญญาไปยังมาเก๊า

(๓๕) Historical Archives of Macao. Processo 347.

ในปี ค.ศ. ๑๘๘๗ กงสุลโปรตุเกสชื่อ เฟรเดอริโก อันตอโนโอ เปเรอริอา (Frederico António Pereira) ได้ส่งรายงานที่น่าสนใจไปให้มาเก๊าเกี่ยวกับเรื่องความสัมพันธ์กับรัฐบาลซึ่งเป็นไปตามปกติและโดยฉันมิตร ตามที่เขารายงานมานั้น ฝรั่งเศสเป็นต่างชาติที่มีอิทธิพลที่สุดในขณะนั้นเขายังรายงานอีกด้วยว่ามีชาวมาเก๊า ๙ คน ทำงานในหน่วยงานของรัฐบาลที่กรุงเทพฯ ความสัมพันธ์ระหว่างสถานกงสุลและคนในปกครองก็เป็นไปด้วยดี<sup>(๑๖)</sup>

ในปี ค.ศ. ๑๘๘๘ ผ้สำเร็จราชการมาเก๊าชื่อ ฟิรมิโน โจเซ ดา คอสตา (Firmino José da Costa) ซึ่งอยู่ในตำแหน่งระหว่างปี ค.ศ. ๑๘๘๖—๑๘๘๙ ได้เดินทางไปเยี่ยมเยียนกรุงเทพฯ อย่างเป็นทางการในฐานะทูตผู้มีอำนาจเต็ม การเจรจาติดต่อของเขากับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ (Prince Deyawongse Paraprakar) ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศนั้นเป็นที่น่าสนใจยิ่ง เขาได้เข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ซึ่งเขาได้ถวายสาส์นตราตั้ง เป็นการสมควรที่จะกล่าวว่ามีหนังสือจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการนั้นเขียนเป็นภาษาอังกฤษ แต่ยังคงขึ้นต้นหนังสือเป็นภาษาฝรั่งเศสอย่างไม่เปลี่ยนแปลงว่า "Monsieur le Ministre"<sup>(๑๗)</sup>

การเดินทางมาเยือนกรุงเทพฯ ๗ ซึ่งสมควรได้รับความสนใจเป็นพิเศษอีกครั้งหนึ่ง คือ การมาเยือนของ เวเนสโล เดอ ซูซา โมราอิส (Wenceslau de Sousa Morais) กัปตันเรือรบเตโจ (Tejo) ในปี ค.ศ. ๑๘๙๐ ต่อมาภายหลัง เวเนสโล เดอ โมราอิส ได้กลายเป็นผู้มีชื่อเสียงมาก เมื่อเขาไปตั้งรกรากอยู่ในญี่ปุ่นและได้ปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตของชาวญี่ปุ่นได้อย่างสมบูรณ์แบบ รายงานของเขามีคุณค่าควรแก่การอ่าน เขาได้ออกจากมาเก๊าในวันที่ ๒๐ เมษายน สถานกงสุลโปรตุเกสอยู่ในความดูแลรับผิดชอบของสุภาพบุรุษชาวฮอลันดาท่านหนึ่ง เขาได้รับการต้อนรับฉันมิตรจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัดนวิศิษฎ์ (Prince Swasti)

(๑๖) Historical Archives of Macao, Processo 174.

(๑๗) Historical Archives of Macao, Processo 175.

เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ\* และได้กล่าวถึงชาวมาเก๊าจำนวนหนึ่งซึ่งอาศัยอยู่ในประเทศสยาม พวกเขาเป็นคนคล่องแคล่วและซื่อสัตย์ และโดยทั่วไปก็มีงานที่ดีทำ โมราอิสได้กล่าวถึงโจเซ มาเรีย ฟีเดลิส ดา คอสตา (José Maria Fidelis da Costa) เป็นพิเศษ

การดำเนินกิจการของสถานกงสุลเป็นไปโดยง่าย อย่างไรก็ตามเรื่องที่น่าหนักใจอยู่บ่อยๆ คือ เรื่องการให้ความคุ้มครองชาวจีน เขาเขียนไว้ว่า “คนเหล่านี้ใจป่ากล้าได้กล้าเสีย และกระตือรือร้น พวกเขาได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในราชอาณาจักรสยาม สิงคโปร์ อาณานิคมของฮอลันดา ญี่ปุ่น มะนิลา และดินแดนตะวันออกทั้งหมด เป็นเวลาหลายศตวรรษแล้ว” ความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนและชาวสยามนั้นไม่ราบรื่น ด้วยเหตุนี้ชาวจีนจึงได้เรียกร้องการคุ้มครองจากสถานกงสุลมาเป็นเวลาหลายปีก่อนหน้านั้น ด้วยวิธีนี้อังกฤษจึงให้ความคุ้มครองชาวจีนจากฮ่องกงและสิงคโปร์ ฮอลันดาให้ความคุ้มครองชาวจีนจากชวา และฝรั่งเศสให้ความคุ้มครองชาวจีนจากโคจิงจิน\*\* และจากที่อื่นๆ โปรตุเกสมีชาวจีน ๑๒๐ คนจากมาเก๊าอยู่ในความคุ้มครอง ปัญหาอีกประการหนึ่งซึ่งควรให้ความสนใจคือเรื่องสุรา เวเนสโล เดอ โมราอิส ได้กราบทูลลาสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัตน์วิศิษฎ์ พระเจ้าน้องยาเธอในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในวันที่ ๑๙ มีนาคม และกลับถึงมาเก๊าในวันที่ ๓๐<sup>(๓๘)</sup>

ในปี ค.ศ. ๑๘๙๓ ผู้สำเร็จราชการมาเก๊า มิเกล กุสตอดิโอ เดอ บอร์จา (Miguel Custódio de Borja) ดำรงตำแหน่งระหว่าง ค.ศ. ๑๘๙๐-๑๘๙๓ ได้เดินทางมาเยือนประเทศ

\* ที่ถูกต้องแล้ว สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัตน์วิศิษฎ์ ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมในช่วงเวลาดังกล่าว - กวป.

\*\* Cochin China เป็นอาณาจักรหนึ่งในภาคใต้ของอินโดจีนฝรั่งเศส ปัจจุบันเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของเวียดนาม มีอาณาเขตติดต่อกับอันหนาทงทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ทิศเหนือและทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ติดต่อกับกัมพูชา ทิศตะวันตกเฉียงใต้ติดต่อกับอ่าวไทย และทิศตะวันออกเฉียงใต้ติดต่อกับทะเลจีนใต้ อาณาจักรนี้แต่เดิมอยู่ใต้การปกครองของอาณาจักรเขมรและอาณาจักรจัมปา จนกระทั่งญวนมีอำนาจขึ้นและตั้งอาณาจักรอันหน่าและตั้งเกิดขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ และเริ่มแผ่อำนาจลงมาปราบปรามอาณาจักรจัมปา ในที่สุดในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ญวนก็ได้ดินแดนโคจิงจินไว้ครอบครองทั้งหมด

- กวป.

(๓๘) Historical Archives of Macao. Processo 365.

สยามอย่างเป็นทางการในฐานะทูตวิสามัญผู้มีอำนาจเต็ม หลังจากนั้นเขาได้เดินทางไปยังญี่ปุ่น ด้วยภารกิจอย่างเดียวกัน เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศได้ให้การต้อนรับเขาอย่างสมฐานะ เนื่องจากพระเจ้าแผ่นดินทรงพระประชวร การให้ความคุ้มครองชาวจีนจากมาเก๊าเป็นหนึ่งในบรรดางานสำคัญ ๆ ของเขา เมื่อจะเดินทางออกจากกรุงเทพฯ เขาได้รับหนังสือจากเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศมีใจความว่า “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้ข้าพเจ้าแจ้งต่อท่านว่า พระองค์ทรงพอพระราชหฤทัยอย่างยิ่งต่อความสำเร็จในภารกิจที่ท่านได้ับมอบหมายซึ่งพระองค์ทรงมั่นพระทัยว่าจะสนับสนุนและเพิ่มพูนสัมพันธไมตรีแต่ครั้งโบราณกาลระหว่างสยามและโปรตุเกส หนังสือนี้เขียนที่สำนักงานฝ่ายต่างประเทศ ในวันที่ ๑๕ เมษายน ค.ศ. ๑๘๘๓”<sup>(๓๘)</sup>

ห้าปีต่อมาผู้สำเร็จราชการมาเก๊า เอดูอาร์โด ออกุสโต โรดริเก กัลยาร์โด (Eduardo Augusto Rodrigues Calhardo) ได้เดินทางมาเยือนประเทศสยามในฐานะทูตผู้มีอำนาจเต็ม ความประทับใจต่าง ๆ ของเขาได้ถูกบันทึกไว้อย่างน่าสนใจ เขาได้บรรยายเรื่องราวทั้งหมดนับตั้งแต่ออกเดินทางจากมาเก๊าจนกระทั่งเดินทางกลับ เมื่อมาถึงกรุงเทพฯ เขาได้พักที่ “โรงแรมโอเรียนเต็ล” เนื่องจากสถานกงสุลและบ้านกงสุลไม่ได้ใช้เป็นที่อาศัยอีกแล้ว เขาได้พรรณาถึงการเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน เขาได้รับการต้อนรับอย่างสมเกียรติ มีการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีโปรตุเกส เขารู้สึกปลื้มปิติที่ได้เข้าเฝ้าเจ้านายหลายพระองค์ พระเจ้าแผ่นดินทรงมีอหิยาศัยไมตรีอันดียิ่ง โดยทรงนำเครื่องราชอิสริยาภรณ์โปรตุเกส ๓ ประเภท (the ribbons of the three Portuguese Orders of Chivalry) ที่ทรงได้รับมาแสดงให้เห็น พระองค์ทรงรำลึกถึงการเสด็จเยือนลิสบอนของพระองค์ท่านเมื่อเร็ว ๆ นี้\* เขายังได้รับเกียรติให้เข้าเฝ้าสมเด็จพระราชินีในงานเลี้ยงอีกด้วย

(๓๘) Historical Archives of Macao. Processo 203.

\* ในการเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรปครั้งแรกของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ นั้น พระองค์ได้เสด็จเยือนประเทศโปรตุเกสด้วย - กวป.

เขาได้บันทึกไว้ว่าอิทธิพลของโปรตุเกสในประเทศไทยไม่ได้เป็นดังกาลก่อน ตัวอย่างเช่น ในปี ค.ศ. ๑๘๔๒ ภาษาโปรตุเกสยังคงเป็นภาษาราชการในการติดต่อทางการทูต ในส่วนที่เกี่ยวกับสถานกงสุลนั้น ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา การดำเนินงานของสถานกงสุลเป็นไปอย่างไร้ประสิทธิภาพ<sup>(๔๐)</sup>

ดังที่ทราบ ในปี ค.ศ. ๑๘๔๕ ได้เกิดกรณีพิพาทระหว่างฝรั่งเศสและสยาม เรือรบฝรั่งเศสปีดท่าเรือกรุงเทพฯ ในช่วงเวลาดังกล่าว เหตุการณ์ครั้งนั้นมีผลสำคัญในเวลาต่อมา ทันทีที่ฝรั่งเศสยกเลิกการนำเรือปีด่าน้ำสยาม ชาวก็ได้แพร่กระจายไปตลอดทั้งดินแดนตะวันออก กงสุลใหญ่ของโปรตุเกสที่เชียงใหม่ ชื่อ โจอาคิม มาเรีย ที วัลเดซ (Joaquim Maria T. Valdez) ได้รับเขียนแจ้งข่าวดีนี้ไปให้ทางมาเก๊าทราบทันทีที่ทราบเรื่อง<sup>(๔๑)</sup>

ท้ายที่สุดเราจะได้กล่าวถึงการติดต่อระหว่างสถานกงสุลโปรตุเกสและรัฐบาลมาเก๊าในปี ค.ศ. ๑๙๐๐ โดยย่อ เป็นชาวที่ไม่ค่อยสู้ดีนัก เริ่มด้วยการไม่มีการติดต่อโดยตรงระหว่างกรุงเทพฯ และมาเก๊า ชาวจีนที่มีชื่อขึ้นทะเบียนที่สถานกงสุลต้องได้รับการรับรองจากรัฐบาลมาเก๊าหรือรัฐบาลติมอร์เป็นประการแรก พวกเขาต้องการเอกสารประจำตัวเพื่อแสดงว่าพวกเขาเป็นคนในปกครองของสถานกงสุล เอกสารดังกล่าวนี้จะต้องอายุใหม่เมื่อกงสุลใหม่เข้ามารับตำแหน่ง

ครั้นถึงปลายปี ค.ศ. ๑๙๐๐ ปัญหาสำคัญที่สถานกงสุลทั้งหลายกำลังประสบอยู่เกิดจากคนในปกครองของตน กงสุลใหญ่ แอล. คอร์เรีย ดา ซิลวา (L. Correia da Silva) ได้แจ้งแก่ผู้สำเร็จราชการมาเก๊าในวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๐๐ ว่า เมื่อเขาเดินทางมาถึงกรุงเทพฯ เขาพบว่ามีคนขึ้นทะเบียนเป็นคนในปกครองของสถานกงสุลจำนวน ๔๔๖ คน อย่างไรก็ตามมีเพียง ๒๙๙ คนเท่านั้นที่ได้มาติดต่อขอต่ออายุเอกสารประจำตัวของตน

ในวันที่ ๒๘ กรกฎาคม เขาได้มีหนังสือมาติดต่ออีกครั้ง โดยกล่าวว่าเขาได้รับบันทึกจากเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศของสยาม ประท้วงการรับจดทะเบียนเป็นคนในบังคับในสมัยของกงสุลคนก่อน ๆ

(๔๐) Historical Archives of Macao. Processo 459, 1898. ไม่ใช่รายงานขั้นสุดท้าย แต่เป็นร่างรายงานพร้อมด้วยคำแก้

(๔๑) Historical Archives of Macao. Processo 34.

ครั้นถึงปลายปีในวันที่ ๔ พฤศจิกายน เขาได้มีหนังสือแจ้ง โจเซ มาเรีย เดอ ซูซา ออร์ตา เอ คอสตา (José Maria de Sousa Horta e Costa) ผู้สำเร็จราชการคนใหม่ของมาเก๊า ความว่า เขาได้มอบงานของสถานกงสุลให้แก่ ลุยส์ มาเรีย ซาเวีย (Luis Maria Xavier) ซึ่งแต่ก่อนเคยดำรงตำแหน่งรองกงสุลโปรตุเกส เนื่องจากตัวเขาขอลาพักผ่อน<sup>(๔๒)</sup>

กงสุลใหญ่ ลุยส์ ลีโอโปลโด ฟลอร์ส (Luis Leopoldo Flores) ได้พรรณารื่องราวโรงสินค้าโปรตุเกสอย่างเห็นจริงเห็นจังส่งมาให้มาเก๊า โรงสินค้าอยู่ในสภาพทรุดโทรม ที่ดินถูกแบ่งออกเป็น ๔ ส่วน ๓ ใน ๔ ส่วนให้เช่า อีกหนึ่งส่วนเป็นต้วสำนักงานและบ้านพักกงสุล<sup>(๔๓)</sup>

### ๕. คริสต์ศตวรรษที่ ๒๐

ในคริสต์ศตวรรษนี้เราจะกล่าวถึงสนธิสัญญา ๒ ฉบับ ระหว่างสยามและโปรตุเกส สนธิสัญญาฉบับแรกในคริสต์ศตวรรษนี้ได้รับการลงนามรับรองที่ลิสบอน เมื่อวันที่ ๑๔ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๒๕ สนธิสัญญาดังกล่าวมี ๒๔ มาตรา ดร. วาสโก บอร์จิส (Dr. Vasco Borges) เป็นผู้ลงนามฝ่ายโปรตุเกส และผู้ลงนามฝ่ายสยามคือ พระยาสรวรพกิจปริษา (Phya Sarbakich Priya)\* นอกจากนี้ยังมีบันทึกข้อตกลงต่อท้ายสนธิสัญญาที่เรียกว่าโปรโตคอล (Protocol) ซึ่งว่าด้วยอำนาจการตัดสินคดีคนในบังคับของโปรตุเกสที่ใช้ในราชอาณาจักรสยาม บันทึกข้อตกลงดังกล่าวมีด้วยกัน ๔ มาตรา

มาตราที่ ๑ ในบันทึกข้อตกลงดังกล่าวมีใจความดังนี้ “สิทธิสภาพนอกอาณาเขตของคนในบังคับโปรตุเกสที่ใช้อยู่แต่ก่อนจนบัดนี้ ตลอดจนอภิสิทธิ์และการได้รับยกเว้นเป็นพิเศษต่าง ๆ อันเป็นส่วนหนึ่งของระบบดังกล่าวจะสิ้นสุดลงอย่างสมบูรณ์ภายหลัง ๓๐ วัน นับแต่วันที่สนธิสัญญาที่กล่าวไว้ข้างต้นได้รับการแลกเปลี่ยนสัตยาบันกันทั้งสองฝ่าย”

(๔๒) Historical Archives of Macao. Avulsos. Consulado Geral de Portugal Sião.

(๔๓) Historical Archives of Macao. Avulsos. 1900.

\* พระยาสรวรพกิจปริษาในขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นอัครราชทูตสยาม ณ กรุงโรม ประจำสำนักอิตาลี สเปน โปรตุเกส และระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๔-๒๔๖๘ (ค.ศ. ๑๙๒๑-๑๙๒๕) ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้แทนฝ่ายสยาม แก่ไขทำสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างประเทศสยามกับประเทศอิตาลี สเปน และโปรตุเกส-กวาง.

มาตราที่ ๑ ของบันทึกข้อตกลงดังกล่าว ยังผลให้ทุกคน “จะต้องอยู่ภายใต้อำนาจทางการศาลของสยาม”

มาตราที่ ๒ กล่าวว่า “ตั้งแต่บัดนี้ไปจนกว่าจะมีการประกาศและบังคับใช้ประมวลกฎหมายราชอาณาจักรสยาม อันได้แก่ ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายวิธีพิจารณาความ และพระธรรมนูญศาลยุติธรรมแล้วเป็นเวลา ๕ ปี แต่ไม่เกินกว่านั้น โปรตุเกสสามารถติดต่อผ่านเจ้าหน้าที่สถานทูตและสถานกงสุลในสยาม (\_\_\_\_) ให้เขียนคำร้องไปยังผู้พิพากษาศาลยกเว้นศาลฎีกา\* เพื่อขอลอนคดีที่ยังพิจารณาค้างอยู่ ซึ่งคดีนั้น ๆ มีพลเมืองและคนในบังคับ บริษัท ห้างร้าน ของโปรตุเกสเป็นจำเลย คดีที่ถูกลอนดังกล่าวจะถูกโอนไปให้เจ้าหน้าที่สถานทูตหรือสถานกงสุล และอาศัยเหตุตั้งนั้นอำนาจตัดสินคดีของศาลสยามในคดีดังกล่าวจะสิ้นสุดลง คดีดังกล่าวนี้จะถูกพิจารณาความตามกฎหมายของโปรตุเกส ยกเว้นคดีความทั้งหมดอยู่ในวิสัยบังคับแห่งประมวลกฎหมายของราชอาณาจักรสยาม ซึ่งมีการประกาศใช้หรือบังคับใช้อย่างถูกต้องตามหลักเกณฑ์”

มาตราที่ ๓ มีใจความว่า “ในกรณีที่พลเมือง คนในบังคับ บริษัทห้างร้านของโปรตุเกสร้องอุทธรณ์คำพิพากษาคดีในชั้นแรกที่พวกตนเป็นคู่ความนั้น ศาลอุทธรณ์ที่กรุงเทพฯ จะเป็นผู้ตัดสิน การอุทธรณ์ในปัญหากฎหมายจะต้องยื่นอุทธรณ์ต่อศาลฎีกา พลเมืองคนในบังคับ บริษัทห้างร้าน ของโปรตุเกสซึ่งตกเป็นจำเลยในคดีใดๆ ที่เกิดในหัวเมืองทั้งหลาย อาจขอย้ายศาลได้ หากศาลเห็นสมควร คดีดังกล่าวจะถูกพิจารณาในกรุงเทพฯ หรือต่อหน้าผู้พิพากษาแห่งศาลซึ่งหากจะได้พิจารณาคดีนั้นที่กรุงเทพฯ”

รัฐบาลสยามได้ยกเลิกสนธิสัญญาฉบับนี้ในวันที่ ๙ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๓๖ ตามบันทึกที่พิมพ์ใน “Diario de Governo” ชุดที่ ๑ ลงวันเสาร์ที่ ๑๐ เมษายน ค.ศ. ๑๙๓๗

สนธิสัญญาฉบับที่ ๒ ลงวันที่ ๒ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๓๘ ประกอบด้วย ๑๗ มาตราพิมพ์ใน “Diario de Governo” ชุดที่ ๑ หมายเลข ๗๕ ลงวันที่ ๒๑ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๓๙ หน้า

\* เนื่องจากพระมหากษัตริย์สยามมีพระราชอำนาจสูงสุดในการตัดสินคดี - กวป.

๒๐๙-๒๑๗ เป็นภาษาฝรั่งเศส บันทึกข้อความต่อท้ายตัวสนธิสัญญาดังกล่าวเขียนไว้ว่า : ตามข้อเรียกร้องของรัฐบาลสยาม รัฐบาลโปรตุเกสยกเลิกสิทธิในการถอนคดีตามมาตรา ๒ ของบันทึกข้อตกลงที่อยู่ต่อท้ายสนธิสัญญาทางไมตรีทางพาณิชย์และการเดินเรือระหว่างประเทศสยามและโปรตุเกสซึ่งลงนามที่ลิสบอน”

จุดมุ่งหมายสำคัญของสนธิสัญญาฉบับนี้อยู่ที่การพาณิชย์ สนธิสัญญาที่ลงนามในปี ค.ศ. ๑๙๒๕ เป็น “สนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาค” จึงมีการทำสนธิสัญญาฉบับใหม่ขึ้น

จากหนังสือที่ ดร. อันตอโนโอ เดอ โอลิเวรา ซาลาซาร์ (Dr. António de Oliveira Salazar) นายกรัฐมนตรีโปรตุเกสมีไปถึง ฯพณ ฯ พระพิทธานุกร\* (Phra Bahiddha Kura) ลงวันที่ ๒ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๓๔ ซึ่งเขียนเป็นภาษาฝรั่งเศส ปรากฏข้อความดังนี้ :

“รัฐบาลโปรตุเกสได้พิจารณาด้วยความเห็นอกเห็นใจในข้อเรียกร้องของรัฐบาลสยาม ให้ยกเลิกสิทธิที่รับรองแก่โปรตุเกสตามมาตราที่ ๒ ในบันทึกข้อตกลงที่อยู่ต่อท้ายสนธิสัญญาทางพาณิชย์และการเดินเรือระหว่างโปรตุเกสและสยามลงนามที่ลิสบอนเมื่อวันที่ ๑๔ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๒๕ ว่าด้วย การถอนคดีที่ยังชำระความค้างอยู่ในศาลของสยาม ซึ่งมีพลเมือง คนบังคับ บริษัท ห้างร้านของโปรตุเกสเป็นจำเลย ในโอกาสนี้ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติที่จะแจ้งให้ ฯพณ ฯ ทราบว่ารัฐบาลโปรตุเกสยินดีตกลงตามข้อเรียกร้องของรัฐบาลสยาม”

ยุคใหม่กำลังจะเริ่มขึ้น วันเก่า ๆ ได้ผ่านไปแล้ว

---

\* พระพิทธานุกร (ส่วน นวราช) ในขณะนั้นดำรงตำแหน่งอัครราชทูตไทย ณ กรุงปารีส - กวป.

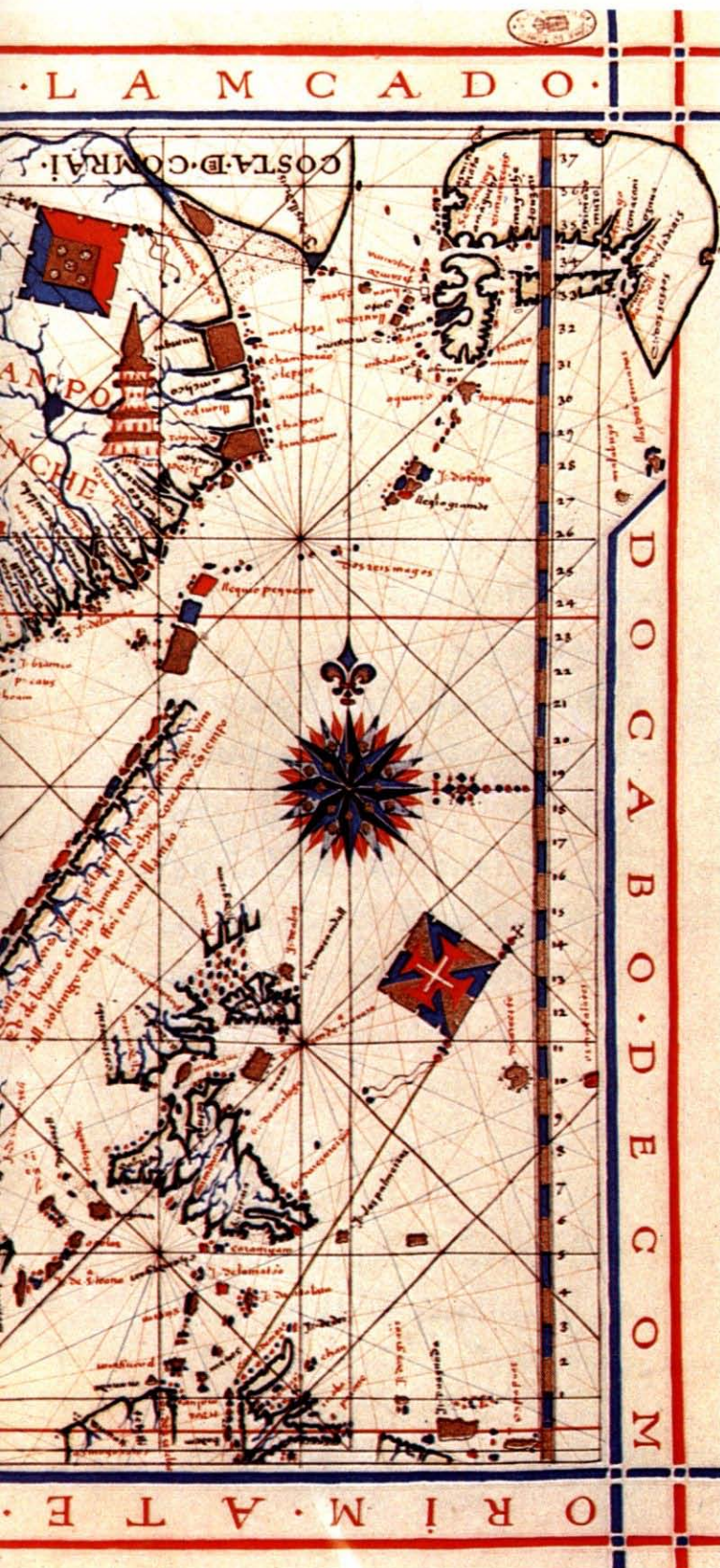
**เอกสารสมัณรทบองโปรตุเกสที่เกี่ยวกับประเทศสยาม**

· N E S T A · F O L H A · E S T

C O M T O D A · A T E R A · A O N O R T E



P A M · E A T E · M A L V C O



สมุดแผนที่ในปี พ.ศ. ๒๑๑๔ (ค.ศ. ๑๕๗๑)  
โดย Fernão Vaz Dourado แสดงประเทศต่างๆ  
ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จากประเทศลังกาจรด  
ประเทศญี่ปุ่น  
(หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ประเทศโปรตุเกส)

หน้าว่าง

## เอกสารสมัยแรกของโปรตุเกสที่เกี่ยวกับประเทศสยาม

โดย ลุยส์ เดอ มาโตส  
(Luis de Matos)

บทความต่อไปนี้ได้รวมเอาบางส่วนของเอกสารสมัยแรกที่มีความสำคัญยิ่งของโปรตุเกสที่เกี่ยวกับประเทศสยามเข้าไว้ เอกสารดังกล่าวครอบคลุมระยะเวลาระหว่างปี ค.ศ. ๑๕๑๐ ถึง ค.ศ. ๑๕๑๖\* โดยเริ่มจากจดหมายของ รุย เดอ อโรโจ (Rui de Araújo) ซึ่งเป็นเชลยของพระเจ้าแผ่นดินมะละกา และจบลงด้วยหนังสือชื่อ Livro das Cousas da India เขียนโดย ดูอาร์เต บาร์โบซา (Duarte Barbosa) ซึ่งเนื้อหาในหนังสือจบลงในปี ค.ศ. ๑๕๑๖ ช่วงระยะเวลาดังกล่าวแม้จะสั้นแต่ก็มีความสำคัญ เนื่องจากเอกสารในทศวรรษต่อ ๆ มา มีจำนวนลดน้อยลงมาก นอกจากจดหมายของอโรโจและหนังสือของบาร์โบซาแล้ว เอกสารอื่นๆ ที่ตกทอดมาถึงเราได้แก่ หนังสือชื่อ A Suma Oriental เขียนโดย โดเม ปิเรส (Tomé Pires) จดหมายห้าฉบับเขียนโดยผู้สำเร็จราชการโปรตุเกสที่อินเดียชื่อ อฟอนโซ เดอ อัลบูร์เกอร์เก (Afonso de Albuquerque) ได้แก่ คำสั่งให้จ่ายเงินเพื่อจัดซื้อของขวัญถวายพระเจ้าแผ่นดินสยาม พร้อมด้วยคำสั่งให้ส่งทูตคนที่สองไปยังประเทศสยาม นอกจากนี้ยังมีพระราชสาส์นจากพระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกสถึงพระสันตะปาปาเลโอที่ ๑๐ จดหมายสองฉบับเขียนโดย รุย เดอ บริโต (Rui de Brito) และ จอร์เย เดอ อัลบูเกอร์เก (Jorge de Albuquerque) ตามลำดับ ซึ่งทั้งคู่เป็นกัปตันประจำป้อมทหารที่มะละกา และจดหมายอีกสองฉบับจากเจ้าหน้าที่ที่มะละกา ฉบับแรกเขียนโดยเฟอร์เนา เปเรส เดอ อันดราเด (Fernaõ Peres de Andrade) ฉบับที่สองเขียนโดย เปโดร เดอ ฟาเรีย (Pedro de Faria) ซึ่งเป็นกัปตันผู้หนึ่งประจำกองทัพเรือที่ อฟอนโซ เดอ อัลบูร์เกอร์เก ส่งไปยังเมืองมะละกาในต้นปี ค.ศ. ๑๕๑๒

อย่างไรก็ตาม เป็นที่ทราบกันว่ายังคงมีเอกสารอื่นๆ อีก อัลบูร์เกอร์เก อ้างมากกว่าหนึ่งครั้งถึง “หนังสือขนาดยาว” ที่เขาเขียนไปกราบบังคมทูลพระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกส หนังสือ

\* ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ซึ่งครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. ๒๐๓๔ - ๒๐๓๒ - กวป.

ดังกล่าวได้สูญหายไปเมื่อเรือ “Frol de la Mar” ได้เกิดอัปปางลงระหว่างการเดินทางจากเมืองมะละกาไปยังอินเดีย เช่นเดียวกับที่พระราชสาส์นฉบับแรกที่พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงมีไปถึงพระเจ้านามูเอลที่ ๑ แห่งโปรตุเกสได้สาปสูญไป อย่างน้อยที่สุดจดหมายอีก ๕ ฉบับ ซึ่งอัลบูร์เกอร์เกเขียนไปกราบบังคมทูลพระเจ้าแผ่นดินสยามได้สูญหายไปหรือมิฉะนั้นก็ยังไม่พบ เช่นเดียวกับพระราชสาส์นต่าง ๆ จากพระเจ้าแผ่นดินสยามถึงพระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกสและถึงผู้สำเร็จราชการโปรตุเกสที่อินเดีย หนังสือซึ่ง อฟอนโซ เดอ อัลบูร์เกอร์เก มีไปกราบบังคมทูลพระเจ้านามูเอลเรื่อง ชัยชนะที่มะละกาก็ยังไม่พบเช่นเดียวกัน ทั้งหมดเกือบจะเป็นแหล่งที่มาของพระราชสาส์นและหนังสือกราบบังคมทูล ยิ่งกว่านั้นบทความนี้ไม่ได้กล่าวถึงจดหมายและรายงานซึ่งเขียนโดย มานูเอล ฟราโกโซ (Manuel Fragoso) ว่าด้วยการแต่งกาย ขนบธรรมเนียม และการค้าของราชอาณาจักรสยาม ซึ่งเฟอร์เนา เปเรส เดอ อันดราเด และผู้สำเร็จราชการฯ<sup>(๑)</sup> ได้อ้างถึง

เอกสารดังกล่าวส่วนใหญ่ยังไม่ได้นำมาพิมพ์เผยแพร่จนกระทั่งคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ และ ๒๐ แต่ข่าวสารเกี่ยวกับประเทศสยามได้แพร่มาถึงยุโรปเป็นเวลาช้านานแล้ว สัญญาฉบับแรก ๆ ระหว่างชาวโปรตุเกสและชาวสยามลงวันที่ตั้งแต่ต้นครึ่งหลังของปี ค.ศ. ๑๕๑๑ และอีกสองปีต่อมา พระราชสาส์นของพระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกสที่มีไปถึงพระสันตะปาปาได้ตีพิมพ์ในโรม และข้อความที่อ้างถึงประเทศสยามซึ่งยกมาจากพระราชสาส์นดังกล่าวได้ถูกนำมารวมไว้ใน

(๑) Cartas de Afonso de Albuquerque, เล่ม I, ลิสบอน 1884, หน้า 58, 59, 65, 168, 255, เล่ม 3 (1903), หน้า 6, 56, 62, 91, 92, 95, 124, 134, 137, 138, 216, 217, 220, เล่ม 5 (1915), หน้า 192, เล่ม 7 (1935), หน้า 117; Alguns documentos do Arquivo Nacional da Torre do Tombo, ลิสบอน, 1892, หน้า 220, 221, 255, 256, 300, 345, 348, 371; Bras de Albuquerque, Comentários do grande Afonso de Albuquerque, III, Coimbra, 1923, cap. XXXVI; Basilio de Sa, Documentação para a história das missões do Padroado português no Oriente. Insulindia, I (1506–1549), ลิสบอน, 1954 หน้า 22, 23, 42, 44, 49, 66, 67, 71, 76, 82, ; As gavetas da Torre do Tombo, III, ลิสบอน, 1963, หน้า 790, 791; Ronald Bishop Smith, Jorge Alvares ชาวโปรตุเกสคนแรกที่เดินเรือไปยังประเทศจีน, ลิสบอน, 1972, หน้า 12.

บทความนี้ด้วย พระราชสาส์นนี้มีผู้อ่านมากมาย เนื่องจากได้ตีพิมพ์ใหม่ตามต้นฉบับเดิม ๑๒ ครั้ง เป็นอย่างน้อยจนถึงปี ค.ศ. ๑๕๕๗ ในประเทศอิตาลี เยอรมัน ออสเตรีย และฝรั่งเศส ได้มีการจัดพิมพ์ฉบับแปลภาษาอิตาลีและเยอรมันเกือบจะโดยทันที และต่อมาได้มีการพิมพ์เผยแพร่ฉบับภาษาเยอรมันอีกครั้งหนึ่งตลอดจนฉบับแปลภาษาเฟลมมิช

ในระหว่างปี ค.ศ. ๑๕๑๓ นักประพันธ์นิรนามผู้เขียนเรื่อง Nova Victoria ได้แปลพระราชสาส์นดังกล่าวชนิดคำต่อคำ ในขณะที่ ฟรานซิสโก คาลเดอิรา (Francisco Caldeira) ได้เขียนเกี่ยวกับสภาพภูมิศาสตร์ที่ตั้งของประเทศสยาม ความเกลียดชังที่เกิดขึ้นระหว่างราชอาณาจักรสยามและมะละกา ตลอดจนเรื่องราวของบรรดาทูตของอัลบูร์เกอ์เกและของพระเจ้าแผ่นดินสยามโดยค้นคว้าข้อมูลจากจดหมายของ ดอน มานูเอล (Don Manuel) และจากหนังสือเรื่อง Nova Victoria ในปี ค.ศ. ๑๕๕๐ จิโอวานนี บาดติस्ता รามูซิโอ (Giovanni Battista Ramusio) ได้พิมพ์เผยแพร่งานของโตเม ปิเรส และของ ดูอาร์เต บาร์โบซา เป็นภาษาอิตาลีในที่เวนิส เอกสารที่ไม่ได้พิมพ์เผยแพร่ในช่วงนั้นคือ สนุทรพจน์ ซึ่ง คามีโล ปอร์ซิโอ (Camilo Porzio) แสดงต่อหน้าพระที่นั่งพระสันตะปาปาเลโอที่ ๑๐ โดยได้รับแรงบันดาลใจจากพระราชสาส์นดังกล่าว ในสนุทรพจน์เขาได้กล่าวถึงกำลังทหารของประเทศสยาม ดินแดนอันอุดมสมบูรณ์ และการที่ทูตสยามคนแรกเดินทางมายังมะละกา<sup>(๒)</sup>

(๒) Epistola Potentissimi ac inuictissimi Emanuelis Regis Portugaliae & Algarbiorum & c. De Victoriis habitis in India & Malacha. Ad. S. in Christo Patrem & Dñm nostrum Dñm Leonem. X. Pont. Maximum, Roma, Iacopo Mazzocchi, 9 de Agosto, 1513, fol. Aiiiir; Nova Victoria del. S. Re de Portugallo in India & dela presa de la Cita de Malacha (...), [Roma, 1513], fol. Aiiv, F. Caldiera, Rerum r Regionum Indicarum (...) Narratio uerissima, (Roma ? 1514), Fol. Aiiiiv; Tomé Pires, The Suma oriental แปลจากต้นฉบับภาษาโปรตุเกส ตรวจสอบและจัดทำต้นฉบับแปลโดย Armando Cortesão, ลอนดอน, 1944 หน้า 103 - 110; Duarte Barbosa, A Description of East Africa and Malabar in the beginning of the Sixteenth Century แปลจากต้นฉบับภาษาสเปนในสมัยแรกพร้อมด้วยเชิงอรรถและคำนำโดย Henry E.J. Stanley, ลอนดอน 1970 หน้า 188 - 190; Rãmusio, Primo volume delle navigationi et viaggi (...), Venezia, 1550 fols. 341 v - 342 r, 361 r - 362 r; Camilli Porcii Romani in lauden Emanuelis Lusitaniae regis Leoni X Pont. Max. oicta oratio, edição Eug. do Canto, Lisboa, 1912, fol. 8 r.

เราไม่อาจเรียกร่องอะไรเกินไปกว่าที่มีระบุในส่วนใหญ่ของเอกสารเหล่านี้ เนื่องจากเราต้องระลึกว่าเอกสารเหล่านี้ถูกเขียนขึ้นเมื่อความสัมพันธ์ระหว่าง โปรตุเกส และสยามเพิ่งจะเริ่มต้น เอกสารดังกล่าวมีความสำคัญไม่เท่าเทียมกันอย่างเห็นได้ชัด แต่ต่างก็เสริมให้เกิดความสมบูรณ์ซึ่งกันและกันโดยเน้นหนักในสามหัวข้อใหญ่ ๆ ดังนี้ คือ ความสัมพันธ์ทางการทูต บทพรรณนาบ้านเมือง และความเจริญในด้านการค้า ก่อนที่จะเดินทางกลับอินเดีย คณะทูตชุดแรกได้แก่ ดูอาร์เต เฟร์นันเดส (Duarte Fernandes) ผู้ซึ่งเคยถูกจับเป็นนักโทษในมะละกาเมื่อปี ค.ศ. ๑๕๐๙ พร้อมด้วย รุย เตอ อโรโจ อันเป็นผลจากการเดินทางที่ไม่ประสบโชคของ ดิโอโก โลเปส เตอ เซเกอีรา (Diogo Lopes de Sequeira) คณะทูตชุดต่อมาได้แก่ อันตอโนโอ มิรานดา เตอ อาเซเวโด (António Miranda de Azevedo (และมานูเอล ฟราโกโซ (Manuel Fragoso) เฟร์นันเดสเป็นผู้บัญชาการของพระราชทานจากพระเจ้าแผ่นดินสยามไปถวายพระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกส แต่ของดังกล่าวสูญหายไปเกือบหมดเมื่อคราวเรือ “Frol de la Mar” เกิดอัปปางลง ไม่มีข้อยุ่งยากอันใดในการสถาปนาความสัมพันธ์ระหว่างกัน พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงถือว่าพระองค์มีสิทธิเหนือมะละกา พระองค์จึงทรงยินดีเมื่อโปรตุเกสยึดมะละกาไว้ได้ และเป็นเหตุให้ทรงส่งทูตพร้อมด้วยพระราชสาส์นที่มีไปถึงผู้สำเร็จราชการและพระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกส เราได้รับการบอกเล่าว่าสยามเป็นประเทศใหญ่มาก มีประชากรมากมายและมีนิสัยสุภาพอ่อนโยน “ดินแดนที่อุดมไปด้วยอาหาร” พร้อมด้วยข้าวจำนวนมาก และ “ดินแดนซึ่งมีเมืองท่าชายฝั่งทะเลหลายแห่ง” พร้อมด้วยการค้าที่มีความสำคัญ สินค้าออกของประเทศได้แก่ ข้าว ฝรั่ง กายาน ไม้สวาด ทอง เงิน งาช้าง และเพชร โดยส่งไปขายที่จีน มะละกา เบงกอล และอินเดีย ตามหลักฐานของ อัลบูเกอ์รเก โปรตุเกสสามารถขายปรอท ผ้าสีแดงเข้ม ขาว และดำ ผ้ากำมะหยี่ ไหมยกดอกเงิน หรือทอง และผ้าลินินขาวให้แก่ประเทศสยาม เป็นที่เข้าใจว่าโตเม ปีเรส และดูอาร์เต บาร์โบซา คงให้ความเอาใจใส่การค้าเป็นพิเศษ เนื่องจากทั้งสองเป็นเสมียนของโรงสินค้า ปีเรสพำนักอยู่ในมะละกาเป็นเวลากว่าสองปี จึงทำให้เขารู้จักประเทศสยามดีกว่าบาร์โบซา ซึ่งทำงานอยู่ที่เมืองกาลิกูญ และเมืองคานานอร์ในอินเดีย นี่เป็นสิ่งที่อธิบายว่าเหตุใดหนังสือ Suma Oriental จึง

ให้รายละเอียดมากกว่างานเขียนของบาร์โบซา อย่างไรก็ตาม บาร์โบซาได้รวมข้อมูลที่น่าสนใจเกี่ยวกับศาสนา การแต่งกายของชาวสยาม ตลอดจนการกินเนื้อมนุษย์และการเผาศพซึ่งปฏิบัติกันในราชอาณาจักรใกล้เคียงซึ่งอยู่ภายใต้พระราชอำนาจของพระเจ้าแผ่นดินสยาม

๑) ข้อความบางตอนจากจดหมายของ รุย เดอ อโรโจ ถึง อฟอนโซ เดอ อัลบูร์เกอร์เก เขียนที่มะละกา ลงวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๕๑๐

“พระเจ้าแผ่นดินมะละกาไม่ได้รับการสนับสนุนจากแผ่นดินใหญ่ เพื่อนเพียงคนเดียวของพระองค์คือพระเจ้าแผ่นดินแห่งเปา (the King of Pao) พระธิดาองค์หนึ่งของพระเจ้าแผ่นดินแห่งเปากำลังจะทรงอภิเษกสมรสกับโอรสองค์หนึ่งของพระเจ้าแผ่นดินมะละกา แต่พระเจ้าแผ่นดินแห่งเปาภักษัตริย์เมืองเล็ก ๆ มีข้าทาสบริวารไม่มาก พระเจ้าแผ่นดินเมืองมะละกาไม่มีมิตรจากภาคพื้นทะเล และพระองค์ทรงทำสงครามกับพระเจ้าแผ่นดินสยาม ซึ่งทรงครอบครองดินแดนและเมืองท่าต่าง ๆ หลายแห่ง และทรงปกครองราษฎรจำนวนมาก ซึ่งกล่าวกันว่าอยู่กันอย่างสงบสุข พระเจ้าแผ่นดินสยามพระองค์นี้มีได้เป็นชาวมุสลิม ระยะทางจากที่นี่ถึงดินแดนของพระองค์ประมาณ ๘๐ ลีล<sup>\*</sup> ระหว่างราชอาณาจักรของพระองค์และเมืองมะละกามีดินแดนของพระเจ้าแผ่นดินแห่งเปาคั่นอยู่ พระเจ้าแผ่นดินมะละกาทรงทำสงครามทางทะเลกับพระเจ้าแผ่นดินแห่งอารู<sup>\*\*</sup> (the King of Aru) ซึ่งเป็นชาวมัวร์และดินแดนของพระองค์อยู่ในเกาะสุมาตรา พระเจ้าแผ่นดินแห่งอารูเป็นที่น่าเกรงขามอย่างยิ่งเนื่องจากพระองค์ทรงปกครองอย่างกดขี่ เราเพิ่งทราบว่าพระเจ้าแผ่นดินมะละกาทรงมีกรณีพิพาทกับพระเจ้าแผ่นดินชาวผู้ซึ่งคาดกันว่าจะมาที่นี่ใน ๗ หรือ ๘ เดือนข้างหน้าพร้อมด้วยเรือมากมายเพื่อยึดเมืองท่าแห่งนี้ อย่างไรก็ตามข้าพเจ้ามีความเห็นว่าจะไม่ค่อยมีข้อยุติใด ๆ ทั้งสิ้น เนื่องจากประเทศต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแต่อ่อนแอมาก เมืองมะละกาก็แห้งแล้งไม่สามารถปลูกพืชผลได้ พืชผลส่วนใหญ่มาจากชวา เบงกอล พะโค และซินดี (Sinde)<sup>\*\*\*</sup> พวกเขายังได้รับพืชผลเป็นจำนวนมากจากประเทศสยามด้วย”

(Cartas de Afonso de Albuquerque, III, Lisbon, 1903, p. 6)

\* ลีลเป็นระยะทางเท่ากับ ๑๘๔ กิโลเมตร - กวป.

\*\* หมู่เกาะอารู (Aru Islands) อยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของเกาะนิวกินี - กวป.

\*\*\* เข้าใจว่าคือแคว้น Sind หรือ Sindh ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย ปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของปากีสถาน - กวป.

- ๒) ข้อความบางตอนจากหนังสือคำสั่งของอฟอนโซ เดอ อัลบูร์เกอร์เก ถึง อันตอญิโอ มิรานดา เดอ อาเซเวโด ที่มะละกา เมื่อต้นเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๕๑๒

“ท่านจงกราบบังคมทูลพระเจ้าแผ่นดินสยามว่า พระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกสทรงส่งข้าพเจ้ามายังเมืองท่ามะละกา เพื่อปราบปรามกบฏซึ่งพระเจ้าแผ่นดินและบรรดาข้าหลวงของมะละกาได้ก่อขึ้น ต่อต้านบรรดากัปตัน ซึ่งถูกส่งมาอย่างฉันทมิตร แต่กลับถูกเขาเหล่านั้นฆ่าตาย (...) เมื่อพิจารณาถึงความไม่ซื่อตรงของกษัตริย์มะละกา ข้าพเจ้าจึงโจมตีเมืองและใช้กำลังบุกเข้าไป (...) อย่างไรก็ตามข้าพเจ้าได้ให้อภัยต่อชาวเมืองและพ่อค้า เพราะข้าพเจ้าไม่ปรารถนาให้เมืองและการค้าต้องถูกทำลาย จงกราบบังคมทูลพระเจ้าแผ่นดินสยามว่าข้าพเจ้านั้นใจว่าพระองค์จะทรงพอพระราชฤทัยต่อความพ่ายแพ้ของพระเจ้าแผ่นดิน มะละกา ผู้ซึ่งพระองค์ทรงทำสงครามขับเคี่ยวกันอยู่เสมอ จงกราบบังคมทูลพระองค์ว่าพระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกสทรงยินดีที่จะเห็นเรือและพ่อค้าชาวสยามจะเข้ามาทำการค้ากับมะละกาอีกครั้งหนึ่ง และนี่เป็นเหตุผลสำคัญที่ข้าพเจ้าเข้ายึดเมืองมะละกาไว้ และจงกราบบังคมทูลด้วยว่าถ้าพระองค์ทรงต้องการให้กองทัพเรือและคนของเราช่วยเหลือในการปกป้องประเทศสยาม ข้าพเจ้าในฐานะผู้สำเร็จราชการของพระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกสจะรับใช้ทุกสิ่งตามพระบรมราชโองการของพระองค์”

(Brás de Albuquerque, Comentários do Grande Afonso de Albuquerque, Coimbra, 1923, Parte III, cap. XXXVI)

- ๓) ข้อความบางตอนจากพระราชสาส์นของพระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกส ตีองมานูเอล ถึง พระสันตะปาปา เลโอที่ ๑๐ ลงวันที่ ๖ มิถุนายน ค.ศ. ๑๕๑๓

“หลังจากทราบดังนี้แล้ว พระเจ้าแผ่นดินสยามซึ่งทรงมีพระราชอำนาจอย่างยิ่งทางตะวันออกทั้งในด้านข้าทาสบริวารและพระราชอาณาเขต และเชื่อกันว่ามะละกาเป็นของพระองค์โดยชอบธรรมแต่กลับถูกแย่งชิงไปโดยน้ำมือของชาวมัวร์ จึงได้ส่งผู้แทนไปพบผู้สำเร็จราชการ

ของเรา (อฟอนโซ เดอ อัลบูร์เกอร์เก) พระองค์ทรงมีความตั้งพระทัยที่จะให้พวกเราสนับสนุน พระองค์และประชาชนของพระองค์ และได้พระราชทาน ชั้น ทองสำหรับตีพิมพ์ระดับด้วย ทัณฑ์มีราคาพร้อมด้วยดาบทองคำ ซึ่งต่างเป็นงานศิลปะชั้นเยี่ยม เพื่อเป็นเครื่องหมายแห่งความ รู้สึกขอบคุณและมิตรภาพอันยั่งยืนในอนาคต ผู้สำเร็จราชการได้ส่งของขวัญหลายชิ้นไปถวาย พระเจ้าแผ่นดินสยามเป็นการตอบแทน พร้อมทั้งจัดส่งผู้มีประสบการณ์และความสามารถหลายคน ไปสังเกตการณ์สถานที่ต่าง ๆ ภายในประเทศ เรามั่นใจว่า ภารกิจของเราครั้งนี้จะได้รับพระกรุณา จากพระเป็นเจ้า และจะยังผลต่อการเผยแผ่คริสต์ศาสนานิกายคาทอลิก”

(D. Manuel I, Epistola Potentissimi ac invictissimi

Emanuelis Regis Portugaliae & Algabiorum (...), Roma,

Iacopo Mazzocchi, 9 th August 1513, fol. Aiiiiir)

#### ๔. ข้อความบางตอนจากจดหมายของ รุย เดอ บริโต (Rui De Brito) เพื่อ กราบบังคมทูลพระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกส เขียนที่มะละกา ลงวันที่ ๖ มกราคม ค.ศ. ๑๕๑๔

เมื่อฤดูมรสุมที่แล้ว ข้าพระองค์ได้มีหนังสือกราบบังคมทูลใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เกี่ยวกับการพำนักอยู่ที่นี่ ข้าพระองค์ไม่ได้แจจแจงรายละเอียดของกิจการในมะละกา เนื่องจาก ข้าพระองค์ได้แจ้งให้ผู้สำเร็จราชการที่หมู่เกาะอินดีสทราบแล้ว เพื่อนำความขึ้นกราบบังคมทูล ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ต่อไปนี้ข้าพระองค์จะได้กราบบังคมทูลให้ทรงทราบเหตุการณ์หลังจากนั้น

หลังจากที่ข้าพระองค์ได้ส่งเฟอร์เนา เปเรส ไปยังอินเดีย คณะทูตของพระเจ้าแผ่นดิน สยามได้มาถึงที่นี่ คณะทูตได้รับการต้อนรับและจากไป ในเวลาอันเป็นฤกษ์ดี สยามเป็นประเทศ ใหญ่ และพระเจ้าแผ่นดินมิได้เป็นชาวมุสลิม ทวีปยากรของประเทศได้แก่ ครั้ง กายาน ไม้สวาด และข้าวจำนวนมาก ชาวสยามได้เดินเรือมายังมะละกาเมื่อหลายปีมาแล้ว แต่นับเป็นเวลา ๑๕ ปี

มาแล้วที่พวกเขาไม่ได้มาที่นี่ เรือสำเภาจีนและเรือของเราได้เดินทางไปที่นั่นและเรือสำเภาจีนจากที่นี่ก็อยู่ที่นั่นในขณะนี้ ชาวสยามเป็นมิตรของเราและยอมรับการอยู่อย่างสันติ

หลังจากที่คณะทูตจากพระเจ้าแผ่นดินสยามเดินทางมาถึงที่นี่แล้ว พวกเขาได้เจรจาเพื่อให้เกิดสันติภาพ ซึ่งก็เป็นที่ยอมรับกันได้ พวกเขาได้ถวายเครื่องบรรณาการแก่พระองค์ เปา (Pao) เป็นประเทศเล็ก ๆ และมักทำสงครามกับประเทศสยามเสมอ อาณาจักรเปามีทองและเป็นดินแดนของพ่อค้าวานิช พระเจ้าแผ่นดินของเปาทรงเป็นญาติสนิทของพระเจ้าแผ่นดินมะละกาองค์ก่อน

เมื่อพิจารณาเห็นว่าชาว ซวา และผู้คนในแถบนั้นไม่กล้าที่จะแล่นเรือมายังมะละกา ข้าพระองค์ได้เสนอต่อสภาที่ปรึกษาว่าเราควรจะส่งเรือสามลำไปยังบันตัมและซวา\* เพื่อค้นหาเครื่องเทศจนกว่าพวกเขาจะสามารถมายังมะละกาได้อีกครั้งเช่นที่เคยเป็นมาในอดีต สภาฯรับข้อเสนอดังกล่าว และข้าพระองค์ได้จัดหาผู้คน ปืนใหญ่และเสื้อผ้า ข้าพระองค์ได้ส่ง อันตอนนิโอ เดอ มิรานดา ซึ่งเคยเดินทางไปยังประเทศสยามให้เป็นผู้คุมไป

(Cartas de Afonso de Albuquerque, III, Lisboa, 1903, pp.

91—92, 95)

### ๕. ข้อความบางตอนจากจดหมายของ รุย เคอ บริโต ถึง อฟอนโซ เคอ อัลบูร์เกอ์เก เขียนที่มะละกา ลงวันที่ ๖ มกราคม ค.ศ. ๑๕๑๔

หลังจากที่เฟอร์เนา เปเรส จากไปแล้ว ทูตของพระเจ้าแผ่นดินสยามได้มาถึงพร้อมกับอันตอนนิโอ เดอ มิรานดา และคณะผู้ติดตามทุกคนยกเว้นคนหนึ่งที่ได้เสียชีวิตที่นั่น พวกเขานำข้าว สำเภาจีนลำหนึ่ง และของขวัญมากมายมามอบให้ท่าน และทุกสิ่งได้ถูกนำไปส่งไว้ที่ผู้แทนทางการค้า\*\* เมื่อพวกเขามาถึงนั้น ผู้คนมาต้อนรับมากมายอย่างสมเกียรติ บัอมทหารยิงปืนใหญ่

\* คำนับภาษาอังกฤษเขียนว่า Baudam และ Jaos -กวล.

\*\* คำนับใช้ Factor -กวล.

ทุกกระบอกทั้งขนาดใหญ่และเล็ก หลังจากได้รับหนังสือของพวกเขาแล้ว ข้าพเจ้าได้สั่งให้จัดที่พักให้พวกเขา แต่พวกเขาปรารถนาจะพักแรมอยู่บนเรือมากกว่า ข้าพเจ้าได้จัดส่งอาหารไปเลี้ยงดูบนเรือ พวกเขาได้รับการปฏิบัติอย่างดียิ่ง ในเวลาต่อมาพวกเขาได้มาพบข้าพเจ้าและพูดถึงหนังสือที่ท่านมีไปกราบบังคมทูลพระเจ้าแผ่นดินสยาม พวกเขากล่าวว่าในหนังสือนั้น ท่านได้ยกการปกครองมะละกาให้กับพวกเขา ในประเด็นนี้ ข้าพเจ้าตอบไปว่าการคงจะเป็นเช่นนั้น หากว่าพวกเขาได้ช่วยเหลือเราในการยึดมะละกา หรือได้กระทำการอันจำเป็นดังได้กล่าวไว้แล้วในหนังสือต่าง ๆ ที่ท่านมีไปกราบบังคมทูลพระเจ้าแผ่นดิน ข้าพเจ้าบอกเรื่องทั้งหมดนี้แก่พวกเขาด้วยความสุภาพ และพวกเขาก็ยอมรับโดยไม่ลำบากใจ ต่อจากนั้น ข้าพเจ้าได้บอกพวกเขาว่าพวกเขาควรจะยอมรับมิตรภาพและการค้ากับพระเจ้าแผ่นดินของเราอันจะนำมาซึ่งผลกำไรเกียรติยศ และการขยายดินแดน ข้าพเจ้ายังเสริมอีกว่าสันติภาพและมิตรภาพจะถูกสถาปนาให้ยั่งยืนสืบไป และประเทศสยามจะสามารถทำการค้ากับมะละกาได้อีกครั้งดังที่เคยเป็นมาในอดีต พวกเขาควรจะเห็นสิ่งที่เกิดขึ้นแก่ผู้ที่ก่อการกบฏเพื่อต่อต้านสันติภาพในครั้งนี้ และเนื่องจากท่านในฐานะผู้แทนของพระเจ้าแผ่นดินของเราได้ยื่นสันติภาพให้แก่พวกเขา พวกเขาก็ควรจะยอมรับสันติภาพนั้นเพราะจะนำมาซึ่งผลประโยชน์แก่พวกเขา พวกเขารู้สึกยินดีที่ได้รับทราบเรื่องดังกล่าวนี้ พวกเขา รู้สึกประหลาดใจในสิ่งที่พวกเราได้กระทำลงไปในช่วงเวลาอันสั้น ข้าพเจ้าได้นำปืนใหญ่และอาวุธสงครามอื่น ๆ มาแสดงให้พวกเขาชม ซึ่งพวกเขารู้สึกพอใจยิ่ง ขณะนี้พวกเขาได้จากไปแล้วด้วยความพึงพอใจ เบนดารา\* ได้จัดเตรียมเรือสำเภาจีน สองลำและส่งพวกเขา กลับประเทศสยาม พร้อมด้วยลูกชายคนโตของเขา และโตมันโก\*\* ได้ส่งเรือสำเภาจีนออกไปลำหนึ่ง ข้าพเจ้าได้ยินว่าพวกเขาได้รับการต้อนรับและปฏิบัติอย่างดียิ่งทุกหนแห่งที่ไป ข้าพเจ้าหวังในพระเจ้าว่าพวกเขาจะกลับมาพร้อมด้วยข่าวดีซึ่งจะทำให้พระเจ้าแผ่นดิน โปรตุเกสทรงพอพระราชหฤทัย

\* คันฉบับใช้ The bendara ซึ่งเพี้ยนมาจากคำมลายู bendabara เทียบได้กับตำแหน่ง Prime Minister – กวป.

\*\* คันฉบับใช้ The tomungo – กวป.

ความตั้งใจของพวกเขาคือ พยายามที่จะหาคำตอบเกี่ยวกับรัฐบาลของมะละกา ข้าพเจ้า  
 พุดถึงเรื่องสันติภาพโดยละเอียดซึ่งเป็นปัญหาสำคัญ พวกเขาจากไปด้วยความพึงพอใจพร้อมด้วย  
 มิตรภาพที่ข้าพเจ้ามอบให้ และข้าพเจ้ากำลังรอคอยข่าวจากพวกเขา เราไม่ได้ต้องการพวกเขา  
 จริง ๆ และสันติภาพจะเป็นประโยชน์ต่อพวกเขามากกว่าพวกเรา (.....)”

(Cartas de Afonso de Albuquerque, III, Lisboa, 1903,  
 pp. 216—217, 220—221)

## ๖. ข้อความบางตอนจาก “A Suma Oriental” (๑๕๑๕) ของ โตเม ปิเรส

“มีท่าเรือสามแห่งในราชอาณาจักรสยามทางด้านเมืองพะโค และที่ปะทังและจัมปามี  
 ท่าเรือหลายแห่ง ท่าเรือต่าง ๆ นั้นเป็นของราชอาณาจักรดังกล่าวและอยู่ในพระราชอำนาจของ  
 พระเจ้าแผ่นดินสยาม สยามเป็นดินแดนที่กว้างใหญ่และอุดมสมบูรณ์ มีประชากรและเมืองต่าง ๆ  
 มากมาย ประกอบด้วยเจ้าเมืองประเทศราชและพ่อค้าต่างชาติเป็นจำนวนมาก ชาวต่างชาติส่วนใหญ่  
 เป็นชาวจีน เนื่องจากสยามทำการค้ากับจีน ดินแดนมะละกาถูกเรียกว่าเป็นดินแดนของ  
 ประเทศสยาม และประเทศสยามทั้งหมด จัมปา และดินแดนโดยรอบถูกเรียกว่า ประเทศจีน

ราชอาณาจักรสยามเป็นดินแดนของคนนอกคริสตศาสนา ผู้คนและเกือบจะรวมทั้ง  
 ภาษาด้วยมีลักษณะเหมือนของพะโค ถือกันว่าพวกเขาเป็นผู้มีความรอบคอบและให้คำแนะนำที่ดี  
 พ่อค้ามีความรู้เรื่องสินค้าเป็นอย่างดี พวกเขามีรูปร่างสูงผิวคล้ำ ผมงกล้วนจนสั้นเหมือนชาวพะโค  
 การปกครองราชอาณาจักรสยามนั้นเป็นไปโดยยุติธรรม พระเจ้าแผ่นดินทรงประทับอยู่ที่อยุธยา  
 พระองค์ทรงเป็นนักล่าสัตว์ พระองค์ทรงปฏิบัติพระองค์อย่างเป็นพิธีการ กับคนแปลกหน้า  
 พระองค์จะทรงเป็นกันเองมากกับชาวสยาม พระองค์ทรงมีพระมเหสีและสนมมากมายเป็นจำนวน  
 มากกว่า ๕๐๐ เมื่อพระเจ้าแผ่นดินเสด็จสวรรคต ผู้ที่จะได้ขึ้นครองราชย์สืบต่อไปนั้นเป็นเชื้อ  
 พระวงศ์ โดยปกติมักจะเป็นพระภาคิไนย หากเป็นผู้มีความเหมาะสม และหากว่าไม่เหมาะสม  
 ก็จะมีการประชุมหรือตกลงกันเพื่อตัดสินเลือกว่า ใครจะเป็นผู้ที่สมควรที่สุด พวกเขารักษา

ความลับอย่างดียิ่ง พวกเขาสงบเสงี่ยมมากและพูดจาด้วยความอ่อนน้อมเป็นผลจากการถูกอบรมมาอย่างดี บรรดาบุคคลสำคัญ ๆ มีความจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน ทูตของพระองค์จะปฏิบัติตามพระบรมราชโองการอย่างครบถ้วน

ด้วยไหวพริบของชาวสยาม พ่อค้าต่างชาติที่เข้ามาค้าขายในประเทศสยามจะถูกกดราคาสินค้า และสิ่งนี้เกิดขึ้นกับพวกพ่อค้าต่างชาติทั้งหมด แต่พ่อค้าจีนจะประสบกับปัญหานี้น้อยกว่าชาติอื่น ๆ อันเป็นผลมาจากสัมพันธไมตรีระหว่างสยามกับพระเจ้ากรุงจีน และด้วยเหตุนี้ผู้คนจะมาแวะยังเมืองท่าของพวกเขาน้อยกว่าที่แห่งอื่น ๆ อย่างไรก็ตามเนื่องจากดินแดนของพวกเขาอุดมไปด้วยสินค้าดี ๆ ซึ่งให้ผลกำไรแก่บรรดาพ่อค้าอยู่เนือง ๆ มิฉะนั้นแล้วก็จะไม่มีเรือเข้ามาค้าขาย

มีแขกมัวร์อาศัยอยู่ในสยามจำนวนน้อยมาก ชาวสยามไม่ชอบพวกมัวร์ อย่างไรก็ตามยังมีชนชาติอื่น ๆ อาศัยอยู่ในสยาม ได้แก่ อาหรับ เปอร์เซีย กลิงค์\* ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก จีนและชนชาติอื่น ๆ ชาวสยามค้าขายทางฝั่งจีน และในปาเซ (Pase) เปดีร์ (Pedir) และเบงกอล ชาวมัวร์อยู่ตามเมืองท่าชายฝั่งทะเล พวกเขาเชื่อฟังต่อเจ้านายของตนและทำสงครามกับชาวสยามอยู่เป็นนิจทั้งในประเทศและรัฐปะหังดังที่เป็นอยู่ในขณะนี้ พวกเขาไม่ได้เป็นพวกกระหายสงครามหรือการต่อสู้ เช่นเดียวกับชาวปะโคชาวสยามดังกล่าวสวมเครื่องรางของขลัง\*\* จำนวนมากพอ ๆ กัน นอกจากเครื่องรางของขลังแล้ว พวกผู้มีอำนาจหรือชนชั้นปกครองระดับเพชรยอดแหยมและอัญมณีมีค่าอื่น ๆ บริเวณที่ลับ อัญมณีนั้นเลือกประดับกันตามแต่ฐานันดรของแต่ละบุคคล

พ่อค้าต่างชาติในประเทศสยามจ่ายในอตราแก้ว ชักสอง และชาวจีนในอตราสิบสอง ชักสอง หาบหนึ่งมีน้ำหนักเท่ากับหนึ่งหาบของจีนไม่มากกว่าหรือน้อยกว่า ชั่งทองและชั่งเงินของสยามเท่ากับ ๑ ชั่งครึ่ง ของมะละกา เบี้ยอย่างที่ใช้กันในปะโคเป็นหน่วยเงินที่ใช้กันทั่วราชอาณาจักรสำหรับเงินจำนวนเล็กน้อย ทองและเงินสำหรับเหรียญที่มีราคาแพงขึ้น เงินนี้มีค่า

\* กลิงค์ (Kling) ชนชาติที่มีพวกหนึ่งที่มาจากแคว้นกลิงครษฏร์ในอินเดีย - กวป.

\*\* ต้นฉบับใช้ bells ผู้แปลสันนิษฐานว่า คงเป็นเครื่องรางของขลังที่มีลักษณะคล้ายกระพรวนกระดิ่ง - กวป.

อย่างเดียวกันกับของพะโค และดูเหมือนจะไม่มีข้อสงสัยว่าพวกเขาจ่ายอัตราสิบห้าซีกหนึ่งสำหรับสินค้าขาออก เพราะความจริงแล้วพวกเขาเสียภาษีในอัตราสิบซีกสองสำหรับของทุกอย่างในสยาม

เมืองที่อยู่ใกล้ที่สุดกับดินแดนพะโคไปทางเกาะตะมะ คือ เมืองตะนาวศรี ถัดลงมาคือ กลาง ตรัง และเคดาห์ และเมืองท่าของราชอาณาจักรเคดาห์ (the Kingdom of Kedah) มีส่วนสนับสนุนราชอาณาจักรนี้ และจากเคดาห์ถึงมะละกาแล้วเป็นแหล่งตีบุกดั่งที่เราได้กล่าวไว้แล้วในเรื่องของมะละกา

จำเป็นที่จะต้องกล่าวถึงเรื่องเหล่านี้ก่อนที่จะพูดถึงเคดาห์ เพื่อที่ว่าจะได้เป็นการเรียงลำดับให้เข้าใจ

เริ่มจากปะทิวและตรังกานู กลันตัน สาย\* (Say) บัตตานี นครศรีธรรมราช (Lakon) มาร์ตารา (Martara) กาลนานซี (Callnansey) บามชา (Bamcha) โคตินูโอ (Cotino) เปเปริม (Peperim) ปามโกเรย์ (Pamgoray) เมืองเหล่านี้ล้วนเป็นเมืองท่าของเจ้าเมืองประเทศราชต่าง ๆ\*\* ของสยาม เจ้าเมืองบางคนมีตำแหน่งเป็นกษัตริย์ ต่างคนต่างก็มีเรือสำเภากัน เรือเหล่านี้ไม่ได้เป็นของพระเจ้าแผ่นดินสยามแต่เป็นของพ่อค้าและบรรดาผู้ปกครองดินแดน มีแม่น้ำเจ้าพระยา (the river of Odia) ซึ่งเรือล่องขึ้นไปตามแม่น้ำสู่เมืองอยุธยา แม่น้ำนี้กว้างใหญ่และสวยงาม เรือเล็กและเรือใหญ่สามารถแล่นเข้าไปได้

เคดาห์เป็นราชอาณาจักรเล็ก ๆ มีผู้คนและบ้านเรือนไม่มาก ราชอาณาจักรนี้ตั้งอยู่ตอนบนของแม่น้ำ ที่มีพริกไทยซึ่งผลิตได้ปีละ ๔๐๐ ทาบ พริกไทยเหล่านี้ส่งไปขายยังเมืองจีนโดยผ่านทางประเทศสยามพร้อมด้วยพริกไทยที่นำมาจากปาเซและเปดิร์ด้วย เมื่อเรือสินค้ามายังตะนาวศรีและเมืองท่าต่าง ๆ ของประเทศสยาม ก็จะมาเข้ามายังเคดาห์เพื่อขายสินค้าด้วยและคนในแถบที่มีแร่ดีบุกจะรับซื้อทอง เพราะว่าเคดาห์เป็นประเทศค้าขาย มีการนำสินค้าจากเคดาห์ไปขายยังประเทศสยาม ซึ่งใช้เวลาเดินทางโดยทางบกสามหรือสี่วัน ราชอาณาจักรเคดาห์มี

\* สันนิษฐานว่าคือเมืองสายบุรี ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดปัตตานี - กวป.

\*\* เจ้าเมืองที่ปกครองดินแดนเหล่านี้ บางคนเป็นเจ้าประเทศราชของสยาม บางคนก็เป็นข้าราชการที่พระมหากษัตริย์ของสยามทรงแต่งตั้งให้มาปกครองหัวเมืองทางตอนใต้ - กวป.

อาณาเขตด้านหนึ่งติดต่อกับเมืองตวัน อีกด้านหนึ่งติดกับราชอาณาจักรมะละกาและบรู๊วส์ (Bruas) เคดาห์ค้าขายกับปาเซและเปตีร์ และประชาชนของเมืองทั้งสองก็ยังมาเคดาห์ทุกปี มีเรือจากเมือง กุจราทมายังเมืองท่าต่าง ๆ ในสยามและแวะมาที่เคดาห์เพื่อมาขนสินค้าพริกไทย บางครั้งจาก เคดาห์เรือก็จะไปยังปาเซและเปตีร์เพื่อรับสินค้าพริกไทยเป็นจุดสุดท้าย และไปรับสินค้าดิบจาก บรู๊วส์ (Bruas) สลังงอ และมิมยาม (Mjmjam)

เคดาห์อยู่ภายใต้พระราชอำนาจของพระเจ้าแผ่นดินสยาม ชาวเคดาห์เดินทางไปยัง สยามโดยทางแม่น้ำเคดาห์ เคดาห์ปลูกข้าวเป็นจำนวนมากและพริกไทย ในเคดาห์มีการใช้สินค้า จากเมืองจีนเป็นจำนวนมาก เคดาห์ไม่มีเรือสำเภากัน มีแต่เรือเดินทะเลน้ำหนักเบาใช้แล่นตาม หมู่เกาะต่าง ๆ เคดาห์เป็นประเทศที่มีการค้าขายคึกคัก เนื่องจากอยู่ใกล้กัน ฝ้าในเคดาห์จึงมีราคา เท่ากับในมะละกา

ต่อไปเราจะกล่าวถึงสยามทางฝั่งจีน และเมื่อกล่าวถึงสยามและเมืองท่าบางเมืองใน สยามแล้ว เราก็จะมุ่งเข้าสู่ราชอาณาจักรกัมพูชา

ในประเทศสยามมีการปลูกข้าวอย่างล้นเหลือ มีเกลือเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นยังมี ปลาเค็มตากแห้ง ออราควัส\* และผักต่าง ๆ ในแต่ละปีเรือสำเภากันจำนวน ๓๐ ลำเคยเข้า มายังมะละกาพร้อมด้วยสินค้าเหล่านี้

สินค้าจากประเทศสยามได้แก่ ครั่ง กายาน ไม้ฝาง ตะกั่ว ดีบุก เงิน ทอง งาช้าง ตันคูน พวกเขานำภาชนะทำด้วยทองแดงและทอง แหวนเพชรและทับทิมมาขาย นอกจากนี้ ยังมีฝ้าสยามเนื้อหยาบราคาถูกจำนวนมากสำหรับคนยากจน

กล่าวกันว่าสินค้าสำคัญที่พวกเขานำมาจากมะละกามาถึงสยามคือ ทาสหญิงและชาย ซึ่งถูกนำมาเป็นจำนวนมาก ไม้จันทร์ขาว พริกไทย ปรอท ซาดย้อมฝ้า ฝิ่น อโซเนเฟ\*\* กานพลู ดอกจันทร์เทศ ลูกจันทร์เทศ ฝ้ามีสลินหน้ากว้างหน้าแคบ ฝ้าของชาวกลิงค์ซึ่งเป็น

\* oraquas คำนี้ในคันถบัพภภาษาอังกฤพิมพ์ด้วยอักษรตัวเอน เข้าใจว่าเป็นคำในภาษาพื้นเมือง ซึ่งผู้ บันท์กชาวโปรตุเกสคงออกเสียงเพี้ยนไปจากคำเดิม ทำให้ไม่อาจจะรู้ได้ว่าเป็นสินค้าชนิดใด - กวป.

\*\* azonefe ไม่อาจจะรู้ได้ว่าเป็นสินค้าชนิดใด ด้วยเหตุผลเดียวกับคำว่า oraquas - กวป.

ที่นิยมในสยาม ผ้าทอจากขนอฐ น้ำดอกกุหลาบ พรหม ผ้าเยียรบับจากเมืองแคมเบย์ (Cambay) ในอินเดีย เบยสีขาว ขมิ้น การบูรจากบอร์เนียว ปาซาค (pachak) ซึ่งเป็นรากไม้ประเภทเดียวกับแรมเพียนแห้ง\* (dry rampion) สมอติง และสินค้าที่นำมาจากเมืองจีนทุกปีก็เป็นของมีราคาที่นั่นด้วย

ชาวสยามไม่ได้เข้ามาค้าขายในมะละกาเป็นเวลา ๒๒ ปี พวกเขามีข้อขัดแย้งกัน เนื่องจากพระเจ้าแผ่นดินมะละกาต้องสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าแผ่นดินสยาม พวกเขาถือว่ามะละกาเป็นของสยาม และ ๒๒ ปีที่ผ่านมาพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นี้ได้สูญเสียมะละกาซึ่งต่อต้านการตกอยู่ใต้อำนาจของสยาม พวกเขาถือว่าปะหังก็ลุกขึ้นต่อต้านสยามเช่นเดียวกัน พระเจ้าแผ่นดินมะละกาทรงสนับสุนนให้ชาวปะหังต่อต้านชาวสยาม และนี่ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สยามและมะละกามีข้อขัดแย้งกัน

พวกเขายังกล่าวว่า เขตติบูกทางฝั่งเคดาห์ซึ่งแต่เดิมเป็นของเคดาห์นั้น ได้ถูกมะละกายึดไป นี่ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พวกเขามีเรื่องวิวาทกัน และกล่าวกันว่าสาเหตุใหญ่คือการกบฏต่อต้านการตกอยู่ใต้อำนาจของสยาม หลังจากนั้นแล้วชาวสยามแล่นเรือค้าขายแข่งกับมะละกาและชาวมาเลย์เป็นผู้จัดวางเส้นทางการเดินเรือให้แก่ชาวสยาม กล่าวกันว่า ลาสามาน (Lasamane) เป็นกัปตันเรือ ดังนั้นเขาจึงได้รับเกียรติอย่างสูงตั้งแต่นั้นมา

ชาวสยามค้าขายในจีน โดยส่งเรือไปค้าขายปีละ ๖ หรือ ๗ ลำ พวกเขาค้าขายกับซุนดา ปาเลมบัง และเกาะอื่น ๆ ด้วย พวกเขาค้าขายกับกัมพูชาและจัมปาและโคจินจิน นอกจากนี้ยังค้าขายกับพม่าและเชียงใหม่ (Jangoma) บนแผ่นดินใหญ่เมื่อบ้านเมืองสงบสุข

ทางฝั่งตะนาวศรี สยามค้าขายกับปาเซ เปติร์ เคดาห์ พะโค เบงกอล ชาวภูจรวาทมายังเมืองท่าของสยามทุกปี พวกเขาค้าขายนอกประเทศอย่างมั่งคั่งและในประเทศอย่างเสรี แต่พวกเขาเป็นผู้ปกครองที่กตัญญู

\* rampion เป็นต้นไม้ยุโรปมีดอกรูปทรงระฆัง รากมีลักษณะเป็นหัว รับประทานได้ - กวป.

พระเจ้าอยู่หัว\* มีความหมายว่า เจ้าเหนือหัว และถัดจากพระเจ้าแผ่นดินคือ Aja Capetit\* เป็นตำแหน่งอุปราชคุมทางฝั่งพะโคและกัมพูชา อุปราชผู้นี้ทำสงครามกับพม่าและ เชียงใหม่ เขามีทหารจำนวนมาก ภายในดินแดนของเขา เขาเปรียบประดุจพระเจ้าแผ่นดิน

คนที่สองคือ อุปราชเมืองนครศรีธรรมราช (the viceroy of Lakon) เขามีชื่อว่า Poyohya\*\*\* เขาปกครองดินแดนจากปะทังไปจนถึงอยุธยา เมืองปะทัง ตรังกานุ ชานตานเซ (Chantansay) บัตตานี นครศรีธรรมราช ไมตารำ (Maitaram) กาลนาซี (Calnasey) บันกา (Banqa) โชโตมุย (Chotomuj) เพโพรี (Pepory) แพมโกเรย์ (Pamgoray)\*\*\*\* และเมืองท่าอื่น ๆ ล้วนมีเจ้าเมืองปกครอง บ้างก็เป็นแขกมัวร์ บ้างก็เป็นพวกนอกศาสนา และเมืองท่าแต่ละเมืองมีเรือสำเภากินมากมาย ซึ่งเดินทางไปค้าขายยังกัมพูชา จัปปา เรือยไปจนถึงโคจีนจิน บ้างก็ไปยังชวาและซุนดา บ้างไปยังมะละกา ปาเซ เปดรีร์ และบ้างไปยัง อินดราภิรี ปาเลมบง มีสำเภามาจากดินแดนเหล่านี้ไปค้าขายยังบัตตานีด้วย เมืองท่าเหล่านี้มีปริมาณ พริกไทยสูงถึงปีละ ๗๐๐—๘๐๐ ตาบ และทุก ๆ เมืองต่างเป็นเมืองท่าสำคัญ มีการค้าคึกคัก หลายเมืองในจำนวนนี้ ก่อการจลาจลต่อต้านสยาม อุปราชผู้นี้ว่าร้ายมั่งคั่งและเป็นบุคคลสำคัญมากผู้หนึ่ง เขามีความสำคัญเกือบจะเท่ากับอุปราชเมืองกำแพงเพชร

อุปราชอีกคนหนึ่งคือ Vya Chacotay\*\*\*\*\* อุปราชคุมทางด้านตะนาวศรี ตรัง และ เคนดาร์ เขาเป็นคนสำคัญคนหนึ่ง เขามีอำนาจตัดสินใจตัดสินใจความทั้งปวง เขาเป็นผู้บังคับการเรือ

- \* ต้นฉบับใช้ว่า King Prechayca — กวป.  
 \*\* เข้าใจว่าเป็นเจ้าพระยาจักรีศรีอโศก คำนวณตำแหน่งสมุหนายกมีหน้าที่บังคับบัญชาทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน ในหัวเมืองฝ่ายเหนือและอีสานทั้งหมด — กวป.  
 \*\*\* บรรดาศักดิ์และราชทินนามของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชในพระโอบการตำแหน่ง นายทหารหัวเมือง คือ เจ้าพระยาศรีธรรมราชชาติเดโชไชยมโหฬารวิชัย — กวป.  
 \*\*\*\* บรรดาเมืองที่มีชื่อภาษาอังกฤษกำกับนี้ สันนิษฐานว่าเป็น หัวเมืองต่างๆ ทางตอนใต้ของสยาม แต่ผู้บันทึกออกเสียงเพี้ยนไปจากคำเดิมมากจนไม่อาจจะระบุชื่อภาษาไทยได้ มเพโพรีเท่านั้นที่มีเสียงใกล้เคียงกับเมืองพรินพรหรือเพชรบุรี — กวป.  
 \*\*\*\*\* สันนิษฐานว่าเป็น พระยามหาเสนาบดีวิชัยกัณฑ์อินทรสุรินทรฤไชย สมุหพระกลาโหม มีหน้าที่บังคับบัญชาทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนในหัวเมืองฝ่ายใต้ทั้งหมด — กวป.

ตลอดกาลของตะนาวศรี เขาเป็นผู้ปกครองของผู้คนจำนวนมาก และปกครองดินแดนซึ่งอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร

อีกคนหนึ่งคือ อูปราช (Oparaa)\* ซึ่งทำหน้าที่เป็นเลขานุการของพระเจ้าแผ่นดิน เรื่องทุกเรื่องต้องผ่านเขาและเจ้าพระยาโกษาธิบดี (Concusa) ซึ่งทำหน้าที่ในด้านการคลัง กล่าวกันว่าทั้งเจ้าพระยามหาอูปราชและเจ้าพระยาโกษาธิบดีมีอำนาจมากในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้าแผ่นดิน ถึงแม้ว่าเจ้าพระยาโกษาธิบดีจะมีกำเนิดที่ต่ำต้อย ถือเป็นธรรมเนียมของราชอาณาจักรสยามที่เรื่องจะต้องผ่านบุคคลทั้งสอง และท่านทั้งสองจะมีหนังสือไปยังมละกาพร้อมกับพระเจ้าแผ่นดินสยาม

(Tomé Pires, The Suma Oriental. Translated  
from the Portuguese Manuscript and Edited  
by Armando Cortesao, London, 1944, pp.  
103—110)

#### ๑. ข้อความบางตอนจากบทพรรณนาของ คูอาร์เต บาร์โบซา (๑๕๑๖)

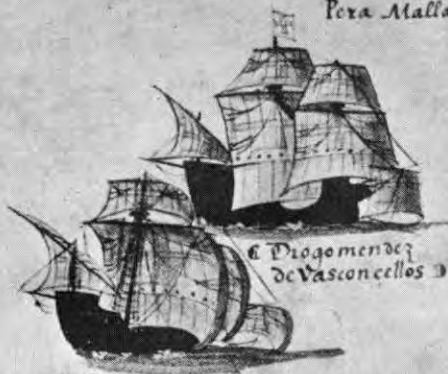
“เมื่อผ่านราชอาณาจักรพะโค (Peigu) เรือยไปตามชายฝั่งไปทางตะวันออกเฉียงใต้มุ่งไปทางมละกา ๘๗ ลีคจากเกาะตะมะไปทางมละกาและเรือต่อไปยังพื้นแผ่นดินตอนใต้เป็นที่ตั้งของราชอาณาจักรสยาม (Ansiam) ซึ่งเป็นดินแดนของพวกนอกศาสนา พระเจ้าแผ่นดิน\*\* ทรงเป็นคนนอกศาสนาและทรงเป็นนักปกครองผู้ยิ่งใหญ่ ดินแดนของพระองค์กินอาณาเขตจากชายฝั่งด้านนี้ไปจรดอีกชายฝั่งทะเลจีน พระองค์ทรงมีเมืองท่าชายฝั่งทะเลทั้งสองด้าน พระองค์ทรงมีกองกำลัง ทั้งพลม้า พลเดินเท้า และพลช้าง เป็นจำนวนมาก พระองค์ไม่ทรงอนุญาตให้พวกแขกมัวร์ถืออาวุธในประเทศของพระองค์ และจากราชาอาณาจักรพะโคไปจนถึงเมือง

\* เจ้าใจวักคือ เจ้าพระยามหาอูปราชศิขรวงของกษัตริย์ดินทวารวดีนครเวียงจันทน์ไชยภูมิหัยสุวิภักดีแสนอาญาธิราช ในพระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน - กวป.

\*\* สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (พ.ศ. ๒๐๓๔ - ๒๐๓๖) - กวป.

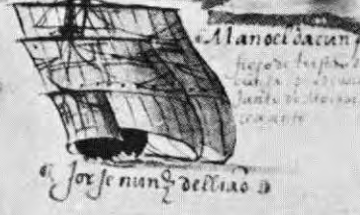
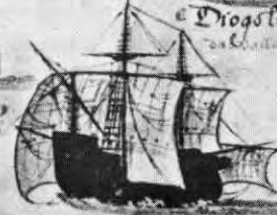
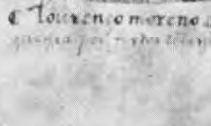
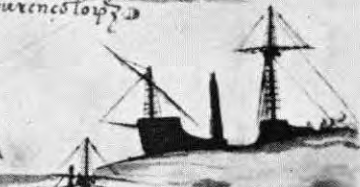
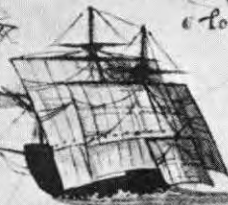
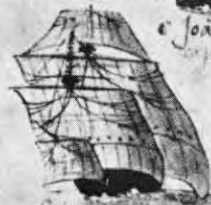
Partirão para a India tres Armadas de quatorze Vellas, na primeyra de quatro Vellas que partio a doze de marco foy por capitão moor Diogo mender de Vasconcellos que elle mandava para asentar trato e Mallaça. E na segunda Armada de sete Vellas que partirão a dezaseys de marco que foy para a carga da pimenta foy por capitão moor goncallo de sequeyra thesoureyro moor da casa de seyta. E na outra de tres Vellas que partio a oytto de agosto foy João serrão para asentar trato na ilha de S. Lourenço, das quaes Armadas estes erão os capitães

Para Mallaça.

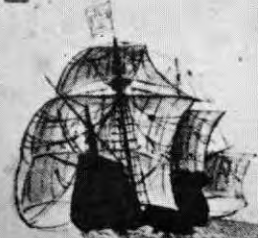


« Diniz cerniche »  
capitão da Armada

Para a carga de especiaria.



Para a Ilha de S. Léo.



ภาพกองทัพเรือของโปรตุเกส ซึ่งเดินทางจากลิสบอนมาถึงมะละกาในวันที่ ๑๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๐๕๓ (ค.ศ. ๑๕๑๐)

จากหนังสือ Livro das Armadas, Academia das Ciências, Lisbon.

หน้าว่าง

ตะนาวศรี (Tanasery) ซึ่งเป็นเมืองท่าชายฝั่งทะเลนั้นกินระยะทาง ๑๐๐ ลีด ในเมืองตะนาวศรีนี้มีพ่อค้าชาวมัวร์และพวกนอกศาสนาเป็นจำนวนมาก พวกเขาค้าขายสินค้าทุกประเภทและมีเรือสินค้าของตน ซึ่งพวกเขาแล่นไปค้าขายยังเบงกอล มะละกา และส่วนอื่น ๆ ตอนในของประเทศมีการเพาะปลูกต้นกำยานพันธุ์ดีเป็นจำนวนมาก ซึ่งให้ยางไม้ที่ชาวมัวร์เรียกว่า ลูแบน จาวิ (Iuban javi) ต้นกำยานมีสองชนิด ชนิดแรกไม่มีกลิ่นนอกจากจะนำมาเผาไฟ อีกชนิดหนึ่งจะมีกลิ่นหอมแรงก่อนนำมากรีดเปลือกให้ยางไหลซึมออกมา กำยานชนิดดีและเป็นของแท้ในแถบลิแวนต์\* ทำมาจากต้นกำยานประเภทหลังนี้ เรือของชาวมัวร์จำนวนมากและเรือจากที่อื่น ๆ ได้มาชุมนุมกันที่เมืองท่าตะนาวศรีและนำสินค้าต่าง ๆ มาขายซึ่งได้แก่ ทองแดง ปรอท สีแดงย้อมผ้า ผ้าแดงไหม ผ้ากำมะหยี่สีต่าง ๆ จากเมกกะ หญ้าฝรั่น ปะการัง น้ำดอกกุหลาบจากเมกกะบรรจุในขวด ทำด้วยทองแดงผสมดีบุกซึ่งซื้อขายโดยการชั่งน้ำหนักขวด ฝิ่น สินค้าจากแคมเบย์ และสินค้าดังได้กล่าวมานี้ล้วนขายได้ราคาสูงที่นี่

### เคดาห์ เมืองในราชอาณาจักรสยาม

จากเมืองตะนาวศรีเลาะไปตามชายฝั่งลงไปทางมะละกา มีเมืองท่าชายฝั่งทะเลของราชอาณาจักรสยามอีกแห่งหนึ่งมีชื่อว่า เคดาห์ ที่เมืองท่าดังกล่าวมีเรือสินค้าเข้ามาค้าขายกันอย่างคึกคัก เรือของชาวมัวร์และจากส่วนต่าง ๆ ได้เข้ามาค้าขายที่นั่น เคดาห์เพาะปลูกพริกไทยชนิดดีซึ่งส่งไปยังมะละกาและส่งต่อไปยังประเทศจีน พระเจ้าแผ่นดินสยามพระองค์นี้ยังทรงครอบครองเมืองท่าอีกสามแห่งซึ่งตั้งอยู่ระหว่างมะละกาและตะนาวศรี แต่ข้าพเจ้าไม่ทราบชื่อ นอกจากนี้พระองค์ยังทรงครอบครองเมืองทั้งเล็กและใหญ่และหมู่บ้านต่าง ๆ อีกเป็นจำนวนมาก ตอนในของประเทศประชาชนเป็นพวกนอกศาสนาและชาวมัวร์จะไม่เข้าไปที่นั่น และเมื่อใดก็ตามที่ชาวมัวร์เข้าไปค้าขายกับพวกเขาที่นั่น ชาวมัวร์จะไม่ได้รับอนุญาตให้ถืออาวุธ มีทองคำเป็นจำนวนมากในราชอาณาจักรแห่งนี้โดยเฉพาะในดินแดนแห่งปานี\*\* ซึ่งอยู่เหนือดินแดนมะละกา

\* Levant แผ่นดินบริเวณฝั่งตะวันออกของทะเลเมดิเตอร์เรเนียน - กวป.

\*\* ดันฉบบัไซ Pani เข้าใจว่าคือ บัตตานี - กวป.

ไปทางจีนและเป็นดินแดนในราชอาณาจักรสยามมาตลอด จนกระทั่งได้มีการกระด้างกระเดื่อง  
 ต่อต้านสยาม และสมัครใจไปขึ้นกับกษัตริย์มะละกา ราชอาณาจักรสยามมีดินแดนใน  
 ปกครองอีกแห่งหนึ่งซึ่งพลเมืองเป็นพวกนอกศาสนา ดินแดนนี้มีชื่อว่า ซารา อังกอร์\* ซึ่งอุดม  
 ไปด้วยแร่ดีบุกซึ่งนำไปขายยังมะละกา และจากที่นั่นก็นำไปขายยังที่อื่นต่อไป พระเจ้าแผ่นดิน  
 และประชาชนแห่งราชอาณาจักรสยามซึ่งเป็นพวกนอกศาสนานั้น ต่างนับถือเทวรูปต่าง ๆ ของ  
 พวกเขาอย่างยิ่ง และมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างไปจากชนชาติอื่น ๆ ร่างกายของพวก  
 เขาเปล่าเปลือยตั้งแต่เอวขึ้นไป และบางคนก็สวมเสื้อตัวสั้นตัดด้วยผ้าไหม ราชอาณาจักรแห่งนี้  
 อุดมไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร และเนื้อสัตว์ทั้งสัตว์ป่าและสัตว์บ้าน นอกจากนี้ยังมีม้าพันธุ์เล็ก  
 จำนวนมาก มีผลไม้มากมายซึ่งมีคุณภาพต่าง ๆ กันออกไป พวกผู้ชายเป็นนายพราน และ  
 นักกีฬาผู้สามารถ ในตอนในของประเทศขึ้นไปทางเมืองจีนมีราชอาณาจักรของพวกนอกศาสนา  
 อีกแห่งหนึ่งซึ่งเชื่อฟังและจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดินสยาม และที่นั่นเมื่อญาติมิตรตายลง พวก  
 เขากินเนื้ออย่างของผู้ตายก่อนที่จะนำศพไปเผากลางแจ้ง พวกเขาจะบักเสาสวมตันลงดิน ระหว่าง  
 เสามีโซ่ล่ามอยู่พร้อมด้วยตะขอ ๒ ตัวทำด้วยเหล็ก พวกเขานำร่างของผู้ตายด้วยโรคภัยไข้เจ็บ  
 หรือด้วยสาเหตุอื่นใดก็ตาม โดยนำส่วนตะโพกมาเกี่ยวไว้กับตะขอแล้วจึงวางร่างของผู้ตาย ลูก  
 หลานและญาติมิตรจะร้องไห้คร่ำครวญถึงผู้ตายและเมื่ออย่างสุดได้ที่ดีแล้ว พวกเขาจะรินเหล้าใส่ลง  
 ในถ้วย พวกเขามีมิดที่ใช้แลเนื้อที่อย่างสุดแล้ว มีเสียงร้องไห้ตลอดเวลา พวกเขาดื่มเหล้า  
 ญาติที่ใกล้ชิดที่สุดจะเริ่มกินก่อน พวกเขาจะกินศพจนเหลือแต่กระดูกซึ่งจะนำไปเผาในภายหลัง  
 และพวกเขาถือว่าพวกเขาทำพิธีฝังศพดังกล่าวให้แก่ญาติพี่น้องของพวกเขา เนื่องมาจากพวกเขา  
 ต่างมีเลือดเนื้อเดียวกัน ไม่มีที่ใดที่จะฝังร่างของผู้ตายได้ดีไปกว่าในร่างของพวกเขาเอง สำหรับ  
 ราชอาณาจักรสยามนั้นพวกเขาปลงศพผู้ตายด้วยการเผา เพราะนั่นเป็นธรรมเนียมในดินแดน  
 ของพวกนอกศาสนาทุกที่

\* ค้นฉบับใช้ Sara hangor เข้าใจว่าคือ สลังงอ - กวป.

(Duarte Barbosa, A Description of East Africa  
and Malabar in the Beginning of the  
Sixteenth Century. Translated from an  
early Spanish Manuscript, with notes  
and a preface by Henry E.J. Stanley,  
London, 1970, pp. 188—190)

หน้าว่าง

**เอกสารโปรตุเกสในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖**

**เลือกเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทย**

หน้าว่าง

## เอกสารโปรตุเกสในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖

### เลือกเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับประเทศสยาม

โดย อัลแบร์โต อีเรีย (Alberto Iria)

เมื่อพิจารณาถึงเวลาและเนื้อที่อันจำกัด ข้าพเจ้าได้ตัดสินใจที่จะนำเสนอเอกสารโปรตุเกสในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ เกี่ยวกับประเทศสยามที่ได้เลือกสรรแล้วโดยได้รวบรวมไว้เป็นชุดสั้น ๆ เอกสารต่าง ๆ ในชุดนี้จะให้ความกระจ่างในด้านประวัติความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโปรตุเกสและประเทศไทย เราจะต้องรอโอกาสที่ดีกว่านี้ที่จะพัฒนาการวิจัยในสาขานี้ให้กว้างไกลออกไป

ชาวโปรตุเกสเป็นชาวคาบสมุทรไอบีเรียน พวกแรกที่สถาปนาความสัมพันธ์กับราชอาณาจักรสยามโบราณซึ่งเป็นดินแดนอันอุดมสมบูรณ์ของพระเจ้าข้างเมืองผู้ทรงเป็นกษัตริย์ที่ทรงกอบปรไปด้วยคุณงามความดีนับตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๕๑๑ จนถึงปัจจุบัน การกล่าวถึงความสัมพันธ์ไม่ว่าจะเป็นในด้านการทูต เศรษฐกิจ สังคม หรือแม้แต่ในด้านความรักใคร่ชอบพอล้วนเป็นการกระชับมิตรภาพและวัฒนธรรมอันเก่าแก่ ซึ่งได้เชื่อมตะวันออกและตะวันตกเข้าด้วยกันในประเทศสยามด้วย

กาสปาร์ คอร์เรีย (Gaspar Correia) โจอา เดอ บาร์โรส (João de Barros) ดามิเอา เดอ โกอิส (Damião de Góis) และเฟอร์เนา เมนเตส ปินโต (Fernão Mendes Pinto) จะบรรยายให้เราทราบถึงความประทับใจของพวกเขา

ข้าพเจ้าจะระลึกถึงคำของนักเศรษฐศาสตร์มีชื่อของฝรั่งเศสนามว่า เลอรอย โบลิเยอ (Leroy Beaulieu) เขาเขียนไว้ว่า “ไม่มีประเทศใดในโลกได้กระทำการยิ่งใหญ่ดังเช่นโปรตุเกส โดยพิจารณาสัดส่วนของการขยายดินแดนและจำนวนประชากร”<sup>(๑)</sup>

๑) Leroy, Almirante, “Les Grands Portugais des 15 éme et 16 éme siècles” in o Instituto, Coimbra, vol. 78, p 94.

เพื่อเป็นการสรุปข้าพเจ้าขอยกคำของ จาซินโต โจเซ นาสซิเมนโต มูรา (Jacinto José Nascimento Moura) ซึ่งเป็นบุคคลแรกที่ศึกษาการเข้ามาของชาวโปรตุเกสในสยามมากแล้วไว้ ณ ที่นี้ “เรามั่นใจว่าชื่อของโปรตุเกสจะไม่ถูกลืมในประเทศนั้น และมิตรภาพอันเก่าแก่และความรู้สึกชอบคุณที่มีต่อชาวโปรตุเกสจะเป็นหลักประกันความสัมพันธ์อันใกล้ชิดทางด้านเศรษฐกิจ ศาสนา และแม้แต่ทางด้านการเมืองระหว่างประเทศทั้งสอง ขอให้เราจงหวังว่าบรรดาผู้มีอำนาจหน้าที่ทั้งหลายจะช่วยกันสนับสนุนส่งเสริมความสัมพันธ์ดังกล่าว เพราะหากพวกเขาไม่ทำเช่นนั้น ก็นับเป็นความผิดพลาดอย่างมากของพวกเขา”(๒)

### กาสปาร์ คอรัวียา (ค.ศ. ๑๕๕๕ ?—๑๕๖๑ หรือ ๑๕๖๕ ?)

กาสปาร์ คอรัวียาออกเดินทางไปยังอินเดียในปี ค.ศ. ๑๕๑๒ และใช้ชีวิตที่เหลือของเขายู่นั้น อาศัยความรู้ที่เขาได้รับเกี่ยวกับผู้คนและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เขาได้ประสบพบเห็น เขาได้เขียนหนังสือชื่อ “Lendas da India” (ตำนานจากอินเดีย) ซึ่งครอบคลุมช่วงระยะเวลาตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๕๐๐ ถึง ค.ศ. ๑๕๕๐ งานของเขาได้รับการพิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรกในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙

“ผู้สำเร็จราชการ (อฟอนโซ เดอ อัลบูเกอ์เก) พิจารณาเห็นว่ามะละกาจะเป็นสมบัติอันมีค่ายิ่งสำหรับโปรตุเกสหากสามารถทำการค้าได้โดยสันติ เขาจึงตัดสินใจสถาปนาความสัมพันธ์อันมิตรกับบรรดาเพื่อนบ้านของเขา เนื่องจากราชอาณาจักรสยามมีความสำคัญมากอันเป็นผลมาจากการค้าอันมั่งคั่งที่ราชอาณาจักรทำกับมะละกาและดินแดนอื่น ๆ เขาจึงตัดสินใจฉวยโอกาสที่สำเภจีนสองลำกำลังจะออกเดินทางไปยังสยามส่งดูอาร์เต เฟอ์รนานเตสไปพร้อมกับเรือดังกล่าว บุคคลนี้เหมาะสมอย่างยิ่งกับหน้าที่นี้ เนื่องจากเขาเป็นผู้รอบรู้มาก อฟอนโซ เดอ อัลบูเกอ์เก กราบบังคมทูลพระเจ้าแผ่นดินสยาม (สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒) ว่า เขาตระหนักในความสำคัญและความเจริญรุ่งเรืองของพระองค์ ทั้งยังทราบบว่าบรรดาพ่อค้าที่ค้าขายกับมะละกาที่ร่ำรวยมั่งคั่ง เขาปรารถนาที่จะกราบบังคมทูลให้ทรงทราบว่าโปรตุเกสได้ยึดมะละกาไว้ในอำนาจ

๒) Moura, Major Jacinto José do Nascimento, “Relações dos Portugueses com o Sião”, in Boletim da Agência Geral das Colónias, n. 67, Janeiro de 1931; n. 69, Marco de 1931; n. 70, Abril de 1931; and n. 71, Maio de 1931.

แล้ว เนื่องจากการประทุษร้ายและการทรยศที่กษัตริย์มะละกาได้กระทำต่อผู้บังคับการเรือที่พระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกสได้ทรงส่งไป ผู้บังคับการเรือผู้นี้ถูกส่งไปเพื่อสถาปนาสันติภาพและการค้า แต่กษัตริย์มะละกา<sup>(๓)</sup> ได้ทรงทรยศต่อเขาและฆ่าเขาในที่สุด นอกจากนี้พระองค์ยังทรงจับชาวโปรตุเกสในมะละกาไว้เป็นเชลย และได้ยึดสินค้าของพวกเขา นั่นคือเหตุผลว่าทำไมโปรตุเกสจึงส่งกองทัพเรือออกไปเพื่อให้กษัตริย์มะละกาชดใช้ความเสียหายต่าง ๆ ที่ได้ทรงกระทำลงไป ด้วยเหตุดังกล่าวมะละกาได้สูญเสียผู้คนไปในการต่อสู้ซึ่งกษัตริย์มะละกาก็ทรงทราบดี และทั้งหมดนี้ได้เกิดขึ้นเพราะกษัตริย์มะละกาไม่ทรงปรารถนาจะพูดความจริง ขณะนี้ ฟอนโซ เดอ อัลบูเกออร์ก็ได้ยึดเมืองมะละกาและได้สร้างบ้อมปราการเพื่อมะละกาจะได้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของพระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกสตลอดไป ตัวเขาเองเป็นผู้บังคับการแห่งมะละกาพร้อมด้วยกำลังคนและกองทัพเรือไว้ต่อสู้กับข้าศึก แต่ในขณะนี้เขาต้องการเป็นมิตรกับบรรดาเพื่อนบ้าน ซึ่งก็ต้องการสันติภาพด้วยเช่นกัน และนี่เป็นสาเหตุที่เขาขอร้องให้กษัตริย์สยามทรงยอมรับในสันติภาพและมิตรภาพ เพื่อที่ว่าพ่อค้าชาวสยามจะนำสินค้าต่าง ๆ มาขายยังมะละกา และชาวโปรตุเกสก็จะรู้สึกปลอดภัยในดินแดนของพวกเขา และเพื่อที่ทั้งสองชาติจะมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ผู้สำเร็จราชการได้แจ้งให้บรรดากัปตันเรือทราบถึงภารกิจของพวกเขา และทุกคนต่างก็เห็นด้วยกับภารกิจนี้ แต่พวกเขาพิจารณาเห็นว่าไม่ควรให้ทุกอย่างดูธรรมดาจนเกินไป จึงควรมีการนำของขวัญไปถวายพระเจ้าแผ่นดินตามธรรมเนียมของคนที่นี่ ผู้สำเร็จราชการได้ปฏิบัติให้สอดคล้องกับธรรมเนียมดังกล่าว เขาจึงส่ง ซิเมา เดอ มิรานดา เดอ อาเซเวโด (Simão de Miranda de Azevedo) พร้อมด้วยผู้ติดตามอีก ๕ คน นำของไปถวายพระเจ้าแผ่นดินอันได้แก่เสื้อเกราะทำด้วยผ้าซาตินสีแดงเลือดหมู หอก โล่และหมวกเหล็กซึ่งตกแต่งอย่างงดงาม เขากล่าวไว้ในหนังสือที่มีไปกราบบังคมทูลพระเจ้าแผ่นดินสยามว่า ตัวเขา (ผู้สำเร็จราชการ) เป็นทหารเขาไม่มอบของขวัญอื่นใดนอกจากอาวุธ ซึ่งเขาใช้ในสงครามต่อสู้กับศัตรูและเพื่อช่วยเหลือและปกป้องมิตรของเขา ผู้สำเร็จราชการกราบบังคมทูลต่อไปว่าเขา ทหารของเขา และกองทัพเรือที่เขา

๓) พระเจ้าแผ่นดินผู้ก่อการกบฏของมะละกา ซึ่งเป็นดินแดนประเทศราชของสยาม ถึงแม้ว่ามะละกาจะแข็งเมืองแล้วก็ตาม

บังคับบัญชา จะรับใช้พระเจ้าแผ่นดินสยามเมื่อพระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ ทั้งหมดนี้ปรากฏอยู่ในหนังสือที่ฟอนโซ เดอ อัลบูเกอ์เก มีไปกราบบังคมทูลพระเจ้าแผ่นดินสยาม ในหนังสือ นั้นยังกล่าวถึงเรื่องอื่น ๆ ด้วย

ซีมา เดอ มิวานดา มาถึงราชอาณาจักรสยามโดยเดินทางมาในสำเภาจีน วันที่ที่พระเจ้าแผ่นดินทรงได้รับแจ้งการมาเยือนครั้งนี้ พระองค์ทรงปีติยินดียิ่ง และทรงส่งกัปตันเรือ นายหนึ่งมารับเขาขึ้นฝั่ง โดยมีขบวนเรือติดตามมาอย่างเอิกเกริก พระเจ้าแผ่นดินทรงต้อนรับซีมา เดอ มิวานดา อย่างสมเกียรติ ทั้งยังทรงพอพระราชหฤทัยในเสื่อเกราะที่ผู้สำเร็จราชการส่งมาถวาย พระองค์ทรงสั่งให้ข้าราชการผู้หนึ่งลงสวมเสื่อเกราะดังกล่าวเพื่อดูว่าจะพอดีหรือไม่ พระองค์ทรงมีพระประสงค์ให้จัดที่พักและจัดอาหารเลี้ยงดูคณะทูตอย่างดีพร้อมทั้งปฏิบัติต่อพวกเขาด้วยความเคารพยิ่ง มีการนำคณะทูตไปชมเมืองต่าง ๆ และช้างเผือกของพระเจ้าแผ่นดิน และนั่นคือที่มาของพระนาม “พระเจ้าช้างเผือก” ซึ่งคนทั่วไปมักจะใช้เรียกพระองค์ ถึงแม้ว่าพระองค์จะทรงมีพระนามอื่น ๆ อีกก็ตาม

พระเจ้าแผ่นดิน ทรงส่งทูตอัญเชิญ พระราชสาส์น ไปพระราชทานแก่ผู้สำเร็จราชการ พระองค์ทรงกล่าวในพระราชสาส์นว่า พระองค์ทรงปรารถนาสันติภาพ และทรงปรารถนาจะเห็นพ่อค้าของพระองค์ไปค้าขายยังมะละการาวกกับเป็นบ้านพี่เมืองน้อง ของขวัญที่พระองค์ทรงส่งไปพระราชทานผู้สำเร็จราชการได้แก่ระฆัง ๒๐ ใบ ระฆังนี้ใช้ไม้ตีและผู้ตีซึ่งมีฝีมือในการตี ระฆังสองใบในจำนวนนั้นมีขนาดใหญ่และเสียงดัง เนื่องจากใช้ตีในยามสงครามและเสียงของระฆังก็น่ากลัว นอกจากนี้ยังมีหอกยาวสีทองจำนวน ๒๐ เล่มทำด้วยไม้เนื้อแข็งและเหล็ก หอกนี้เหมาะสมในการสงครามเพราะแข็งแรงและมีน้ำหนักเบา มีวันภาพวาดสงครามและงานเทศกาลของสยามเขียนบนกระดาษกรอบทำด้วยผ้า ภาพวาดดังกล่าวแสดงรูปพระเจ้าแผ่นดินประทับอยู่ในกระท่อมไม้หลังใหญ่ ซึ่งเป็นที่ประทับเมื่อทรงออกสงคราม พระเจ้าแผ่นดินทรงย้ำในเรื่องสันติภาพด้วยการเสนอให้คนและเสบียงอาหารเพื่อการค้าที่ควรจะมีขึ้นกับมะละกา นอกจากนี้พระองค์ยังได้พระราชทานของขวัญมากมายให้แก่ทูตและคณะ พร้อมทั้งทรงแต่งสำเภาวรทุกสินค้าดี ๆ ไปค้าขาย ซึ่งผู้สำเร็จราชการให้การต้อนรับอย่างสมเกียรติและด้วยความกรุณาอย่างยิ่ง(...)”

บางตอนจาก *Lendas da India, Publicadas*  
*de Ordem da Classe de Sciencias Moraes,*  
*Politicis e Bellas Lettras da Academia*  
*Real das Sciencias de Lisboa sob*  
 a direcção de Rodrigo José de Lima  
 Fellner (.....) Livro Segundo (.....) Tomo II,  
 Lisboa, 1860, p 262—264.

“(.....) เมื่อเหตุการณ์เหล่านี้ได้ผ่านไปแล้ว ผู้อัญเชิญพระราชสาส์นจากพระเจ้าแผ่นดินพะโคและพระเจ้าแผ่นดินสยามได้เดินทางไปยังเมืองกัวโดยทางบก เพื่อขอร้องให้ผู้สำเร็จราชการ (อฟอนไซ เดอ อัลบูเกอ์เรก) ยืนยันในมิตรภาพและความปลอดภัยของเรือที่เดินทางไปยังมะละกาและที่อื่น ๆ ผู้สำเร็จราชการได้ให้การต้อนรับทูตอย่างสมเกียรติ และรับประกันว่าเขาจะปฏิบัติตามคำร้องของทูต ยกเว้นในกรณีของเมืองท่า บันดา (Banda) และ มาลูโก (Maluco) เมื่อใดก็ตามที่เรือโปรตุเกสมาจอดยังเมืองท่าทั้งสองนี้ พวกเขาจะได้รับอนุญาตให้ปฏิบัติภารกิจในด้านการค้าขายจนเสร็จสิ้นโดยไม่มีกรเข้ามาแทรกแซง ทูตนำจดหมายจากมานูเอล ฟราโกโซ<sup>(๔)</sup> (Manuel Fragoso) ซึ่งอยู่ในประเทศสยาม มีหน้าที่จัดการเรื่องต่าง ๆ ของพ่อค้ามะละกา และเป็นผู้เล่าเรื่องต่าง ๆ ตลอดจนการค้าของสยามให้ผู้สำเร็จราชการทราบ (.....)”

บางตอนจาก *Lendas da India (...)* Livro  
 Segundo (...) Tomo II, Lisboa, 1860, p. 381

“(.....) ในบรรดาเชลยที่ถูกจับมีพระราชโอรสพระองค์หนึ่งของพระเจ้าแผ่นดินสยาม (สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒) รวมอยู่ด้วย ซึ่งทรงให้ความช่วยเหลือพระเจ้าแผ่นดินแห่งบintang)<sup>(๕)</sup> เมื่อพระราชโอรสของพระเจ้าแผ่นดินสยามทรงเดินทางมาถึงมะละกา และ

(๔) ในปี ค.ศ. ๑๕๑๑ มานูเอล ฟราโกโซ ได้รับมอบหมายให้เตรียมรายงานเกี่ยวกับประเทศสยามแก่ อฟอนไซ เดอ อัลบูเกอ์เรก เขาทำนังก้อยที่นั่นเป็นเวลา ๒ ปี

(๕) นี่ก็ือ สุลต่านองค์ก่อนของมะละกา ซึ่งเป็นผู้สร้างความยุ่งยากให้แก่การค้าของโปรตุเกส

ทรงพิจารณาเห็นว่าพระองค์ทรงเป็นที่รู้จักดี พระองค์ได้รับการถวายพระเกียรติยศต่าง ๆ มากมายและทรงถูกส่งตัวกลับไปยังพระราชบิดาของพระองค์ ผู้ทรงแสดงความชอบพระทัยและทรงตอบแทนโดยการส่งเรือบรรทุกเสบียงอาหารซึ่งจะเป็นประโยชน์ยิ่งในการรักษาบ้อมมะละกา(...)"

บางตอนจาก *Lendas da India (...)* Livro

*Segundo (...)* Tomo II, Lisboa, 1860, p. 552

### โจเอา เดอ บาร์ โรส (ค.ศ. ๑๕๕๖ ?-๑๕๗๐)

หนึ่งในบรรดาคนสำคัญในยุคฟื้นฟูวิทยาการของโปรตุเกส โจเอา เดอ บาร์โรส เป็นตัวแทนบริษัทการค้าที่อินเดีย (the House of India) ระหว่างปี ค.ศ. ๑๕๓๓ ถึง ค.ศ. ๑๕๖๗ ในตำแหน่งดังกล่าวเขาได้รับข้อมูลเกี่ยวกับการขยายดินแดนโพ้นทะเลของโปรตุเกส ซึ่งเขานำมาเขียน "Décadas da Asia" (๔ ทศวรรษของเอเชีย) พิมพ์ที่ลิสบอนระหว่างปี ค.ศ. ๑๕๕๒ และ ค.ศ. ๑๖๑๕ สืบเนื่องมาจากวิธีการเขียนอย่างเยียมยอดของเขา ประกอบกับความแน่นในตำแหน่งเอกสาร ทำให้บางครั้ง โจเอา เดอ บาร์โรส ถูกเรียกว่า Titus Livius แห่งโปรตุเกส

"(.....) จอร์เย เดอ อัลบูเกอ์เก (Jorge de Albuquerque) เป็นผู้บังคับการแห่งเมืองมะละกา (....) ในเวลานั้นพระเจ้าแผ่นดินซึ่งเป็นพวกนอศาสนาจากเกาะชวาทรงส่งทูตให้นำของขวัญและมิตรภาพไปมอบให้แก่ อฟอนโซ เดอ อัลบูเกอ์เก ซึ่งเขาได้มีหนังสือตอบพร้อมทั้งส่งข้างไปให้เชือกหนึ่ง เนื่องจากเป็นสัตว์ที่เป็นที่ชื่นชอบกันมากในดินแดนดังกล่าวนั้น อฟอนโซ เดอ อัลบูเกอ์เก ได้ให้การต้อนรับทูตอีกคณะหนึ่งซึ่งพระเจ้าแผ่นดินสยามเป็นผู้ส่งมาโดยเดินทางมาพร้อมกับ ดูอาร์เต เฟอ์นันเดส (Duarte Fernandes) ซึ่งได้รับแต่งตั้งให้เป็นทูตไปเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินสยาม (.....)"

บางตอนจาก *Da Asia de João de Barros*

*Dos feitos, que os Portugueses fizeram*

*no Descobrimento, e conquista dos*

*Mares e Terras do Oriente, Década*

*Segunda. Parte Segunda, Lisboa, 177, p. 102*



สมุดแผนที่ปี พ.ศ. ๒๐๗๒ (ค.ศ. ๑๕๒๙) โดย Diogo Ribeiro แสดง ราชอาณาจักรสยาม (Regno de Ansiam) จากห้องสมุดวาติกัน กรุงโรม

หน้าว่าง

“เมื่อพระเจ้าแผ่นดินสยามทรงติดพันการสงครามกับลาว<sup>(๖)</sup> ชาวโปรตุเกสผู้มีชาติตระกูล ชื่อ โดมินโกส เดอ ซีซาส (Domingos de Seixas) ถูกชาวสยามจับเป็นนักโทษพร้อมกับชาวโปรตุเกสอื่น ๆ และถูกจองจำเป็นเวลา ๒๕ ปี สืบเนื่องมาจากความสามารถของเขา พระเจ้าแผ่นดินจึงทรงแต่งตั้งให้เป็นขุนนางโดยมีตำแหน่งเป็นกัปตันคุมกองทหาร และตามข่าวที่เราได้รับเกี่ยวกับเขา พระเจ้าแผ่นดินทรงรวบรวมทหารม้าจำนวน ๒๕,๐๐๐ คน เพื่อทำสงครามในครั้งนั้น ม้าที่พวกเขาใช้มีขนาดไม่ใหญ่ มีลักษณะเหมือนม้าสเปน ตัวเล็กแต่แข็งแรงมากและสมบุกสมบันกับงานหนัก ทหารเดินเท้ามีจำนวน ๒๐๐,๐๐๐ คน ช้างใช้ในการสงครามและการขนส่งมีจำนวน ๑๐,๐๐๐ เชือก เนื่องจากราชอาณาจักรแห่งนี้มีช้างเป็นจำนวนมากกว่าดินแดนอื่น ๆ และพระเจ้าแผ่นดินก็ทรงใช้งานสัตว์ดังกล่าวอย่างมาก นอกจากช้างแล้ว ยังมีโค กระบือ อีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งใช้เป็นพาหนะและเมื่อเกิดภาวะขาดแคลนอาหาร โค กระบือเหล่านี้ก็จะถูกฆ่าเป็นอาหาร”

บางตอนจาก Da Asia de João de Barros

(...) Década Tereira, Parte Primeira,

Lisboa, 1777, p. 160

“(...) โดยทั่วไป ชาวสยามเป็นผู้ยึดมั่นในศาสนาและนับถือบูชาพระเจ้าเนื่องจากพวกเขาสร้างวัดวาอารามอย่างงดงามวิจิตรหลายแห่ง บางวัดสร้างด้วยหินและปูนขาว บางแห่งก็สร้างด้วยอิฐและปูนขาว ในวัดเหล่านี้มีรูปปั้นคนซึ่งพวกเขาเชื่อว่าอยู่บนสวรรค์เนื่องจากกรรมดีที่ได้ประกอบไว้ในโลก พวกเขาเก็บรักษารูปปั้นเหล่านี้ไว้เพื่อเป็นอนุสรณ์ แต่พวกเขาไม่ได้บูชารูปปั้นเหล่านี้ ในบรรดารูปปั้นที่กล่าวมามีรูปปั้นหนึ่งซึ่งทำด้วยดินเหนียวซึ่งมีความยาวประมาณ ๕๐ เพซ\* และพวกเขาเรียกรูปปั้นนี้ว่า บิดาของมนุษยชาติ (Father of Men) และกล่าวกันว่าพระเจ้าประธานรูปปั้นนี้มาจากสวรรค์ รูปปั้นไม่ได้ถูกสร้างบนโลกมนุษย์ และบางคนซึ่งพลีชีพในนามของพระเป็นเจ้ามีกำเนิดมาจากรูปปั้นนี้ รูปปั้นที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในบรรดา

(๖) ตามที่ Barros ได้บันทึกไว้ ทางตอนเหนือของประเทศสยาม และทางตะวันออกของแม่น้ำโขงเป็นที่ตั้งของหัวเมืองลาว ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ราชอาณาจักร คือ เชียงใหม่ เชียงราย และล้านช้าง ซึ่งล้วนเป็นดินแดนประเทศราชของสยาม ถึงแม้ว่าพวกเขาจะก่อการกบฏอยู่เนื่อง ๆ

\* ๑ เพซ (pace) เท่ากับ ๓๐ นิ้ว - กวป.

รูปปั้นทั้งหลายที่มีในราชอาณาจักรแห่งนี้จะพบได้ที่เมืองสุโขทัย ซึ่งเป็นเมืองที่เก่าแก่ที่สุดของราชอาณาจักร รูปปั้นนี้มีขนาด ๘๐ คืบ และมีรูปบุชชานาตเล็กลงมาเท่าคนจริง ๆ อีกเป็นจำนวนมาก วัดวาอารามมีขนาดกว้างขวางโอโถงและบรรดากษัตริย์ต่างทรงใช้จ่ายเงินอย่างมากมาในการนี้ กษัตริย์ทุก ๆ พระองค์ในฐานะผู้สืบทอดมรดกของราชอาณาจักรจะทรงเริ่มสร้างวัดในทันทีเพื่อเป็นการสรรเสริญพระเจ้า และจากนั้นจะทรงสร้างวัดเพิ่มเติมอีกสองสามแห่งโดยใช้รายได้ของแผ่นดินเป็นจำนวนมาก วัดวาอารามเหล่านี้มีขนาดใหญ่โต พวกเขาจึงสร้างหลังคาเป็นรูปปรีรามิดทรงสูงมาก เนื่องจากเป็นสิ่งก่อสร้างขึ้นเพื่ออุทิศให้แก่พระเจ้า และเนื่องจากเป็นลักษณะของการสร้างวัดซึ่งค่อนข้างจะเหมือนการสร้างหอรบขังในโปรตุเกส แต่ของเราสร้างจากอิฐและหิน ครึ่งบนของสิ่งก่อสร้างเป็นปูนปิดทองซึ่งทนทานหลายปี และครึ่งล่างทาสีต่าง ๆ และส่วนยอดมีลักษณะเหมือนธงของเรา กล่าวคือมีส่วนห้อยลงมา\* และแขวนกระดิ่งโดยรอบ ซึ่งจะส่งเสียงเมื่อต้องลม บรรดาภิกษุที่จำพรรษาในวัดวาอารามเหล่านี้เป็นที่เคารพนับถืออย่างสูง พระภิกษุเหล่านี้เคร่งครัดในศาสนาและยึดถือในเรื่องพรหมจรรย์มากขนาดที่ว่าผู้หญิงไม่สามารถเข้าไปในกุฏิของพวกเขาได้ และพวกเขาไม่ต้องการจะกินลูกไก่เพราะเป็นเพศเมีย และหากพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งมีเรื่องพันพัวกับผู้หญิง ก็จะถูกเขียนติดต่่าว่าและถูกขับออกจากวัด เครื่องนุ่งห่มของพระภิกษุทำด้วยผ้าฝ้ายสีเหลืองเพื่อให้เหมือนกับทอง จีวรที่พระภิกษุนุ่งห่มนี้อุทิศให้แก่พระเจ้า จีวรมีขนาดยาวมากจนถึงข้อเท้ามีลักษณะค่อนข้างจะเหมือนกับชุดของพระของเรา แต่มีข้อแตกต่างประการหนึ่งกล่าวคือ แขนซ้ายของพระภิกษุเปล่าเปลือย\*\* และจากไหล่ซ้ายไปยังไหล่ขวาพาดฝ้ายาวเหมือนผ้าห้อยคอที่พระของเราใช้เวลาอ่าน คัมภีร์ คริสต์ศาสนา ผ้านี้\*\*\* มีผ้าคาดเอวคาดทับอีกทีหนึ่ง ผ้าที่คาดตามขวางนี้เป็นเครื่องแสดงว่าบุคคลนั้นครองเพศบรรพชิต ในมาลาบาร์ แถบผ้าสีแดงที่พวกพรหมณ์สวมใส่ก็เป็นเครื่องบอกสถานะของพวกเขา พระภิกษุ โคน ศีรษะและเดิน

\* ส่วนที่ห้อยลงมานี้อาจหมายถึงเชิงชายของหลังคา —กวป.

\*\* เข้าใจว่าผู้เขียนซึ่งเป็นชาวต่างชาติคงมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนบางประการ ในเรื่องเครื่องแต่งกายของพระ กล่าวคือ ตามพระวินัยแล้ว พระสงฆ์จะห่มผ้าเปิดไหล่ขวา—กวป.

\*\*\* เข้าใจว่า คือผ้า สังฆาฎี—กวป.

เท้าเปล่า ในมือถือพัดกระดาษขนาดใหญ่ซึ่งมีรูปร่างเหมือนโล่ พระภิกษุใช้พัดนี้บังแดดให้ตนเองและผู้คนที่ผ่านมา ในระหว่างหน้าฝนพวกเขาจะมีผ้าคลุมศีรษะ พวกเขาอดอมในเรื่องอาหารและเครื่องดื่มน้ำ ถ้าพระภิกษุรูปใดจนเหลือ จะถือว่าอาบัติและจะถูกขวางค์ด้วยหิน พวกเขาถือศีลอดหลายครั้งในระหว่างปีเช่นเดียวกับพวกเราชาวคริสต์กระทำกันในทุกปีถือศีล มีวันเลี้ยงฉลองที่สำคัญ ๆ ซึ่งมักจะตรงกับวันข้างขึ้นหรือวันที่พระจันทร์เต็มดวง พระภิกษุจะสวดมนต์ตลอดกลางวันและบางช่วงในตอนกลางคืน พระภิกษุเหล่านี้เป็นผู้ทรงความรู้ เพราะพวกเขาไม่ได้ศึกษาเฉพาะเรื่องของศาสนาเท่านั้นแต่ยังมีความรู้ในด้านวิวัฒนาการของสวรรค์ ดาวเคราะห์ต่าง ๆ และ ความรู้ในด้านปรัชญา พวกเขาเชื่อว่าโลกมีจุดเริ่มต้น มียุคน้ำท่วมใหญ่ และโลกจะมีอายุ ๘,๐๐๐ ปี ซึ่ง ๖,๐๐๐ ปี ได้ผ่านพ้นไปแล้ว บางคนลงความเห็นว่า การอ้างถึงปี ค.ศ. ๑๕๕๐ มาจากโดมิงโกส เดอ ซีซาส (Domingos de Seixas) ซึ่งได้ถูกกล่าวถึงแล้วในตอนต้น และเป็นผู้ได้ถามเกี่ยวกับเรื่องนี้ พวกเขาอ้างถึงการที่ไฟไหม้โลก และเมื่อวาระสุดท้ายของโลกมาถึงจะมีพระอาทิตย์ขึ้นพร้อมกัน ๗ ดวง พระอาทิตย์แต่ละดวงจะเผาผลาญที่ละสิ่งตามลำดับ พระอาทิตย์ดวงที่ห้าจะทำให้ทะเลเหือดแห้ง และสองดวงสุดท้ายจะเผาผลาญพื้นโลก ในเก้ารัฐจะมีไข่ ๒ โบ โบหนึ่งเป็นเพศผู้ อีกโบหนึ่งเป็นเพศเมีย สิ่งต่าง ๆ จะเกิดขึ้นอีกครั้งจากไข่ ๒ โบนี้ และโลกก็จะถูกสร้างขึ้นมาใหม่ พวกเขาเชื่อว่าในโลกหน้าจะไม่มีทะเลน้ำเค็มจะมีแต่เพียงแม่น้ำลำธารเท่านั้น พื้นดินจะอุดมสมบูรณ์และจะผลิตพืชผลโดยไม่ต้องใช้แรงงานของมนุษย์ ดังนั้นมนุษยชาติจะอยู่กันอย่างสันติสุขตลอดไป ปีหนึ่ง ๆ ของพวกเขามี ๑๒ เดือน และปีใหม่จะตรงกับขึ้น ๑ ค่ำของเดือนพฤศจิกายน เหตุผลในเรื่องนี้ก็ถือเป็นเวลาที่ฤดูร้อนได้เริ่มขึ้น ไม่มีน้ำท่วม น้ำในแม่น้ำใสสะอาด และเช่นเดียวกับจักรราศี ๑๒ เดือนของเราโดยใช้รูปสัตว์เป็นสัญลักษณ์ พวกเขาก็เช่นเดียวกันได้กำหนดรูปสัตว์ประจำเดือนต่าง ๆ \* ดังนี้ รูปหนูประจำเดือนพฤศจิกายน วัวประจำเดือนธันวาคม เสือประจำเดือนมกราคม กระต่ายประจำเดือนกุมภาพันธ์ งูใหญ่ประจำเดือนมีนาคม งูเล็กประจำเดือนเมษายน ม้าประจำเดือนพฤษภาคม แพะประจำเดือนมิถุนายน ลิงประจำเดือนกรกฎาคม ไก่ประจำเดือนสิงหาคม สุนัขประจำเดือนกันยายน หมูประจำเดือน

\* ผู้เขียนคงเข้าใจผิดนำเอาปีนักษัตรของไทยมาปะปนกับจักรราศี ๑๒ เดือนของฝรั่ง—กมล.

ศุลาคม พวกเขาเชื่อถือในเรื่องโหราศาสตร์อย่างยิ่ง และจะไม่กระทำการใด ๆ หากยังไม่ได้ปรึกษาผู้พยากรณ์ถึงเรื่องฤกษ์งามยามดี พวกเขาเน้นเวลาตามการขึ้นลงของดวงอาทิตย์ พวกเขาไม่มีนาฬิกาแดดใช้ เพื่อให้รู้วันเวลา ในพระราชวังของพระเจ้าแผ่นดินมีนาฬิกาห้า ซึ่งมีคนคอยเฝ้าดูทั้งเวลากลางวันและกลางคืน เมื่อชั่วโมงหนึ่งผ่านไป จะมีคนตีกลองบอกโมงยาม เสียงของกลองจะได้ยินไปทั่วเมือง ส่วนอุณหภูมิจะคำนวณโดยอาศัยตำแหน่งของดวงอาทิตย์ พร้อม ๆ ไปกับดาราศาสตร์และโหราศาสตร์พวกเขายังนำเอาศาสตร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องมาใช้ร่วมกันได้แก่ การทำนายการภายหน้าโดยดูรูปดินทรายที่ไปรยลงไป การทำนายโดยอาศัยไฟ ตลอดจนเวทมนตร์ในรูปแบบต่าง ๆ นับพันชนิดโดยเฉพาะของพวกกึ่งลึกลับที่อาศัยอยู่ทางฝั่งทะเลโคโรแมนเดล ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของชาวสยามที่เดินทางไปศึกษาเล่าเรียนศาสตร์ดังกล่าวที่นั่น ความรู้ทั่วไป เช่น การอ่าน การเขียน และศิลปศาสตร์ต่าง ๆ นั้นพระภิกษุจะเป็นผู้สอน วัดวาอารามจึงเป็นสถานที่ที่เด็กผู้ชายไปศึกษาหาความรู้

พวกเขาศึกษาคำสั่งและพิธีการในเรื่องของศาสนาเป็นภาษาท้องถิ่น แต่ในเรื่องของวิทยาการพวกเขาศึกษาโดยใช้ภาษาเก่า\* ซึ่งเปรียบได้กับภาษาลาตินของเรา

เช่นเดียวกับพวกเรา พวกเขาเขียนหนังสือจากซ้ายไปขวา และมีห้องสมุดซึ่งมีแต่หนังสือที่เขียนด้วยมือทั้งสิ้น เพราะพวกเขายังไม่รู้จักศิลปการพิมพ์อย่างชาวจีน ส่วนของประเทศที่ติดต่อกับประเทศอื่น ๆ มีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขา ป่าทึบ และหนองบึง แต่ส่วนที่เหลือมีลักษณะเป็นที่ราบ มีที่ราบหลายแห่งโดยเฉพาะดินแดนที่แม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่าน จึงทำให้ราชอาณาจักรสยาม เป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร ประชาชนประกอบอาชีพในทางเกษตรกรรมมากกว่างานประเภทอื่น ๆ และนี่เป็นสาเหตุว่าทำไมราชอาณาจักรนี้จึงไม่มีผู้คนเข้ามาค้าขายเป็นจำนวนมาก ไม่มีเครื่องจักร ไม่มีโรงงาน หัตถกรรมที่ชาวต่างชาติจะเข้ามาซื้อสินค้า สินค้าของพวกเขาก็แค่ เงิน และพลอยต่าง ๆ ซึ่งมาจากราชอาณาจักรเชียงใหม่ (ราชอาณาจักรซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับดินแดนที่เรียกกันว่า ตองอู อันเป็นดินแดนของพม่า ซึ่งมีเขตแดนภายในติดต่อกับเมืองพะโค) บรรดาราชอาณาจักรเหล่านี้ส่งสินค้าผ่านประเทศสยาม

\* เขารู้จักคือ ภาษา บาลี สันสกฤต-กวล.

เนื่องจากสยามมีทางออกสู่ทะเล นอกจากนี้ยังมีการส่งสินค้าผ่านทางมะตะบันด้วย เนื่องจากมีเรือสินค้าที่ผ่านไปมาเป็นประจำเพื่อไปยังอินเดีย ซึ่งอยู่ใกล้ทะเลเบงกอลมากกว่าอ่าวของสยาม ในราชอาณาจักรสยามมี ทอง เงิน และ แร่ธาตุอื่น ๆ ซึ่งส่งไปขายยังดินแดนต่าง ๆ แต่ตามความจริงแร่เงินนั้นมาจากภูเขาในลาว โดยทั่วไปประชาชนสยามมีความจงรักภักดีต่อกษัตริย์ของตน เนื่องจากพวกเขาอาศัยอยู่ภายใต้พระบรมโพธิสมภารของพระองค์ ที่นี้ไม่มีใครเป็นเจ้าของที่ดิน พระเจ้าแผ่นดินจึงทรงครอบครองที่ดินทั้งหมดเช่นเดียวกับที่ดินที่พระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกสทรงครอบครองอยู่ในราชอาณาจักรโปรตุเกส ซึ่งล้วนเป็นที่ที่ดีที่สุด บรรดากษัตริย์องค์แรก ๆ ทรงจับจองที่ดินเหล่านั้นเป็นของพระองค์แทนสินค้าอื่น ๆ และใครก็ตามทำการเพาะปลูกบนที่ดินดังกล่าวต้องจ่ายหนึ่งในสี่ของพืชผลให้แก่พระเจ้าแผ่นดิน ดังนั้นในราชอาณาจักรสยาม ที่ดินทั้งหมดเป็นของพระเจ้าแผ่นดินหรือของขุนนางที่ได้รับพระราชทานที่ดิน ชาวนาจึงต้องจ่ายเป็นเงินหรือพืชผลให้แก่พระเจ้าแผ่นดิน หรือขุนนางที่เป็นเจ้าของที่ดินนั้น การจัดแบ่งที่ดินมีการคิดคำนวณโดยการวัดเป็นเส้น (cem) ซึ่งคิดเป็น ๒๐ ตารางวา\* (Square braca) และ ๕๐๐ เส้นเป็นตัวเลข\*\* ที่พวกเขาใช้วัดถนนและระยะห่างระหว่างสถานที่ต่าง ๆ โดยอาศัยความรู้ดังกล่าวนี้ พวกเราได้เขียนภูมิศาสตร์ของราชอาณาจักรนั้น โดยนำมาเปรียบเทียบกับมาตราวัดระยะทางของพวกเรา เพื่อเป็นกำลังใจให้ข้าแผ่นดินรับใช้กษัตริย์โดยเฉพาะในการศึกสงคราม การกระทำอันกล้าหาญของพวกเขาจะได้รับการบันทึกลงในลักษณะของพงศาวดาร จะมีการกราบบังคมทูลให้พระเจ้าแผ่นดินทรงทราบถึงการกระทำดังกล่าวต่อหน้าพระที่นั่ง เพื่อเป็นการตอบแทนการกระทำของพวกเขา และชื่อเสียงของพวกเขาจะได้รับการยกย่องและจดจำไว้ชั่วลูกชั่วหลาน พวกเรามีชื่อเสียงเหล่านั้นจะได้รับพระราชทานรายได้จากที่ดิน ซึ่งทรงมอบให้พวกเขาเป็นระยะเวลาหนึ่ง หรือตลอดชีวิตของพวกเขา และพวกเขาไม่ต้องจ่ายส่วนแบ่งให้แก่หลวง วิธีปฏิบัติดังกล่าวนี้ไม่ได้ใช้เฉพาะพวกชนชั้นสูงเท่านั้น แต่ยังใช้กับขุนนางที่มีบรรดาศักดิ์เป็น ออกญา (Oyas) ซึ่งเทียบได้กับบรรดาศักดิ์ดยุคของเรา ตลอดไปจนถึงขุนนางบรรดาศักดิ์อื่น ๆ ด้วย พวกเขาได้รับพระราชทาน

\* เจ้าใจว่าผู้เขียนคงนำมาตราวัดระยะมาปะปนกับมาตราวัดพื้นที่—กวป.

\*\* เจ้าใจว่าผู้เขียนจะหมายถึงหน่วยวัด “โยชน์” ซึ่งเท่ากับ ๔๐๐ เส้น ไม่ใช่ ๖๐๐ เส้น ดังได้ระบุไว้—กวป.

อำนาจให้ปกครองเมืองต่าง ๆ แต่ต่างจากประเทศของเราพวกเขาจะได้รับอภิสิทธิ์ดังกล่าวในช่วงเวลาหนึ่งหรือตลอดชีวิตของพวกเขาเท่านั้น และจะต้องรับใช้พระเจ้าแผ่นดินในการสงครามด้วย โดยจัดกองทัพม้าและทหารเดินเท้าและช่างศึกจำนวนหนึ่ง เนื่องจากความดีความชอบส่วนใหญ่ มักจะมาจากการศึกสงคราม พวกเขาจึงฝึกฝนศิลปวิทยายุทธ์เสมอ แม้แต่ในยามสงบสุข ในบางเทศกาลซึ่งพระเจ้าแผ่นดินทรงจัดให้มิงงานเฉลิมฉลองกันในเมืองอยุธยา เพื่อให้พวกเขาได้แสดงความเชี่ยวชาญในการใช้อาวุธ มีเทศกาลหนึ่งจัดให้มีการเฉลิมฉลองตามลำน้ำเจ้าพระยา เป็นการชุมนุมเรือรบกว่าสามพันลำ พิธีนี้แบ่งเป็น ๒ ภาคเช่นเดียวกับงานแห่แห่นางน้ำที่แบ่งออกเป็น ๒ ภาคของชาวโรมัน หลังจากแข่งขันพายเรือซึ่งเป็นการแสดงความเข้มแข็งของฝีพายแล้ว พวกเขาก็จะเริ่มการต่อสู้ การต่อสู้ประกอบไปด้วยการต่อสู้ของ พลม้า พลช้าง และพลเดินเท้า พร้อมด้วยดาบและโล่ มีการโยนนักโทษที่รอคอยการประหารให้สัตว์ป่าดุร้าย ผู้ที่รอดตายและมีชัยชนะจะได้รับความชื่นชมจากพระเจ้าแผ่นดิน ดังนั้นผู้ที่เป็นขุนนาง และผู้ที่เกี่ยวข้องกับศึกสงครามจะทุ่มเทความพยายามในกิจกรรมดังกล่าว ส่วนใหญ่พวกเขาจะมาจากดินแดนแถบเมืองสุวรรณคโลก สุโขทัย ซึ่งเป็นดินแดนอยู่ทางตอนเหนือ พวกเขาดำเนินชีวิตที่เหลือไปในทางแสวงหาความสุขสำราญและทำตามอำเภอใจของตน พวกเขามีแนวโน้มไปในทางละโมภ และกินทุกสิ่งทุกอย่างไม่ละเว้นสิ่งสกปรกโสภมทั้งจากทะเลและบนบก พวกเขาหมกมุ่นในสตรีเพศและหึงหวงผู้หญิงของตน ดังนั้นพระเจ้าแผ่นดินก็เช่นเดียวกับพวกขุนนางทั้งหลายจึงไม่ทรงอนุญาตให้ผู้ชายเข้ามาในเขตที่พวกนางสนมกำนัลอาศัยอยู่ ผู้หญิงทำงานทุกอย่าง และพวกโหลนยีนเผ่ายามตรงทางเข้า และจากคำกล่าวของหลาย ๆ คนว่า เป็นสิ่งที่ถูกต้องที่ผู้ชายทำเช่นนั้น เพราะเมื่อคำนึงในเรื่องพรหมจารี ผู้หญิงจำเป็นที่จะต้องถูกเฝ้าดูอย่างระแวดระวัง (.....) ประชาชนและเจ้านายต่างมีขนบธรรมเนียมประเพณีมากมายแตกต่างกันไป ซึ่งเราทั้งคังไว้เพียงนี้ เพื่อกล่าวถึงตำนานภูมิศาสตร์ และนั่นเป็นการพอเพียงสำหรับข่าวคราวของราชอาณาจักรสยามที่ยิ่งใหญ่”

ตัดตอนจาก Da Asia de João de Barros (.....)

Década Terceira, Parte Primeira, Lisboa

1777, pp. 164 — 173

## คามิเอา เดอ โกอิส (ค.ศ. ๑๕๐๒--๑๕๗๔)

คามิเอา เดอ โกอิส (Damião de Góis) เป็นนักประวัติศาสตร์และนักมานุษยวิทยา และยังเป็นผู้มีชื่อเสียงในฐานะนักเดินทางและนักเขียนจดหมาย นักการทูต และภัณฑารักษ์ของหอจดหมายเหตุแห่งชาติโปรตุเกส “Torre do Tombo” หนึ่งในบรรดางานเขียนของเขาได้แก่ “Chronica do Felicissimo Rei Dom Emmanuel” (ภาค ๑ และภาค ๒, ลิสบอน ค.ศ. ๑๕๖๖ และภาค ๓, ค.ศ. ๑๕๖๗)

“(.....) อฟอนโซ เดอ อัลบูเกอ์เก ส่ง คูอาร์เต เฟร์นันเดส ในฐานะทูตมาเจริญสัมพันธไมตรีกับพระเจ้าแผ่นดินสยาม หลังจากภารกิจของคณะทูตในเมืองอยุธยาได้เสร็จสิ้นแล้ว เขาจึงเดินทางกลับโดยมีคณะทูตจากพระเจ้าแผ่นดินสยามร่วมเดินทางมาด้วย พระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกสทรงแจ้งให้พระเจ้าแผ่นดินทรงทราบโดยผ่านทางคณะทูตชุดนี้ว่า พระองค์ทรงยินดีจะช่วยเหลือพระเจ้าแผ่นดินสยามในทุกเรื่องที่ทรงมีพระประสงค์ ทรงส่งของขวัญหลายสิ่งมาถวายพระเจ้าแผ่นดินสยาม ซึ่งได้แก่ทับทิมอันมีค่า คทาทอง และภาชนะทอง พร้อมทั้งพระราชสาส์นซึ่งแสดงความพอพระราชหฤทัยที่ทรงได้เป็นเจ้าปกครองมะละกา และทรงมีกัปตันชาวโปรตุเกสอยู่ในดินแดนเพื่อนบ้านซึ่งจะให้ความช่วยเหลือเมื่อจำเป็น อฟอนโซ เดอ อัลบูเกอ์เก ยังได้ส่งของขวัญโดยผ่านทางทูตมาถวายพระราชชนนีของพระเจ้าแผ่นดินสยาม ซึ่งได้แก่กำไลข้อมือประดับเพชรพลอย และหีบทอง ๓ ใบ เมื่อทูตสยามเดินทางมาถึงมะละกา อฟอนโซ เดอ อัลบูเกอ์เกเกือบจะเสร็จสิ้นการก่อสร้างบ้อมปราการ ซึ่งมีปืนใหญ่อยู่เป็นจำนวนมาก ทูตสยามรู้สึกยินดีที่ได้เห็นทั้งหมดนี้ อฟอนโซ เดอ อัลบูเกอ์เก ได้มอบของขวัญอย่างสมเกียรติให้แก่ทูตโดยถือว่าเขาเป็นทูตของพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ พระเจ้าแผ่นดินสยามมีพระราชอำนาจมากทรงเลี้ยงช้าง ๑๐,๐๐๐-๑๒,๐๐๐ เชือกไว้ใช้ในการสงคราม เมื่อพระองค์ทรงออกรบ พระองค์ทรงใช้ช้างที่เตรียมไว้สำหรับการรบ จำนวน ๓,๐๐๐ ถึง ๔,๐๐๐ เชือก ส่วนช้างตัวอื่น ๆ ใช้เป็นพาหนะในการขนส่ง พระองค์ยังทรงมีช้างของนายทหารและของบุคคลอื่น ๆ ตลอดจนม้าและควายไว้ทรงใช้ตามแต่มีพระราชประสงค์ พระองค์ทรงมีช้างไว้ใช้ในงานราชการของประเทศกว่า ๓,๐๐๐ เชือก

ทั้งตัวผู้และตัวเมีย ด้วยเหตุนี้ราชอาณาจักรจึงเป็นแหล่งผสมพันธุ์ช้างที่สำคัญมีช้างที่เชื่องและดุร้าย พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงมีช้างเผือกเชือกหนึ่งเป็นช้างคู่บุญบารมีของพระองค์ พระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นที่รักใคร่ของประชาชนและผู้คนต่างเรียกพระองค์ว่า พระเจ้าช้างเผือก

อฟอนโซ เดอ อัลบูเกอ์เก ได้ส่งผู้แทนของเขา ซึ่งได้แก่ อันตอนิโอ เดอ มิวานดา เดอ อาเซเวโด, คูอาร์เต โกเอลโย และบุคคลอื่น ๆ ให้ติดตามทูตสยามในคราวที่ท่านทูตเดินทางกลับประเทศ พวกเขาได้นำหนังสือฉบับหนึ่งมาถวายพระเจ้าแผ่นดินพร้อมด้วยชุดเสื้อผ้ากระชากทำด้วยกำมะหยี่สีแดง หมวกเหล็ก กะบังหมวกฝักทอง ชุดอาวุธสะพาย โล่หนังอย่างดีปักไหมยกดอก ชุดเครื่องเงิน และผ้าแขนผืนทำด้วยทองและไหม ตลอดจนชุดเกราะป้องกันตัวของทหารชนิดคุณภาพเยี่ยม (.....)”

Crónica do Felicissimo Rei D. Manuel  
 composta por Damiao de  
 Góis. Nova edição conforme a  
 primeira de 1566, Parte III,  
 Coimbra, 1954, pp. 86—87

### เฟอร์เนา เมนเตส ปินโต (ระหว่าง ค.ศ ๑๕๐๐ ? และ ๑๕๑๔—๑๕๔๗)

ในฐานะทหาร พ่อค้า และนักเดินทาง เฟอร์เนา เมนเตส ปินโต (Fernão Mendes Pinto) อาศัยอยู่ในดินแดนตะวันออกเป็นเวลาหลายปี และได้เขียนบันทึกการเดินทางอันยาวนานของเขา ซึ่งอาจเป็นงานชิ้นแรกสุดของยุคขยายดินแดนของโปรตุเกสและเป็นงานวรรณกรรมชิ้นเอกชิ้นหนึ่ง บันทึกของเขามีชื่อว่า “Peregrinação” หนังสือเล่มนี้ตีพิมพ์เป็นครั้งแรกที่ลิสบอนในปี ค.ศ. ๑๖๒๔ และได้มีการแปลเป็นภาษา สเปน ฝรั่งเศส และอังกฤษ เฟอร์เนา เมนเตส ปินโต เข้ามาในประเทศไทย ๒ ครั้งในกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖

“บทที่ ๑๘๒ ว่าด้วยการเสด็จสวรรคตอันน่าเศร้าของพระเจ้าแผ่นดินสยาม และพระราชกรณียกิจอันน่าชื่นชมบางประการของพระองค์ในช่วงที่ยังมีพระชนม์ชีพอยู่

หลังจากหนึ่งวันหนึ่งคืนได้ผ่านพ้นไปแล้ว เวลา ๘ นาฬิกาของเช้าวันรุ่งขึ้น พระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น (สมเด็จพระชัยราชา) เสด็จสวรรคตท่ามกลางบรรดาขุนนางที่มาเข้าเฝ้า<sup>(๑)</sup> และเนื่องจากการเสด็จสวรรคตของพระองค์ ประชาชนได้ส่งเสียงร้องไห้ระงมพร้อมกันอย่างน่าตกตะลึงซึ่งดูเป็นเรื่องที่แปลกอยู่ และเนื่องจากพระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่ดี ทรงทำบุญสุนทาน ทรงให้ความช่วยเหลือ ทรงเมตตาให้รางวัล ทรงมีความเห็นอกเห็นใจและทรงมีจิตใจอ่อนโยนต่อคนทั้งปวง และเหนือสิ่งอื่นใด ทรงมีน้ำพระทัยที่สงบเยือกเย็น ทรงส่งเสริมให้เกิดความยุติธรรม และทรงลงโทษผู้ที่กระทำความผิดกฎหมาย พวกเขาจึงแสดงความศรัทธาและร้องไห้ด้วยความรู้สึกอันลึกซึ้ง หากทุกอย่างที่พวกเขากล่าวอ้างนั้นเป็นความจริงก็อาจกล่าวได้ว่าพระองค์ทรงเป็นกษัตริย์นอกศาสนาที่ดีที่สุด ข้าพเจ้าจะไม่พรรณนาสิ่งที่พวกเขาพูดในขณะที่พวกเขากำลังแสดงความศรัทธาเพราะข้าพเจ้าไม่ได้เห็นด้วยตาตนเอง แต่หากตัดสินจากสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงที่ข้าพเจ้าได้มีโอกาสประสบพบเห็นด้วยตนเอง ข้าพเจ้าก็มั่นใจว่าพวกเขาพูดถูก ข้าพเจ้าจะบรรยาย ณ ที่นี้เพียงสามสิ่งเท่านั้นจากบรรดาพระราชกรณียกิจหลาย ๆ สิ่ง ที่ข้าพเจ้าได้พบเห็นในระหว่างปี ค.ศ. ๑๕๔๐—๑๕๔๕ ซึ่งเป็นช่วงที่ข้าพเจ้าเดินทางเข้ามาค้าขายในราชอาณาจักรแห่งนี้ ประการแรกคือ ในปี ค.ศ. ๑๕๔๐ เมื่อ เปโร เตอ ฟาเวีย (Pero de Faria) เป็นกัปตันอยู่ที่มะละกานั้น เขาได้รับพระราชหัตถเลขาจากพระเจ้าจอห์นที่ ๓ แห่งโปรตุเกส พระองค์ทรงขอร้องให้เขาพยายามทุกวิถีทางที่จะไล่ตัว โดมินโกส เตอ ซีซาส (Domingos de Seixas) ซึ่งถูกจับตัวเป็นเชลยอยู่ในประเทศสยามเป็นเวลา ๒๓ ปีแล้ว เนื่องจากชายผู้นั้นมีความสำคัญต่อกิจการของศาสนาและกิจการของพระองค์ โดมินโกส เตอ ซีซาสผู้นี้รู้เรื่องราวเกี่ยวกับราชอาณาจักรสยามดีกว่าใคร ๆ ทั้งหมด พระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกสทรงได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับความยิ่งใหญ่ต่างๆ ของราชอาณาจักรแห่งนี้ พระองค์ทรงสั่งให้จ่ายเงินค่าไถ่และส่งตัว โดมินโกส เตอ ซีซาส ไปยังอินเดียโดยทันที โดยให้อยู่ในความดูแลของอุปราชต้อง การ์เซีย (Dom Garcia) พระองค์ทรงมีคำสั่งไปถึงอุปราชให้ส่งตัว โดมินโกส เตอ ซีซาส ลงเรือที่จะเดินทางกลับโปรตุเกสในปีนั้น เมื่อทราบ

(๑) พระชัยราชาธิราช (King Phrachai) ทรงเป็นพระราชโอรสของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (Rama Tibodi II) เสด็จสวรรคต ประมาณปี ค.ศ. ๑๕๔๖ (พ.ศ. ๒๐๘๘)

ถึงความจำเป็นและเร่งด่วนในเรื่องนี้แล้ว เปโร เดอ ฟาเรีย ได้ส่ง ฟรานซิสโก เดอ คราสโต (Francisco de Crasto) ซึ่งเป็นผู้ตีพิมพ์เงินคนหนึ่งให้เดินทางเข้ามาในฐานะทูตเพื่อจัดการในเรื่อง การไถ่ตัวโดมินโกส เดอ ซีซาส พร้อมกับชาวโปรตุเกสอีก ๑๖ คน ซึ่งถูกจับตัวเป็นเชลยใน ประเทศสยามด้วยเช่นกัน ฟรานซิสโก เดอ คราสโต ได้เดินทางมาถึงเมืองอยุธยาในขณะที่ ข้าพเจ้ายังพำนักอยู่ที่นั่น พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงให้การต้อนรับทูตด้วยไมตรีจิต และหลังจาก ทรงอ่านสาส์นที่ทูตนำขึ้นทูลเกล้าถวายและรับสั่งตามถึงเรื่องใหม่ ๆ ที่น่าสนใจแล้ว พระองค์ทรง มีคำสั่งเรื่องการไถ่ตัวโดยทันที (ซึ่งโดยปกติจะไม่ทรงปฏิบัติเช่นนี้กับทูตคนอื่น ๆ) พระราชดำรัส ตอบของพระองค์ในเรื่องนี้คือ “เนื่องจากการปล่อยตัวโดมินโกส เดอ ซีซาส ซึ่งก่ปัดนแห่งมะละกา ได้ขอร้องมานั้น จะทำให้พระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกสทรงพอพระราชหฤทัย ฉะนั้นจึงอนุญาตให้เป็นไป ตามความปรารถนาโดยทันทีพร้อมด้วยเชลยชาวโปรตุเกสคนอื่น ๆ ด้วย”

บางตอนจาก Peregrinação Nava edicão conforme

ã de 1614 Preparada e organizada por

A.J. da Costa Pimpaõ, Professor da

Universidade de Coimbra e César

Pegado, 1. Bibliotecário da Biblioteca da

Universidade. Vol. VI, Porto, 1945, pp. 26—27

“บทที่ ๑๘๘ ว่าด้วย ดินแดนอันอุดมสมบูรณ์ของราชอาณาจักรสยามและรายละเอียด  
อื่น ๆ

เนื่องจากจวบจนบัดนี้ข้าพเจ้าได้กล่าวถึงเรื่องราวการเดินทางที่ประสบผลสำเร็จของ พระเจ้าแผ่นดินพม่ามายังราชอาณาจักรสยาม ตลอดจนเรื่องราวเหตุการณ์วุ่นวายในราชอาณาจักร พะโค ข้าพเจ้าจึงคิดว่าเป็นการสมควรที่จะได้บรรยายไว้ ณ ที่นี้แม้จะเพียงสั้น ๆ ก็ตามถึงสถานที่ ดัง ความยิ่งใหญ่ ความมั่นคง และความอุดมสมบูรณ์ซึ่งข้าพเจ้าได้สังเกตเห็นในราชอาณาจักร สยาม และจักรวรรดิโซมาน (Empire of Soman) ..... ตามที่ปรากฏบนแผนที่ ราชอาณาจักร แห่งนั้นมีแนวชายฝั่งยาวเกือบ ๗๐๐ ลีค และกว้าง ๑๖๐ ลีค ส่วนใหญ่เป็นที่ต่ำ มีทุ่งนาทำการ

กสิกรรมมากมาย มีแม่น้ำไหลผ่าน ดังนั้นจึงเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร และวัวควาย บริเวณที่ราบสูงปกคลุมไปด้วยป่าไม้เอนเจลิม (angelim)\* ซึ่งมีจำนวนมากพอที่จะต่อเรือเดินทะเลทุก ๆ ประเภทได้นับเป็นพัน ๆ ลำ มีการทำเหมืองมากมายหลายแห่งทั้งเหมืองเงิน เหล็ก ตะกั่ว ดีบุก ดินประสิว และ กำมะถัน นอกจากนี้ยังมีผ้าไหม ไม้เนื้อหอม ฝรั่ง ถ่านหิน ผ้าฝ้าย ทับทิม ไพลิน งาช้าง และทอง และแต่ละอย่างก็มีปริมาณมาก ป่าแถบชายฝั่งอุดมไปด้วยไม้กฤษณา และไม้ค่า ซึ่งทุกปีจะถูกส่งลงเรือสำเภากว่า ๑๐๐ ลำ เพื่อส่งไปยังจีน อันนันัม เลอคิโอส (Lequios) กัมพูชา และเซปาน (Chepan) นอกจากนี้ยังมี ชงขง น้าผง และน้ำตาลเป็นจำนวนมาก ในราชอาณาจักรแห่งนี้ค่าภาคหลวงขึ้นสูงถึง ๑๒ คอนโตสทองคำ (contos) นอกเหนือไปจากผลประโยชน์มากมายที่บรรดาเจ้าเมืองต่าง ๆ ปฏิบัติหน้าที่รับใช้ราชอาณาจักร ภายใต้อำนาจการปกครองของราชอาณาจักร มีเขตที่ผู้คนอาศัยอยู่เป็นจำนวน ๒,๖๐๐ แห่งซึ่งพวกเขาเรียกว่า Prodom\*\* ซึ่งเปรียบได้กับเมืองของพวกเรา พวกเขาไม่ได้นับหมู่บ้านเล็ก ๆ รวมเข้าไปด้วย ส่วนใหญ่ของเมืองเหล่านี้ไม่มีเครื่องป้องกันใด ๆ ยกเว้นระเนียดไม้ ซึ่งกองกำลังขนาดเล็กก็สามารถผ่านเข้าไปได้อย่างง่ายดาย ผู้ที่อาศัยอยู่ในที่เหล่านี้นอกจากจะอ่อนแอทางกำลังแล้ว ยังไม่มีอาวุธไว้ต่อสู้ป้องกันตัวอีกด้วย เมืองหลวงของจักรวรรดินี้คือ อูรยา ซึ่งข้าพเจ้าได้เคยกล่าวถึง กำแพงที่ล้อมรอบตัวเมืองอูรยาก็ก่อด้วย โคลน อิฐและดินทูป บางคนกล่าวว่าในตัวเมืองอูรยามีบ้านเรือนเป็นจำนวนทั้งสิ้น ๕๐๐,๐๐๐ หลังคาเรือน และ ๑๐๐,๐๐๐ หลังคาเรือนในจำนวนนี้เป็นบ้านเรือนของชาวต่างชาติจากส่วนต่าง ๆ ของโลก เนื่องจากเป็นราชอาณาจักรที่มั่นคงและมีอาณาเขตขยายไปถึง ชาว บาห์ลี มาตุรา อันเจนิโอ บอร์เนียว และโซลอร์ ทุก ๆ ปีจะมีเรือสำเภากว่า ๑,๐๐๐ ลำ เข้ามาค้าขายไม่นับรวมเรือขนาดเล็กอื่น ๆ ดังนั้นตามลำแม่น้ำและท่าเรือต่าง ๆ จึงเต็มไปด้วยเรือสินค้าดังกล่าว

\* จากการสอบถามนักวิชาการกรมป่าไม้ angelim เป็นต้นไม้ที่พบในทวีปอเมริกาใต้ เป็นไม้เนื้อแข็งใช้ทำเฟอร์นิเจอร์ ไม่พบว่ามีการนำไม้ชนิดนี้มาปลูกในเมืองไทย - กวป.

\*\* คำในเอกสารของชาวสเปนที่เดินทางเข้ามาติดต่อกับไทยในสมัยอยุธยา เขียนว่า Prodiem สันนิษฐานว่าเป็นคำไทยที่ชาวต่างชาติเรียกเพี้ยนไปจากคำว่า "เวียง" ซึ่งหมายถึงเมืองที่มีกำแพงล้อม - กวป.

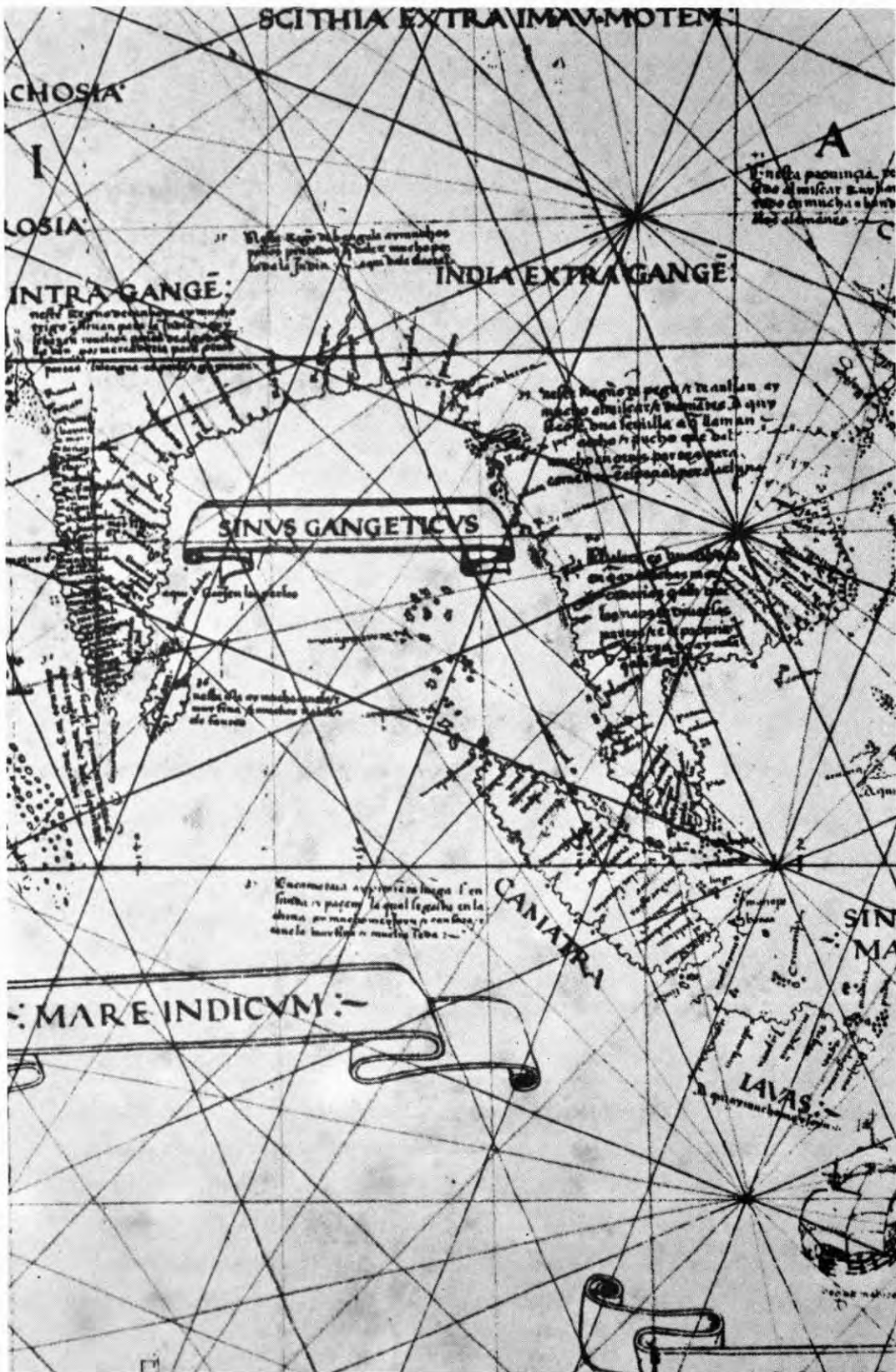
โดยพระอุปนิสัยพระเจ้าแผ่นดินไม่ได้ทรงเป็นทรวาษย์ รายได้จากภาษีทั่วราชอาณาจักรถูกนำไปถวายให้วัดต่าง ๆ และนั่นจึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ไม้อัตราการเก็บภาษีจึงต่ำมาก เนื่องจากโรงภาษีไม่สามารถเก็บเงินไว้เพื่อประโยชน์ของตน พ่อค้าจะถูกขอร้องให้จ่ายตามแต่จิตศรัทธาที่จะทำบุญ สยามมี ๑๒ ลัทธินิกายเช่นเดียวกับพะโค ตำแหน่งอันยิ่งใหญ่ของพระเจ้าแผ่นดินเรียกว่า Prechau saleu ซึ่งหมายความว่าสมาชิกผู้ศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้า พระองค์จะปรากฏพระองค์ต่อหน้าที่สาธารณะชนปีละ ๒ ครั้ง ซึ่งทั้งสองวโรกาสนั้น พระองค์จะทรงปรากฏพระองค์ในลักษณะที่แสดงความยิ่งใหญ่ทั้งในทางอำนาจบารมีและความมั่งคั่ง ถึงแม้ว่าพระองค์จะทรงมีความสำคัญยิ่ง พระองค์ก็ทรงยอมรับในความเหนือกว่าของพระเจ้าแผ่นดินจีน พระองค์ทรงส่งเครื่องบรรณาการไปถวายพระเจ้าแผ่นดินจีน เพื่อที่ว่าพระองค์จะได้ส่งสำเนาไปค้าขายยังเมืองท่าคอมไฮ (Comhay) ในราชอาณาจักรแห่งนี้มีพริกไทย ชิง อบเชย การบูร หินงมูมิสและสินค้าอื่น ๆ ซึ่งล้วนมีปริมาณมากทั้งสิ้น ดังนั้นจึงเป็นความจริงที่จะกล่าวอย่างที่ว่าข้าพเจ้าเคยได้ยินได้ฟังมาหลายครั้งแล้วว่า ราชอาณาจักรสยามเป็นดินแดนที่ยิ่งใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของโลก และเป็นดินแดนที่ง่ายต่อการเข้าครอบครองและรักษาไว้กว่าดินแดนอื่น ๆ ถึงแม้ว่าจะมีขนาดเล็ก (.....)”

บางตอนจาก Pergrinaçao. Nova edicão

conforme à de 1614 (...) Vol. VI, Porto,

1945, pp. 58—60

“(....) ในราชอาณาจักรแห่งซอร์โน (The Kingdom of Sornau) หรือเรียกว่า สยามที่ซึ่งข้าพเจ้าได้มาเยือนถึงสองครั้ง ข้าพเจ้าเดินทางไปยังอยุธยาซึ่งเป็นที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดิน และข้าพเจ้าอาจกล่าวได้ว่าเป็นราชสำนักที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในดินแดนแถบนั้น เมืองนี้มีลักษณะเหมือนเวนิส เนื่องจากผู้คนสัญจรโดยทางน้ำมากกว่าทางบก ข้าพเจ้าได้ยินหลายคนพูดว่าที่นี่มีเรือกว่า ๒๐๐,๐๐๐ ลำทั้งขนาดใหญ่และเล็ก ข้าพเจ้าไม่ทราบว่ามีจำนวนถึง ๒๐๐,๐๐๐ ลำหรือไม่ แต่ข้าพเจ้าเคยเห็นลำน้ำที่เนืองแน่นไปด้วยเรือจนไม่มีใครผ่านเข้าไปได้เป็นระยะถึง ๑ ลีล เนื่องจากงานฉลองต่าง ๆ จะจัดขึ้นตามแม่น้ำรอบตัวเมือง แต่จะงานจะมีเรือ



ในสมุดแผนที่ปี พ.ศ. ๒๐๗๒ (ค.ศ. ๑๕๒๙) ของ Diogo Ribeiro เขาได้เขียนลงบนแผนที่ของสยามว่า “ในราชอาณาจักรพระโคและสยามเราจะพบ  
ขนมและเพชรเป็นจำนวนมาก ที่ได้มีการปลุกพืชที่เรียกว่า cacho หรือ pucho ซึ่งเป็นอาหารที่คล้ายกับดินแดนอื่นๆ โดยเฉพาะในจีน

หน้าว่าง

เข้ามาเที่ยวชมประมาณ ๕๐๐ ล้า และบางครั้งก็มีจำนวนกว่า ๑,๐๐๐ ล้า ประชาชนเรียกพระเจ้าแผ่นดินว่าเปรคาซาล Precaocale\* ซึ่งมีคนอธิบายความหมายให้ข้าพเจ้าฟังว่าตัวแทนของพระเจ้า\*\* ไม่มีชาวต่างประเทศคนใดได้รับอนุญาตให้เข้าชมพระราชวังของพระองค์ ยกเว้นบรรดาทูตานุทูตหรือบุคคลที่จะมาเป็นขุนนางของพระองค์ พระราชวังด้านนอกเป็นโลหะ ส่วนข้างในตกแต่งด้วยทองจำนวนมาก พระเจ้าแผ่นดินจะเสด็จออกปีละสองครั้ง เพื่อให้ประชาชนได้เห็นพระองค์ ขบวนเสด็จติดตามด้วยช้างจำนวน ๒๐๐ เชือก ซึ่งมีขุนนางและนายทหารเป็นผู้ขี่ และมีทหารรักษาพระองค์อีกประมาณ ๕,๐๐๐-๖,๐๐๐ คน คอยติดตาม นอกจากนี้ยังมีช้างอีก ๑๒ เชือก และบนหลังช้างเหล่านั้นมีสัปคับหุ้มทอง พระเจ้าแผ่นดินประทับบนหลังช้างทรงบนสัปคับที่ตกแต่งอย่างงดงาม มีมหาดเล็กคนหนึ่งนั่งอยู่บนหัวช้างในมือถือเชือกทอง ทางด้านขวามือแขวนถุงบรรจุเหรียญเงินซึ่งพระองค์ทรงโปรดทานให้ราษฎร ข้าพเจ้าเคยเห็นพระเจ้าแผ่นดินเสด็จพระราชดำเนินทางชลมารคเป็นการพักผ่อนพระราชอิริยาบถในเรือซึ่งใช้ในการสงคราม มีขนาดกว้างกว่าเรือรบ และมีปีกสองข้างเหมือน เซรีนา (Serena) ใบพายประดับทองและเครื่องประดับต่าง ๆ ของเรือก็โอ้อ่างงามเช่นกัน มีขบวนเรือตามเสด็จอีก ๑๒ ล้า ไม่มีใครได้รับอนุญาตให้นั่งบนที่นั่งที่จัดไว้บนเรือทั้ง ๑๒ ล้า นั้น เมื่อข้าราชสำนักเดินผ่านที่นั่งดังกล่าวพวกเขาจะถวายคำนับประหนึ่งว่ามีพระเจ้าแผ่นดินประทับบนนั้น นอกจากนี้ยังมีขบวนเรือของนายทหารและขุนนางคนสำคัญ ๆ อีก จำนวน ๑๒๐ ล้า ทุกคนล้วนมีสง่าราศี และจะแยกได้ว่าใครเป็นใครจากเครื่องหมายที่พลพายของของแต่ละท่านสวมใส่อยู่ มีเรือและผู้คนจำนวนมากมายมาคอยรับเสด็จพระองค์ ประชาชนเรียกพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นี้ว่า พระเจ้าช้างเผือก เนื่องจากพระองค์ทรงมีช้างเผือกเชือกหนึ่ง ซึ่งเป็นช้างลักษณะพิเศษไม่พบในที่อื่น ๆ เป็นช้างที่สวยงาม

\* ช่วงเวลาดังกล่าวตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิหรือพระเจ้าช้างเผือก (พ.ศ. ๒๐๕๑-พ.ศ. ๒๑๑๑) ซึ่งเป็นพระนามพิเศษที่ถวายเพิ่มพระเกียรติยศ เพราะทรงได้ช้างเผือกมาสู่พระบารมีในรัชสมัยของพระองค์-กวป.

\*\* ความเชื่อที่ว่าองค์พระมหากษัตริย์ เป็นเทวะหรือเทพเจ้าเป็นแนวความคิดของลัทธิเทวราชหรือไฮเลนทร์ ซึ่งเป็นคติของศาสนาฮินดูที่เผยแพร่เข้ามาในบรรดาประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยรับคตินี้จากขอมในสมัยอยุธยา-กวป.

ที่สุดในบรรดาช้างทั้งหลาย ครั้งหนึ่งข้าพเจ้าได้เห็นเขาน้ำช้างตัวหนึ่งลงไปอาบน้ำในแม่น้ำพร้อมด้วยม้าท่าทางปราดเปรียวจำนวน ๑๖๐ ตัว ซึ่งเป็นม้าพันธุ์พื้นเมืองของดินแดนนั้น ช้าง ๘๓ เชือกพร้อมสัปคับขนาดใหญ่ซึ่งมีนายทหารและขุนนางนั่งอยู่เดินนำหน้าช้างเผือกซึ่งแวดล้อมไปด้วยบรรดาม้าฉัตรสีขาวจำนวน ๒๔ ฉัตรเพื่อกันแดดให้ช้างเผือก มีทหารประมาณ ๓,๐๐๐ คน พร้อมอาวุธให้การอารักขาช้างเผือกเชือกนี้ และทั้งหมดนี้เดินทางไปด้วยบรรยากาศรื่นเริงสนุกสนาน เบื้องหน้าและเบื้องหลังช้างเผือกมีขุนนางนั่งบนหลังช้างจำนวน ๓๐ คน บนหลังช้างเผือกมีสัปคับหุ้มทอง มีโชเงินขนาดใหญ่พันรอบตัวช้างเผือกคล้ายเข็มขัดและยังมีโชเงินอีกเส้นหนึ่งพันอยู่รอบคอและอกของมันด้วย

ข้าพเจ้าได้รับการบอกเล่าว่าช้างเผือกได้รับการตกแต่งด้วยเครื่องเงินเนื่องจากกำลังจะไปอาบน้ำ แต่ถ้าเป็นงานเฉลิมฉลองอื่น ๆ ช้างเผือกก็จะแต่งเครื่องทรงที่เป็นทองล้วน ช้างเผือกแบกลูกโลกทองไว้บนวง ลูกโลกมีขนาดเท่ากับสองหัวคน ที่ริมแม่น้ำมีการสร้างยกพื้นเพื่อไว้ให้ช้างยืนอาบน้ำ ข้าพเจ้าไม่ได้ดูพิธีอาบน้ำดังกล่าว แต่ข้าพเจ้าได้รับทราบมาว่าพิธีดังกล่าวมีการตระเตรียมอย่างดียิ่ง ถนนที่ช้างเผือกเดินผ่านจะได้รับการตกแต่งประดับประดาเช่นเดียวกับถนนในโปรตุเกสในโอกาสที่มีการแข่งขันหรือมีการเฉลิมฉลอง และเมื่อช้างเผือกหยุด ทุกคนต้องหยุดตามไปด้วย

พระเจ้าแผ่นดินพม่าทรงเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่พระองค์หนึ่ง พระองค์ทรงตัดสินพระทัยที่จะเอาชนะประเทศสยาม และพระองค์เองจะทรงได้เป็นพระเจ้าช้างเผือก พุกามอยู่ห่างจากสยามเป็นระยะทาง ๑๗๐ ลีล ไม่มีถนนที่จะไปถึงกัน ดังนั้นกษัตริย์พระองค์นี้จึงทรงอาศัยเข็มทิศและเดินทางบุกป่าฝ่าดงเข้ามา พระองค์ทรงออกเดินทางพร้อมด้วยทหาร ๓๐๐,๐๐๐ คน เพื่อจะชิงเอาช้างเผือกตัวนี้ พระองค์ทรงสูญเสียทหารไป ๑๐๐,๐๐๐ คน ในการรบ เมื่อพระองค์ทรงมาถึงเมืองหลวงของราชอาณาจักรสยาม พระองค์ทรงเข้าโจมตีหลายครั้งแต่ก็ทรงต้องถอยกลับไปเนื่องจากไม่อาจทรงยึดเมืองหลวงได้ กล่าวกันว่าพระองค์ทรงฆ่าหรือจับคนไทยไว้เป็นเชลยกว่า ๒๐๐,๐๐๐ คน ขณะนี้เป็นเวลาล่วงมาสามปีแล้วนับตั้งแต่ช้างเผือกเชือกนั้นได้ตายลง

พระเจ้าแผ่นดินทรงโศกเศร้ามาก และทรงจัดให้มีพิธีฝังศพอย่างเป็นทางการ พวกพ่อค้าเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า พระเจ้าแผ่นดินทรงใช้จ่ายพระราชทรัพย์เป็นจำนวน ๕๐๐ ชั่งเงิน เพื่อความสงบสุขของดวงวิญญาณของข้างเผือกนี้ ซึ่งเท่ากับเงินโปรตุเกส ๒๔,๐๐๐ ครูซาโด (cruzado) ได้จัดให้มีการไว้ทุกข์เป็นเวลา ๑ เดือน พวกเขาใช้ไม้กฤษณาและไม้จันทน์ซึ่งเป็นไม้กลิ่นหอมในการเผาร่างข้างเผือกนี้ ในระหว่างนั้นพวกเขาพบข้างเผือกอีกเชือกหนึ่งซึ่งมีขนาดเล็กกว่าในบริเวณภูเขาหรือทะเลทรายแห่งจนาชาคาริม (Janachacarim) พระเจ้าแผ่นดินทรงจัดงานฉลองต้อนรับข้างเผือกตัวใหม่ และทรงเลี้ยงดูไว้เช่นเดียวกับตัวแรก ประชาชนของราชอาณาจักรนับถือบูชาธาตุต่าง ๆ ว่าเป็นพระเจ้าของพวกเขา และเมื่อมีคนตาย ถ้าผู้ตายนับถือธาตุน้ำ ร่างของเขาจะถูกโยนลงแม่น้ำ ถ้าเชื่อถือในไฟ ร่างของเขาก็จะถูกนำไปเผาในกองเพลิง ผู้ที่นับถือธาตุดิน ร่างของเขาก็จะถูกฝังลงดิน ในขณะที่ผู้นับถือธาตุลม ร่างของเขาก็จะถูกนำไปวางไว้บนฝั่งแม่น้ำให้แห้งกินเป็นอาหาร (...) ในเมืองหลวงแห่งนี้ มีสุเหร่า ๗ แห่ง เป็นของพวกเติร์กและอาหรับ มีเคหสถานของพวกมัวร์ในเมืองนี้ประมาณ ๓๐,๐๐๐ หลังคาเรือน และเป็นการสมควรที่บรรดาทหารของโคร (Chro) จะได้รับความอับอายที่นิกายของพระมะหะหมัดน่าจะเผยแพร่ออกไปอย่างกว้างขวางในดินแดนส่วนนี้เมื่อเทียบกับความบ้าคลั่งอันชั่วร้ายของนิกายนี้ พวกแขกมัวร์เหล่านี้ยังคงสั่งสอนศาสนาตามคัมภีร์โบราณของพระมะหะหมัดต่อไป พระเจ้าแผ่นดินทรงอนุญาตให้แต่ละคนเลือกนับถือพระเจ้าองค์ใดก็ได้ตามใจปรารถนาของแต่ละคนไม่ว่าจะเป็นพวกมัวร์หรือพวกนอกศาสนา โดยพระองค์ทรงมีเหตุผลในเรื่องนี้ว่าถึงอย่างไรพระองค์ก็ทรงเป็นพระเจ้าอยู่หัวเพียงพระองค์เดียวของพวกเขา ในตอนปลายฤดูหนาว พระเจ้าแผ่นดินเสด็จลงทรงในแม่น้ำเพื่อเป็นสิริมงคลแก่แม่น้ำ และประชาชนจะได้บริโภคน้ำในแม่น้ำได้โดยปราศจากอันตราย น้ำซึ่งพระเจ้าแผ่นดินใช้ล้างพระบาทนั้น พวกขุนนางจะนำไปเก็บไว้ที่บ้านของตนโดยถือว่าเป็นเกียรติอย่างยิ่งแก่พวกเขา เมื่อข้าพเจ้าพำนักอยู่ในราชอาณาจักรสยามเป็นเวลาที่มีจันทร์ปราศ เป็นเวลาหนึ่งชั่วโมงหลังเที่ยงคืน (ชาวสยามเชื่อว่าเกิดจากงูกลืน

ดวงจันทร์)\* พวกเขาจึงป็นชั้นฟ้าทำเสียงดังอีกทีก็โดยการทุบตีประตูและร้องตะโกนทั้งบนบกและในทะเล เพื่อวอนขอให้โลกปล่อยดวงจันทร์ไว้ตามลำพังอย่าได้กลืนดวงจันทร์ (การกระทำดังกล่าว ทำให้ชาวโปรตุเกสซึ่งอยู่ในประเทศนั้นคิดว่ามีการก่อการกบฏขึ้นในเมือง) พระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้นจะทรงต้อนรับทูตจากกษัตริย์ประเทศอื่นที่นำต้นไม้เงินต้นไม้ทองมาถวายพระองค์เท่านั้น อันเป็นสัญลักษณ์ว่าพระองค์ทรงอยู่ในฐานะที่เหนือกว่ากษัตริย์อื่น ๆ และเพื่อเป็นการตอบแทนพระเจ้าแผ่นดินสยามจะพระราชทาน หมวกเกราะทำด้วยทองและกล่องเล็ก ๆ ทำด้วยทองมีลักษณะเหมือนกล่องบรรจุเครื่องหอมแก่ทูต และทั้ง ๆ ที่ทรงเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ดังได้พรรณนามาแล้วนี้ พระองค์ก็ยังทรงเป็นข้าแผ่นดินของพระเจ้าแผ่นดินจีน\*\* และทุกปีพระองค์จะทรงแต่งทูตไปเมืองจีน เพื่อแสดงถึงการยอมรับอยู่ใต้อาณัติของจีน (.....)”

บางตอนจาก จดหมายซึ่งเขียนที่มะละกาในปี ค.ศ. ๑๕๕๔

ส่งถึง บรรดาบาทหลวงคณะเยซูอิต คัดลอกลงในหนังสือ

Fernão Mendes Pinto. Subsídios para  
a sua Biografia (...), โดย Christóvão Aires,

Academia das Ciências, Lisboa, 1904

หน้า 63—65

\* ตามคคชของไทย เชื่อว่าเป็นเพราะราหูอมจันทร์—กบป.

\*\* มักเกิดการเข้าใจผิดเกี่ยวกับการที่กษัตริย์ไทยทรงส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวาย พระเจ้ากรุงจีนหรือเรียกว่าประเพณีจิ้มก้อง ว่าเป็นการยอมอ่อนน้อมเป็นเมืองประเทศราชของจีน แต่ไทยถือว่าเครื่องราชบรรณาการนั้นเป็นการแสดงอัชฌาศัยไมตรี คำว่าจิ้มก้องเป็นภาษาจีน แปลว่า การให้ของกำนัล หมายถึง การที่ประเทศต่าง ๆ ส่งเครื่องราชบรรณาการให้แก่พระเจ้ากรุงจีนเพื่อแสดงสันถวไมตรีต่อกันในฐานะเมืองพี่เมืองน้อง — กบป.

การพระราชทานที่ดินให้แก่ชาวโปรตุเกส

ในปี ค.ศ. ๑๕๒๐ (พ.ศ. ๒๓๖๓)

หน้าว่าง



สถานทูตโปรตุเกสในกรุงเทพมหานคร

หน้าว่าง

## การพระราชทานที่ดินให้แก่ชาวโปรตุเกสในปี ค.ศ. ๑๕๒๐ (พ.ศ. ๒๓๖๓)

โดย เฮลเดอร์ เดอ เมนดอนซา เอ กุนญา (Hélder de Mendonça e Cunha)

โปรตุเกสได้ติดต่ออย่างเป็นทางการกับราชอาณาจักรสยามเป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. ๑๕๑๑ (พ.ศ. ๒๐๕๔) ณ กรุงศรีอยุธยา ที่จริงแล้วทันทีที่ได้ชัยชนะที่มะละกา อฟอนโซ เดอ อัลบูเกอ์เคว (Afonso de Albuquerque) ได้ส่ง ดูอาร์เต เฟร์นันานเดส (Duarte Fernandes) พร้อมด้วยสาส์นเจริญสัมพันธไมตรี ให้นำของขวัญชิ้นใหญ่หลาย ๆ อย่างแก่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ซึ่งในขณะนั้นทรงมีเรื่องบาดหมางกับสุลต่านมะละกา เนื่องจากสุลต่านไม่ได้ส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองมาถวายเป็นเครื่องบรรณาการประจำปีอันเป็นสิ่งที่เขาได้เคยปฏิบัติ พระเจ้าแผ่นดินสยามได้ทรงให้การต้อนรับ<sup>(๑)</sup> ด้วยมิตรไมตรีอันดีแก่ทูตชาวโปรตุเกส และทรงแสดงความพอพระราชหฤทัยที่ชาวโปรตุเกสได้ปราบปรามสุลต่านผู้ก่อการกบฏขึ้น

สองสามปีต่อมาในปี ค.ศ. ๑๕๑๘ ราชอาณาจักรสยามและโปรตุเกสได้ลงนามในสัญญาทางไมตรีและการค้าเป็นครั้งแรก โดยฝ่ายโปรตุเกสได้สัญญาว่าจะให้ความช่วยเหลือทางการทหารแก่สยาม และฝ่ายสยามก็ได้ให้ออกสิทธิแก่โปรตุเกสในด้านศาสนาและการพาณิชย์เป็นการตอบแทน ผู้ทำสัญญานี้คือทูต ดูอาร์เต โกเอลโย (Duarte Coelho) สัญญานี้เป็นสัญญาฉบับแรกที่ชาวสยามลงนามตกลงกับประเทศในยุโรป หลังจากนั้นชาวโปรตุเกสจำนวนมากได้เดินทางเข้ามาในประเทศไทยและสอนชาวสยามให้รู้จักศิลปะในการสงคราม การสร้างบ่อนปราการ การทำอาวุธ และเข้ามีส่วนร่วมในการสงครามที่สยามทำกับบรรดาประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศพม่า ในช่วงรัชสมัยสมเด็จพระชัยราชาธิราช ซึ่งขึ้นครองราชย์ในปี ค.ศ. ๑๕๓๖ มีชาวโปรตุเกส ๑๒๐ คนในกองทหารรักษาพระองค์อันเป็นสิ่งซึ่งให้เห็นอกสิทธิของชาวโปรตุเกสในราชสำนักสยาม

เพื่อแสดงความซาบซึ้งในความช่วยเหลือของชาวโปรตุเกส พวกเขาได้รับพระราชทานที่ดินและได้ตั้งถิ่นฐานขึ้นเป็นครั้งแรก มีชาวโปรตุเกสอาศัยอยู่กว่า ๒ พันคน ชาวโปรตุเกสได้

๑) Prince Chula chakabongse, Lords of Life, Redman, London, 1967, 2 nd. ed. p. 36.

สร้างโบสถ์เซนต์ ปอล โบสถ์เซนต์ โทมัส ทุกวันนี้บริเวณดังกล่าวนี้ยังคงมีชื่อเรียกว่า “บ้านโปรตุเกส” ที่ดินนี้ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา มีความยาวกว่า ๒ กิโลเมตร และเนื่องจากบริเวณดังกล่าวมีคลองอยู่ล้อมรอบ นักเขียนบางคนจึงเรียกบริเวณนี้ว่า “เกาะโปรตุเกส” (Island of Portuguese)

เมื่อกรุงศรีอยุธยาถูกพม่าทำลายลงในปี ค.ศ. ๑๗๖๗ ชุมชนโปรตุเกสที่อยู่ชานเมืองพลอยสูญสิ้นไปด้วย พระเจ้าแผ่นดินในอนาคต (พระยาตากสิน) ผู้ทรงสามารถกอบกู้เอกราชของราชอาณาจักรสยามได้ในปีถัดมา ได้พระราชทานที่ดินบริเวณเมืองหลวงใหม่ที่ธนบุรีให้แก่ชาวโปรตุเกสซึ่งช่วยพระองค์ต่อสู้กับพม่า ที่ดินใหม่นี้อยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ชุมชนแห่งใหม่นี้มีชื่อว่า “ดินแดนแห่งไม้กางเขนอันศักดิ์สิทธิ์” (the Settlement of the Holy Cross) ในบรรดาผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนดังกล่าว ยังมีบางครอบครัวที่ใช้ชื่อโปรตุเกสอยู่ เช่น จีซัส (Jesus) สองคนในจำนวนนั้น ทำขนมหวานชิ้นเล็ก ๆ ขาย ซึ่งกล่าวกันว่ามาจากตำรับดั้งเดิมของโปรตุเกส<sup>(๒)</sup>

ในช่วงเวลาที่ย้ายเมืองหลวงจากฝั่งธนบุรีมาทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงยกที่ดินซึ่งมีความสำคัญและมีค่าอย่างยิ่งแห่งหนึ่งให้แก่พระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกสในปี ค.ศ. ๑๗๘๖ ที่ดินนี้อยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาใกล้กับสถานทูตโปรตุเกสในปัจจุบัน พื้นฐานของโปรตุเกสแห่งใหม่นี้มีชื่อว่า “โรซารี” (The Rosary) ซึ่งได้มอบให้แก่โปรตุเกส “เนื่องจากชาวโปรตุเกสได้ให้ความช่วยเหลือในการสู้รบกับกษัตริย์พม่า<sup>(๓)</sup>” เฟรเดอริโก ฟรานซิสโก ดาส ซากัส (Frei Francisco das Chagas) ซึ่งถูกส่งตัวมาจากเมืองกัวเพื่อให้มาดูแลชาวโปรตุเกสได้สร้างโบสถ์ขึ้นที่นั่น สมาชิกในชุมชนแห่งใหม่ได้สร้างบ้านเรือนและประกอบการค้า พวกเขายังต่อเรืออีกด้วย เรือหลายลำในจำนวนนั้น เช่น เรือ “คอนคอร์เดีย” (Concordia) ได้บริการขึ้นทะเบียนไว้ที่สถานกงสุลโปรตุเกสในกรุงเทพฯ

๒) ข้าพเจ้าขอเพิ่มเติมว่า ขนม “fios do ovos” (ฝอยทอง) ของเราเป็นขนมหวานขึ้นชื่อของไทยอย่างหนึ่ง

๓) จาก the Letter of Concession ส่งถึงผู้รับที่เมืองกัวในวันที่ ๒๘ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๖

ในหนังสือการพระราชทานที่ดินของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มีข้อความระบุไว้ว่า “พระเจ้าแผ่นดิน (สยาม) ทรงรู้สึกสำนักในบุญคุณของสมเด็จพระราชินิตี มาเรีย ที่ ๑ ที่ทรงมีน้ำพระทัยเมตตากรุณาอันเป็นเครื่องหมายของไมตรีจิตที่มีอาจสัมผัสเดือนได้ในวันจันทร์.....ในอนาคตพระเจ้าแผ่นดินสยามจะไม่ทรงก่อให้เกิดความไม่สะดวกขึ้นในการส่งกองทหารและกระสุน แต่ทรงขอร้องให้โปรตุเกสมีคำสั่งไปยังรัฐบาลที่เมืองกัวให้ส่งปืนคาบศิลาจำนวน ๓,๐๐๐ กระบอกในระหว่างปี ค.ศ. ๑๗๘๗ หากข้าแผ่นดินของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทปรารถนาจะจัดตั้งโรงสินค้า พระเจ้าแผ่นดินสยามก็ทรงเต็มพระราชหฤทัยที่จะพระราชทานที่ดินให้เพื่อการนี้ ซึ่งอาจจะมีการสร้างโบสถ์บนที่ดินนั้น.....” เรื่องที่พระเจ้าแผ่นดินทรงยินดีจะพระราชทานที่ดินเพื่อจุดประสงค์ในการสร้างโรงสินค้าซึ่งเป็นที่ทราบในขณะนี้ว่าเป็นการตั้งถิ่นฐานในด้านการค้าขึ้นที่กรุงเทพฯ นั้นได้มีการปฏิบัติให้เป็นผลในเวลาต่อมา

ในปี ค.ศ. ๑๘๒๐ ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรตุเกสได้รับพระราชทานที่ดินเพื่อจัดตั้งโรงสินค้าโปรตุเกส และบ้านพักของกงสุลโปรตุเกสคนแรก คือ มานูเอล ดา ซิลเวรา (Manuel da Silveira) หนังสือการพระราชทานที่ดินดังกล่าวมีใจความดังนี้ :—(๔)

๔) อย่างไม่ต้องสงสัยหนังสือนี้ เป็นบัญชีลึกลับที่ผนวกอยู่กับหนังสือแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันระหว่างประเทศสยามและโปรตุเกสในการฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการทูต ในวันที่ ๘ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๘๒๐ ในหนังสือแลกเปลี่ยนดังกล่าว ซึ่งพิมพ์เผยแพร่ที่กรุงเทพฯ ในปี ค.ศ. ๑๘๓๐ โดยมีชื่อในภาคภาษาอังกฤษว่า “Documents from the Royal Colonial Institute London” มีข้อความไว้ในย่อหน้ารองสุดท้ายว่า “มาตรา ๒๓ มาตราที่กล่าวอ้างไว้ข้างบนนั้น เขียนเป็นภาษาสยามและโปรตุเกสในความหมายเดียวกัน เนื่องจากคนที่รู้ภาษาโปรตุเกสในประเทศนี้มีจำนวนมากในภาษาโปรตุเกสไม่ดีพอ ดังนั้นหนังสือจึงเขียนขึ้นเป็นสองภาษาเพื่อหลีกเลี่ยงความเข้าใจผิดอันอาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต อุปราชจะรู้สึกยินดีที่จะได้รับและเก็บรักษาต้นฉบับของทั้งสองภาษาไว้ในครอบครอง” (ฉบับแปลภาษาอังกฤษ ใน Burney papers of the R C I, C. XIX. 3) ดังนั้นหนังสือที่เรานำมาลงในที่นี้อาจจะเขียนทั้งในภาษาสยามและโปรตุเกสด้วย

ต้นฉบับของหนังสือนี้พร้อมด้วยตราประทับของกระทรวงอยู่ที่ลิสบอน และอาจจะมีสำเนาอยู่ที่เมืองกัว แต่ยังไม่มีการติดตามในเรื่องนี้

“ข้าพเจ้า เจ้าพระยาสุรียวงค์มนตรี เสนาบดีในพระเจ้าแผ่นดินสยาม ขอแจ้งให้  
 ๑ พล ๑ ตี. ดีโอโก เดอ ซูซา (D. Diogo de Souza) อุปราชและผู้สำเร็จราชการแห่งทะเลและ  
 ดินแดนในรัฐต่าง ๆ ของอินเดียทราบว่า เราได้รับหนังสือและของขวัญต่าง ๆ ที่ ๑ พล ๑ ส่งมา  
 พร้อมกงสุลใหญ่ ซึ่งข้าพเจ้าได้นำเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินสยาม พร้อมด้วยผู้บังคับการเรือ “บริก”  
 (Brig) และบรรดาเจ้าหน้าที่ของเขา และหลังจากที่พระองค์ได้ทรงพิจารณาข้อความในจดหมายของ  
 ๑ พล ๑ ตลอดจนข้อเสนอของท่านและทูตแห่งมาเก๊า ในการฟื้นฟูสัมพันธไมตรีแต่ครั้งโบราณ-  
 กาลกับราชอาณาจักรแห่งนี้และจัดตั้งโรงสินค้าพร้อมด้วยบ้านพักของกงสุลในราชอาณาจักรนี้  
 ด้วยนั้น ทางฝ่ายสยามจะได้ดำเนินมาตรการต่าง ๆ ที่จะปฏิบัติให้เป็นไปตามนั้น และได้มีการมอบ  
 กรรมสิทธิ์ที่ดินผืนหนึ่งให้แก่กงสุลใหญ่ คาร์โลส มานูเอล ดา ซิลเวรา ซึ่งเห็นว่าที่ดินนั้นอยู่  
 ในทำเลที่สะดวกและเหมาะสม กล่าวคือ มีระยะ ๗๒ ฟาธอมของสยามไปตามฝั่งแม่น้ำ และลึก  
 ๕๐ พร้อมด้วยอยู่ต่อเรือ ๒ หลัง นอกจากนี้ชาวโปรตุเกสทุกคนยังคงได้รับอภิสิทธิ์ให้เข้ามาค้าขาย  
 ได้ตั้งกาลก่อน เนื่องจากพระองค์ทรงโปรดปรานชาติโปรตุเกสมากกว่าชาติอื่น ๆ ทั้งหมด กงสุล-  
 ใหญ่ ผู้บังคับการเรือ “บริก” และบรรดาเจ้าหน้าที่ของเขาจะได้รับพระราชทานค่าเลี้ยงดูเป็น  
 ระยะเวลา ๔ เดือน ๆ ละ ๑๖๐ บาท และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานบรรดาศักดิ์  
 หลวงอภัยพานิชให้แก่กงสุลใหญ่พร้อมทั้งเครื่องยศของขุนนางในตำแหน่งนั้นด้วย ของขวัญ  
 ที่ ๑ พล ๑ ส่งมาถวายพระเจ้าอยู่หัวนั้นทรงได้รับแล้วทั้งหมด และได้นำไปพระราชทานแก่  
 ข้าราชการตามลำดับ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้ส่งของมาพระ-  
 ราชทาน ๑ พล ๑ โดยฝากมาทางผู้บังคับการเรือ “บริก” คือ มิสเตอร์ โจอา บาติस्ता (João  
 Baptista) ของพระราชทานได้แก่ น้ำตาล ๑๐๐ หาบ งาช้าง ๓ หาบ ไม้หอม ๑๕ หาบ พริกไทย  
 ๒๐ หาบ และสิย้อมผ้าสีเหลือง (หญ้าฝรั่น ๑) และหวังว่า ๑ พล ๑ คงจะรับของดังกล่าวด้วยเหตุว่า  
 พระองค์ทรงนิยมในตัวท่านเป็นพิเศษ ความเห็นของ ๑ พล ๑ และความเห็นของทูตแห่งมาเก๊า  
 มิเกล เดอ อาร์เรียกา บรุน ดา ซิลเวรา (Miguel de Arriaga Brun da Silveira) ที่จะฟื้นฟู  
 สัมพันธไมตรีอันเก่าแก่ระหว่างราชอาณาจักรนี้และประเทศโปรตุเกส จึงทำให้กงสุลใหญ่เป็น

ผู้สมควรยิ่งที่จะเป็นตัวแทนคนแรกของพระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกส และหากมิตรภาพดังกล่าวได้รับการฟื้นฟูอย่างมั่นคงและถาวรดังที่พระองค์ทรงปรารถนาและชาวโปรตุเกสได้เดินทางเข้ามาค้าขายที่นี่ ก็จะเป็นผลให้ชื่อของ ๗ พณ ๗ เป็นที่รู้จักกันในบรรดาประเทศทั้งหลายทั่วโลกตราบนชั่วกัลปาวสาน พระเจ้าแผ่นดินทรงมีรับสั่งให้ข้าพเจ้าแนะนำ ๗ พณ ๗ ให้แจ้งแก่บรรดาพ่อค้าที่ปรารถนาจะเข้ามาที่นี่ว่า ขอให้นำเงินอย่างดีจำนวนมากมาขายเป็นสินค้า เพราะพระองค์ทรงต้องการสินค้าดังกล่าวอย่างยิ่ง ขอให้พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าจงคุ้มครอง ๗ พณ ๗”

เขียน ณ กรุงเทพ ๗ เดือน ๑๒ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีมะโรง จุลศักราช ๑๑๘๒ ตรงกับคริสต์ศักราช วันที่ ๙ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๘๒๐”

ที่ดินผืนนี้เป็นที่ตั้งของสถานทูตโปรตุเกสในปัจจุบัน ซึ่งเป็นถิ่นพำนักทางการทูตที่เก่าแก่ที่สุดในกรุงเทพมหานคร



6143

DS  
575.5P8  
ศ528ส  
2528

กรมศิลปากร.  
470 ปีแห่งมิตรสัมพันธ์ระหว่าง  
ไทยและโปรตุเกส.

